

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
AVRUPA SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

**EKONOMİK KRİZLERİN POLİTİK
SONUÇLARI: AŞIRI SAĞIN YÜKSELİŞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUĞÇE İLTAŞ

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
AVRUPA SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

**EKONOMİK KRİZLERİN POLİTİK
SONUÇLARI: AŞIRI SAĞIN YÜKSELİŞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğçe İLTAŞ

Danışman: DOÇ. DR. YONCA ÖZER

İstanbul, 2019

TEZ ONAY SAYFASI

Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğüne

Enstitünüz, Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Türkçe / İngilizce Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Tuğçe İltaş**, tarafından hazırlanan, “**Ekonomik Krizlerin Politik Sonuçları: Aşırı Sağın Yükselişi**” başlıklı bu çalışma, 25.06.2019 tarihin de yapılan savunma sınavı sonucunda **OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞUYA BAŞARILI** bulunarak aşağıda isimleri yazılı jüri üyeleri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Yonca ÖZER

Danışman

.....

Doç. Dr. Çiğdem NAS

Jüri Üyesi

.....

Doç. Dr. Emel PARLAR DAL

Jüri Üyesi

.....

Prof. Dr. Muzaffer Dardan
Müdür

30/06/2019...tarih ve 2019/15 sayılı Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

ÖZET

Ekonomik krizler iktisadi yaşamı etkilediği kadar sosyal yaşamı da etkileyen olgulardır. Bu yüzden de getirdikleri iktisadi dönüşümler kadar politik dönüşümler de önemlidir. Bu çalışmada en çok benzerlik iddialarına sahip olan 1929 ve 2008 ekonomik krizlerinin getirdikleri politik dönüşümlerden aşırı sağın yükselişi incelenmiştir. 1929 ve 2008 ekonomik krizleri aşırı sağın yükselişinde etkili olup olmadığını ve ne kadar etkili olduğunu araştırmak üzere bu çalışma tasarlanmıştır.

1929 Krizi'nden sonra Almanya'da Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi, İtalya'da ise Ulusal Faşist Parti'sinin yükselişe geçtiği görülmektedir. Bu yükselişin ardında ekonomik krizin etkisi göze çarpmaktadır. Bu partiler merkantilist politikalar uygulamaktadır. 2008 Ekonomik Krizi'nden sonra yükselişe geçen aşırı sağ partiler incelendiğinde ise krizin etkilerinin yanında konjonktürel etkilerin de kendini gösterdiği görülmektedir. Bu dönemde ise neo merkantilist bir korumacılık hâkimdir. İki krizin siyasal sonuçları analiz edildiğinde, sonuçlar birbirine benzese de gerek krizler arasındaki farktan gerek konjonktürel farktan ayrı değerlendirmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: aşırı sağ, ekonomik kriz, büyük buhran

ABSTRACT

Economic crises affect social life as well as economic life. Therefore, political transformations are as important as the economic transformations they bring. In this study, the rise of the extreme right from the political transformations brought about by the 1929 and 2008 economic crises, which have the most similarity claims, is examined. This study was designed to investigate whether and how the economic crises of 1929 and 2008 were effective in the rise of the extreme right.

After the 1929 Great Depression, the National German Workers' Party in Germany and the National Fascist Party in Italy are seen to be on rise. The impact of the economic crisis behind this rise attracts the attention. These parties implement mercantilist policies. When extreme right parties which are risen after the 2008 economic crisis are analyzed, cyclical effect are observed besides the effect of the crisis. In this period, neo mercantilist protectionism prevails. When the political consequences of the two crisis are analyzed, although the outcomes are similar, they need to be evaluated separately both because of the differences between the crisis and the cyclical difference.

Key Words: radical right, economic crisis, great depression

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	vii
RESİMLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ANALİZ

1.1. Aşırı Sağ	7
1.1.1. Aşırı Sağ Nedir?	7
1.1.2. Faşizm	8
1.1.3. Milliyetçilik.....	9
1.1.4. Irkçılık	11
1.1.4.1. Klasik Irkçılık.....	11
1.1.4.2. Yeni Irkçılık.....	12
1.1.5. Popülizm	19
1.2. Merkantilizm.....	20
1.2.1. Merkantilizm İdeolojisi.....	20
1.2.2. Klasik Merkantilizm.....	24
1.2.3. Neo Merkantilizm	28

İKİNCİ BÖLÜM

1929 KRİZİ VE AŞIRI SAĞ PARTİLER

2.1. 1929 Ekonomik Krizi	31
2.1.1. Birinci Dünya Savaşı Sonrası Parasal Düzensizlikler	31
2.1.2. 1921 Krizi.....	33

2.1.3. Denge Arayışları	37
2.1.3.1. Cenova Konferansı (10 Nisan-19 Mayıs 1922).....	38
2.1.3.2. Dawes ve Young Planı	39
2.1.3.3. Altın Standardının Yeniden Kurulması.....	39
2.1.4. Krizin Doğuşu	41
2.1.5. 1929 Büyük Buhran'ın Etkisi.....	44
2.2. 1929 Krizinden Sonra Avrupa'da Ortaya Çıkan Aşırı Sağ Parti Örnekleri.....	47
2.2.1. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei)	47
2.2.1.1. Adolf Hitler	49
2.2.1.2. 1920-1923 Kriz Yılları	51
2.2.1.3. 1924-1929 Kükreyen Yirmiler Dönemi	53
2.2.1.4. 1929 Ekonomik Krizi ve Yükselen Hitler Dönemi	54
2.2.1.5. Nasyonal Sosyalizmin Dayandığı Temel Esaslar.....	59
2.2.1.6. Nazi Ekonomisinde Merkantilist Politikalar	67
2.2.2. Ulusal Faşist Parti (Partito Nazionale Fascista)	71
2.2.2.1. Benito Mussolini ve Ulusal Faşist Partisi.....	71
2.2.2.2. Ulusal Faşist Partisi'nin Dayandığı Temel Esaslar	80
2.2.2.3. 1929 Büyük Buhran Sonrası Faşist Partinin Uyguladığı Merkantilist Politikalar.....	84
2.3. Sonuç: 1929 Krizi'nin Avrupa'da Aşırı Sağın Yükselişindeki Rolü.....	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2008 EKONOMİK KRİZİ ve AŞIRI SAĞ PARTİLER

3.1. 2008 Ekonomik Krizi	92
3.1.1. Krizin Tarihsel Arka Planı	93
3.1.2. Krizin Nedenleri.....	98
3.1.2.1. Küreselleşme	98
3.1.2.2. Deregülasyon Politikaları	99
3.1.2.3. Türev Ürünlerin Yaygınlaşması	100
3.1.2.4. Mortgage Sistemi.....	100
3.1.2.5. Gölge Bankacılık.....	102

3.1.3. 2008 Krizinin Etkileri	103
3.1.3.1. Büyüme Oranları	103
3.1.3.2. Ticaret Hacmi	104
3.1.3.3. İşsizlik Oranları	105
3.1.3.4. Gelir Dağılımı.....	106
3.1.3.5. Enflasyon Oranları.....	107
3.1.4. 2008 Ekonomik Kriz Sonrası Yapılan Müdahaleler ve Neo Merkantilist Politikalar	108
3.2. 2008 Ekonomik Krizi Sonrası Avrupa’da Yükselen Aşırı Sağ Parti Örnekleri ...	112
3.2.1. Ulusal Cephe Partisi (FN, Front National).....	116
3.2.2. Almanya İçin Alternatif (Alternative für Deutschland, AfD).....	122
3.2.3. Hollanda Özgürlük Partisi (Partij voor de Vrijheid, PVV).....	125
3.2.4. Avusturya Özgürlük Partisi, Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ).....	128
3.3. Sonuç: 2008 Krizi’nin Avrupa’da Aşırı Sağın Yükselişindeki Rolü.....	131
SONUÇ: 1929 VE 2008 EKONOMİK KRİZLERİNİN AŞIRI SAĞIN YÜKSELİŞİNDEKİ ROLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMALI ANALİZ.....	136
KAYNAKÇA.....	143

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: Eurobarometer 2000 Raporu.....	15
Tablo 2: Para Tedavülü Göstergeleri.....	32
Tablo 3: Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Borç Verdiği Ülkeler ve Geri Ödemeleri (Milyon Dolar)	32
Tablo 4: Amerikalıların Seçilmiş Mal Gruplarına Göre Mülkiyet Oranları	42
Tablo 5: Sınai Üretim Göstergesi	55
Tablo 6: Almanya'da Yıllar İtibariyle İşsizlik Sayıları ve Nasyonal Sosyalist Partisi'nin Oy Oranları.....	56
Tablo 7: Yıllar İtibariyle Almanya'da Partilerin Oy Oranları.....	57
Tablo 8: Alman Yatırımlarında Seçili İstatistikler	65
Tablo 9: Savaş Demetlerinin (Fascio di Combattimento) Üye ve Grup Sayısı, 1919-1922	77
Tablo 10: İtalya Seçim Sonuçları 1919 -1924.....	79
Tablo 11: Konut Kredilerinin Risk Türleri.....	101
Tablo 12: Küresel Krizin Dünya Ekonomilerine Etkileri, “Yıllar İtibariyle Büyüme Rakamları”.....	103
Tablo 13: Aşırı Sağ Partilerin Avrupa Parlamentosundaki Koltuk Sayıları	121
Tablo 14: Fransa'da Aşırı Sağın Yükselişi.....	122
Tablo 15: Avusturya Ulusal Seçimleri 2013-2017.....	131

RESİMLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Resim 1: 1922-1940 Menkul Kıymetler Fiyatları	43
Resim 2: Dünya, Gelişmiş Ülkeler, ABD, Japonya ve Euro Alanında Ekonomik Aktiviteler	105
Resim 3: ABD’de uzun dönemli işsizlik oranları	106
Resim 4: Dünya, Gelişmiş Ülkeler ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki 2003-2013 Dönemi Enflasyon Oranları (%)	108
Resim 5: Aşırı Sağ Partilerin Oy Oranları	116

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
AFD	Almanya İçin Alternatif
CDS	Kredi Temerrüt Swapları
ENF	Özgürlükler ve Uluslar Avrupası
FED	ABD Federal Bankası
FN	Ulusal Cephe Partisi
FPÖ	Avusturya İçin Alternatif
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IBRD	Dünya Bankası
IMF	Uluslararası Para Fonu
LN	Yaşanabilir Hollanda Partisi
LPF	Pim Portuyn'un Listesi
NPD	Almanya Ulusal Demokratik Partisi
NSDAP	Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi
ON	Yeni Düzen
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler
ÖVP	Halk Partisi
PCF	Fransız Komünist Partisi
PEGIDA	Batının İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar
PFN	Yeni Güçler
PS	Sosyalist Parti
PVV	Özgürlük Partisi
S.A	Hücum Kıtaları
S.S	Seçkin Muhafızlar
SPÖ	Sosyal Demokratlar
TARP	Sorunlu Varlıkları Kurtarma Programı
UMP	Halk Hareketi Birliği
VB	Flaman Çıkarı Partisi
VVD	Özgürlük ve Demokrasi Partisi

GİRİŞ

Ekonomik krizlerin tarihi ekonominin tarihi ile eşdeğerdir. Herhangi bir ekonomik faaliyetin olduğu yerde ekonomik krizin meydana gelme olasılığı vardır. Ekonomik krizler dünyada zaman içerisinde ani ve beklenmedik bir şekilde meydana gelen makroekonomik buhranlardır. Bu krizler sadece ortaya çıktığı coğrafyayı etkileyen bir olgu olmayıp tüm dünyayı etkileme gücüne haiz, ekonomi ve insanlık tarihini değiştirebilen olaylardır. Küreselleşen dünyada ülkelerin birbirine daha entegre ve daha bağımlı olma durumları mali krizlerin küresel krizlere dönüşümünü hızlandırmıştır. Teknoloji, bankacılık sektöründe ortaya çıkan yeni araçlar, bilimsel yenilikler vb. olgular krizlerin ortaya çıkış şekillerini de değiştirmiştir. Önceleri ekonomide reel sektör krizleri yaşanırken günümüzde finansal kriz denilen bankacılık krizleri daha fazla meydana gelmektedir. Reel sektör krizlerinden daha hızlı yayılması ve etkileme gücünün daha fazla olması sebebiyle bir ülkede ortaya çıkan finansal kriz hızlı bir şekilde küresel krize dönüşebilmektedir.

Dünyada ilk küresel çapta yaşanan kriz 1929 krizidir. ABD 'de finansal sektörde başlamış olan bu kriz kısa sürede reel sektörleri etkisi altına alarak dünyaya yayılmıştır. Uzmanların 1929 kriziyle en çok benzerlik iddiasında bulunduğu 2008 krizi de aynı şekilde finans piyasalarında başlayan daha sonra reel sektörleri etkileyen bir krizdir.

Dünyada zaman içerisinde gerçekleşen ekonomik krizler, getirdikleri dönüşümler neticesiyle literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Ekonomik krizler sadece iktisadi dönüşümlere değil aynı zamanda politik dönüşümlere de neden olmaktadır. Krizlerden sonra iktisadi yönden deregülasyon politikaları kendini regülasyon politikalarına bırakırken, politik yönden liberal politikalar yerini korumacı ve faşist devlet anlayışına bırakmıştır. Bu hususta 1929 Büyük Buhranı ve 2008 Ekonomik Krizi sonrası yaşanan politik dönüşümlerin benzerliği dikkat çekmektedir.

1929 ve 2008 ekonomik krizlerinin ikisi de ABD’de başlamış daha sonra tüm dünyada etkisini göstermiştir. Bu iki küresel kriz ülkelerde iktisadi ve politik dönüşümleri de beraberinde getirmişlerdir. 1929 bunalımından sonra iktisadi alanda keynesyen dönüşüm gerçekleşirken daha sonra keynesyen dönüşümü neo liberal dönüşüm izlemiştir. 2008 ekonomik krizinden sonra ise iktisadi alanda neo liberal politikalar yerini neo merkantilist politikalara bırakmıştır.

1929 ve 2008 krizinin meydana getirdiği politik dönüşümler en az iktisadi dönüşümler kadar önemlidir. Bu bağlamda her iki kriz sonrasında yaşanan politik dönüşümde aşırı sağın yükseldiği görülmektedir. Liberal devlet anlayışın hâkim olduğu dünyada her iki ekonomik krizden sonra korumacı, faşist, aşırı sağ partilerin yükselmesi bu konunun araştırılması konusunda merak uyandırmıştır.

Bu çalışmanın konusu genel olarak ekonomik krizlerin politik yönde getirdiği dönüşümler olurken özeldde 1929 ve 2008 ekonomik krizlerinin aşırı sağın yükselişine etkilerinin olup olmadığının merkantilizm ışığında araştırılmasıdır. Amacı ise son zamanlarda gündemden düşmeyen aşırı sağın yükselişinin ardındaki ekonomik etmene dikkat çekmek ve geçmişte yükselişe geçmiş olan aşırı sağ parti örnekleri ve günümüz örneklerini karşılaştırarak ekonomik krizlerin aşırı sağ partilerin yükselişlerine olan etkilerini gözler önüne koymaktır. Diğer araştırmalarda aşırı sağın yükselişinde göç, terör, islamafobi gibi nedenler göz önüne alınırken bu çalışmada diğer alan çalışmalarından farklı olarak göz ardı edilen ekonomi etmeni sorgulanmış ve alana katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Çalışmada vaka olarak incelenen 1929 bunalımı ve 2008 krizi karşılaştırmalı analiz edilerek sonrasında oluşan politik dönüşümlerden aşırı sağın yükselişine etkisi araştırılmıştır. Merkantilizm yaklaşımı ışığında karşılaştırmalı olarak analiz edilen bu iki ekonomik krizin seçilme sebebi başka hiçbir dönemde aşırı sağın bu kadar yükselişe geçmemiş olmasıdır.

Araştırma temelde “Ekonomik krizler aşırı sağın yükselişinde etkili midir?” sorusuna cevap aramaktadır. Özel olarak “1929 ve 2008 ekonomik krizleri Avrupa’da aşırı sağın yükselişinde karşılaştırmalı olarak ne kadar etkili olmuşlardır? sorusundan

yola çıkararak karşılaştırma yapmayı amaçlamaktadır. Vaka olarak incelenen 1929 ve 2008 ekonomik krizlerinin benzerlik iddialarının yanıtı aranmış ve bunun yanında bu dönemlerde yükselen aşırı sağ partiler karşılaştırılarak ekonomik krizin etkileri sorgulanmıştır. Bu partilerin izledikleri politikaların neler olduğu, ekonomik krizleri nasıl kendi lehlerine kullandıkları, söylem benzerliklerinin neler olduğu ve aşırı sağ partilerin neden merkantilizm yaklaşımını kullandığı sorularına cevap aranmıştır.

Araştırmada merkantilizm yaklaşımının seçilme sebebi, aşırı sağ partilerin bu yaklaşımı ekonomi politikaları olarak kullanması ve halkın ekonomik krizler sonrasında sorunun giderilmesi için merkantilist politikaları sunan politikacıları desteklemesidir. Hem 1929 krizinden sonra hem de 2008 ekonomik krizinden sonra yükselen aşırı sağ partilerin merkantilist ekonomi politikaları ile oylarını arttırdıkları görülmüştür. Merkantilizm yaklaşımı üç ayrı şekilde değerlendirilmiştir. İlk olarak merkantilizmin bir ideoloji olarak tanımı yapılmış ve merkantilizme katkıda bulunan düşünürlere yer verilmiştir. Daha sonra klasik merkantilizm nedir ve temel ilkelerini nelerdir sorularına cevap verilmiştir. Klasik merkantilizmden sonra neo merkantilizmin tanımı yapılmıştır. Global krizden sonra ülkelerde görülen ekonomik güvenlik anlayışını neo merkantilizm ile açıklamak mümkündür. Tezde teori olarak kullandığımız merkantilizm, 1929 Büyük Buhran sonrası dönemde klasik merkantilizm olarak, 2008 ekonomik krizi sonrası dönemde neo merkantilizm olarak ele alınmıştır.

1929 krizinden sonra yükselişe geçen aşırı sağ partiler klasik merkantilizmi bir ekonomi politikası olarak uygulamıştır. Almanya'da Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi ülkeyi krizden kurtarmak, işsizliği azaltmak için merkantilist politikaları yürürlüğe koymuştur. Yine İtalya'da Mussolini'nin başında olduğu Ulusal Faşist Parti, ülke ekonomisine korumacı politikalarla yön vermiştir. 1970 resesyon krizinden sonra ortaya çıkan neo merkantilizm politikaları 2008 ekonomik krizi ile birlikte dünyada daha görünür hale gelmiştir. Hem ABD hem Avrupa ülkeleri neo merkantilist politikalara yönelmiştir. Ülkeler Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmaktan ileri gelen yükümlülükleri sebebiyle tarife dışı engeller gibi araçlarla üstü kapalı bir şekilde korumacılık uygulanmaya başlamışlardır. Bu üstü kapalı uygulanan korumacılık

anlayışı Trump'ın başkan olması ile birlikte 1929 krizinden sonra uygulanan sert korumacılık politikalarına benzemeye başlamıştır.

Bu tez çalışması nitel araştırma çerçevesinde ele alınmış ve tümevarım yönetimi kullanılmıştır. Veriler önce betimlenmiş daha sonra analiz edilmiş ve son olarak yorumlanmıştır. Çalışmanın sonucunda toplanan verilere anlam kazandırılmak, bulgular arasındaki ilişkiyi açıklamak ve neden-sonuç ilişkilerini kurmak, bulgulardan sonuçlar çıkarmak amacıyla vakalar karşılaştırmalı olarak analiz edilerek hipotez oluşturulmuştur. Vaka çalışması olarak bu iki dönemin seçilme sebebi temelde önemli benzerliklerin varlığı sebebi ile karşılaştırılabilir olmasıdır. Bir başka deyişle 1929 ve 2008 krizlerin benzerlik iddiaları araştırmaya yön vermiştir. 1929 ve 2008 ekonomik krizlerinin aşırı sağın yükselişi üzerindeki etkileri karşılaştırıldığında, 1929 krizi aşırı sağın yükselişinde en önemli sebep iken, 2008 krizinin yaşandığı günümüzde aşırı sağın yükselişinde ekonomik sebeplerin yanında başka konjonktürel etkilerin de rol oynadığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla; «Siyasal sonuçları açısından bu iki kriz aşırı sağın yükselişinde etkili olmuş olsalar da gerek yapısal gerek konjonktürel farklardan (göç, terör, Brexit, Trump'ın başkanlığı, popülizm) dolayı söz konusu etkilerin dereceleri farklılık göstermektedir.

Tezin birinci bölümünde aşırı sağ kavramını açıklamak için bu kavrama etki eden milliyetçilik, faşizm, ırkçılık, popülizm gibi kavramlar araştırılmıştır. Bu kavramlar tezin ileriki bölümlerinde anlatılan aşırı sağ partileri anlamak ve merkantilizm “ekonomik korumacılık” yaklaşımının nedenini sorgulamak için önemlidir. Kavramlarda yer verilen ırkçılık, klasik ırkçılık ve yeni ırkçılık olarak iki şekilde tanımlanmıştır. Avrupa da ırkçılığın durumunu açıklamak için eurobarometer raporlarından faydalanılmıştır. Bu bölümün ikinci kısmında ise tezi açıklamak kullandığımız merkantilizm yaklaşımına yer verilmiştir. Merkantilizm yaklaşımı üç ayrı şekilde analiz edilmiştir. İlk olarak ideoloji olarak merkantilizm düşüncesinin nasıl doğduğu ve bu düşünceye yön veren düşünürlere yer verilmiştir. İkinci olarak merkantilizmin bir ekonomi politikası olarak uygulandığı klasik halinin ilkeleri ortaya konmuş ve ülkelerin bu politikayı uygulayış örnekleriyle açıklanmıştır. Üçüncü olarak

klasik merkantilizmin yerini alan neo merkantilizm anlatılmış ve bu konuda özellikle Trump'ın öncü olduğu politikalar irdelenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde 1929 bunalımının ortaya çıkışı, neden ve sonuçları araştırılmış ve dünyaya olan ekonomik, sosyo-kültürel, politik etkileri sorgulanmıştır. Çalışmada kamu kuruluşu raporlarından ve uluslararası kuruluşların verilerinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda enflasyon, işsizlik vb. veriler değerlendirilmiştir. İkinci kısımda 1929 krizinden sonra yükselen faşist partilerden Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi ve Ulusal Faşist Partisi araştırılmıştır. Bu partilerin ne zaman kurulduğu, nasıl yükselişe geçtikleri anlatılmıştır. Yıllar itibariyle seçim sonuçları karşılaştırılmış ve ekonomik krizin bu partilerin oy oranlarına etkileri sorgulanmıştır. Yine bu partilerin uyguladıkları merkantilist politikalara yer verilmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde 2008 ekonomik krizi kapsamlı bir şekilde ele alınmış başlangıç, sonuç ve etkileri ayrı ayrı irdelenmiştir. 2008 ekonomik krizini açıklarken işsizlik oranları, enflasyon, büyüme oranları ve ticaret hacmi verilerine yer verilmiştir. Krizin neden olduğu politik dönüşümleri incelemek için ikinci kısımda 2008 krizinden sonra yükselen aşırı sağ parti örnekleri ortaya konmuştur. Avrupa'da yükselen aşırı sağ parti trendlerine örneklem olarak Ulusal Cephe Partisi (FN), Almanya İçin Alternatif (AfD), Özgürlük Partisi (PW) ve Avusturya İçin Alternatif (FPÖ) alınmıştır. Bu partilerin oy oranları yıllar itibariyle incelenmiş ve ekonomik krizin bu partilerin oy oranlarındaki etkisi araştırılmıştır. Aynı zamanda konjonktürel olarak gerçekleşen olaylar da tespit edilmiş bu konuda göçmen krizi, Bretix, Avrupa borç krizinin etkileri de sorgulanmıştır. Ekonomik krizden sonra uygulanan neo merkantilist politikalar araştırılmıştır. Global kriz sonrasında ABD ve Avrupa da neo merkantilizmin hâkim olduğu görülmektedir. Neo liberalizmin hüküm olduğu küresel dünyada belli anlaşmalarla bağlı olan ülkeler krizden sonra örtülü korumacılık uygulamalarına başlamışlardır. Tarife dışı engeller ile ithalatı kısıtlayan ülkeler ihracatı teşvik etmiştir. Trump'ın başkanlığı ile birlikte örtülü korumacılık kendini daha görünür kılan bir duruma evrilmiştir. Artık daha sert ve baskın bir korumacılık, neo merkantilizm vardır.

Tezin sonuç kısmın karşılaştırmalı analiz şeklinde yapılmıştır. İlk olarak 1929 ve 2008 ekonomik krizleri karşılaştırılmıştır. Benzerlik ve farklılıkları ortaya

konmuştur. Daha sonra bu dönemlerde yükselen aşırı sağ partiler karşılaştırılmıştır. Vaka olarak incelediğimiz iki krizin sebebiyet verdiği politik sonuçlar görünürde birbirine benzese de iki dönemin şartlarının farklı oluşu ve iki kriz arasındaki farklılıklar sonuçlarda da kendini göstermiştir. İki kriz döneminden sonra da aşırı sağ partilerin yükseldiği gözlemlenmiş fakat global kriz sonrası aşırı sağın artışını etkileyen başka nedenlerin de olduğu gözler önüne serilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ANALİZ

1.1. Aşırı Sağ

1.1.1. Aşırı Sağ Nedir?

Aşırı sağ (radical right) partileri kimdir, onları aşırı sağ yapan nedir gibi sorular konusunda yapılan araştırmalarda herhangi bir kabul görmüş tanıma rastlanmamıştır. Bununla birlikte bir ideoloji olduğu konusunda yaygın görüş vardır. Yazarlar aşırı sağ tanımlamalarını merkez sağdan onu farklı kılan özelliklerini ortaya koyarak yapmışlardır

Aşırı sağ tanımlamaları; faşizm, neo faşist, neo nazi, radikal sağ, popülizm, popülist sağ, ırkçı, yabancı düşmanlığı gibi kavramların ayrımlarından çıkarım yapılarak oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ülkedeki aşırı sağ algılarının geçmişten gelen yansımalarına göre tanımlar farklılaşmaktadır. “Aşırı sağ, sosyal adalete karşı bir politika izleyen, etnik azınlıkların topluma entegrasyonunun önünü kapatan, yabancı düşmanlığını, antisemitizmi ve ırkçılığı temel alan, irili ufaklı sosyo-politik parti ve kurumların tümünü kapsayan harekettir” (Taş, 1999, s. 76).

1970 den sonra da Avrupa yükselmeye başlayan aşırı sağ trendi geçmişte görülen Hitler’in veya Mussolini’nin partilerinden farklılık göstermektedir. Çünkü bu partiler tam Faşist olarak nitelendirilmemek ile birlikte ırkçı ve faşist tarafları bulunmaktadır. Bunun yanında farklı ekonomik programlara sahiplerdir (Hançer, 2005, s. 4).

Avrupa da sanayileşme birlikte artık göçmen işçiye ihtiyaç duyulmaması ve bu göçmenlerin ekonomi üzerinde bir yük olarak görülmeye başlanmasıyla aşırı sağ partiler güçlerini artırmıştır. 1980’lerde Fransa da Front National partisinin oy oranlarını artırması Avrupa da diğer aşırı sağ partileri için öncü güç olmuş ve Avrupa aşırı sağ trendi yükselmeye başlamıştır (Hançer, 2005).

Aşırı Sağ partilerin Avrupa da nasıl ve ne zaman ortaya çıktıklarını, neden kriz dönemlerinden sonra güçlerini artırdıklarını açıklamamız için ilk öncelikle Aşırı Sağ'ın kullandığı milliyetçilik, ırkçılık, ideoloji ve faşizm gibi kavramları ortaya koymamız gereklidir.

1.1.2. Faşizm

Faşizm kökleri 19. Yüzyıla dayandırılrsa da 20. Yüzyılda kendini göstermiş bir ideolojidir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan bu ideolojinin pek çok farklı tanımlamaları yapılmıştır. İtalya da Mussolini ile kendini göstermeye başlayan faşizm ideoloji mi yoksa rejim mi tartışmaları sürerken tanımlama ve ideolojinin neresinde konumlandığı sorunsalı vardır (Örs, 2010).

Roger Eatell “holistik- ulusal üçüncü yola dayanan, sosyal yeniden doğuşu oluşturmaya çabalayan bir ideoloji” olarak tanımladığı faşizmi Stanley Payne, “modern Avrupa milliyetçiliğın en aşırı biçimi” olarak tanımlamıştır. İtalyan faşizmine bakıp Philippe Burrin “ devrimci ve totaliter, mistik ve palingenetik bir milliyetçiliğın mükemmel görümü” olarak faşizmi tanımlarken Sven Reichardt'ın yorumuna bakacak olursak,” Siyasi hareketler, belirli bir örgüt biçimiyle, hareket ve yaşam biçimleriyle kendini gösteren; şiddet, karizma, patronaj gibi parolalarla düzeltilerek yeniden yazılabilen sosyal ve siyasi bir görüngüydü” şeklinde faşizmi yorumlamıştır (Breuer, 2010, s. 11).

TDK sözlüğüne baktığımızda faşizm tanımlaması “Demokratik düzenin yerine aşırı bir ulusçuluk ve baskı düzeni kurmayı amaçlayan öğreti” olarak yapılmıştır (TDK, 2018).

Faşizm ilk olarak Birinci Dünya Savaşından sonra İtalya'da ortaya çıkan totaliter yönetime verilmiş addır. Bir tek İtalya da iki savaş arası dönemde ortaya çıkan yönetim bir devlet rejimi olarak faşizm adıyla kullanmıştır. Daha sonra bu ideolojinin bozguna uğramasıyla demokratik hakları hiçe sayan, totaliter, özgürlük ve insan haklarını ihlal eden bütün yönetimler faşist olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Bu

yüzden İtalyan Faşist yönetimi, faşizm tanımlamasında diğer yönetimler için bir model haline gelmiştir (Örs, 2010, s. 480-483).

Faşizm bazı görüşe göre Rusya 'da başlayan devrimin başarılı olmama sebebi yüzünden proletaryanın çekmek zorunda kaldığı bir cezadır. Bu görüş faşizmin doğduğu yer olan İtalya 'da Mussolini'nin hayatına baktığımızda bir bakıma doğru olabilir. Mussolini önceleri sosyalizmin en büyük destekçisi ve proletaryanın hâkimiyetine inanan biridir. Daha sonra sosyalizmin başarısız olması onun daha farklı görüşlere yönelmesine hatta faşizmin yükselmesiyle birlikte sosyalistlere savaş açmasına neden olmuştur (Guerin, 2014).

1.1.3. Milliyetçilik

Milliyetçilik bir ideoloji olmaktan çok tarih boyunca ulus devlet olma sürecinin başat aktörü şeklinde ortaya konmuştur. Çünkü bir millete biz olma duygusunu veren Milliyetçilik, kimlik ve ulus devleti yaratan ruhtur. Milliyetçiliği açıklamamız için önce millet nedir sorusuna cevap aramalıyız.

Avrupa'ya baktığımızda millet kelimesinin Fransız Devrimi sonrası önemine kavuştuğunu söyleyebiliriz. Haklar Bildirgesinde yer alan “hâkimiyet millete aittir.” Maddesi ile milletin önemi vurgulanmış ve milletin iradesine dayanmayan yetkinin kullanılmayacağı belirtilmiştir (Şimşek, 2006).

Milliyetçiliğin ortaya çıkışla beraber günümüzde adından sıkça söz ettiğimiz birçok oluşumda beraberinde gelmiştir. Bu kadar önemli bir kavram olan Milliyetçilik tanımında ortak bir payda da bulunulamamıştır. Bunun önemli bir nedeni ise milliyetçiliğin her ulusta farklı bir görünüm teşkil etmesidir.

Milliyetçilik kavramı ilk kez 1774 yılında Johann Gottfried Herder tarafından kullanılmıştır (Şen, 2004, s. 71).

Girardet'e göre “Ulus-devletin bağımsızlığının muhafazasına, bütünlüğünün güvence altına alınmasına ve büyüklüklerinin desteklenerek güçlendirilmesine dair öncelikli kaygı”dır (Breuer, 2010, s. 19).

Anthony D. Smith şu şekilde tanımlamıştır;

Bütün olarak millet ve milli devletlerin bütün bir kurulma ve kendini idame ettirme süreci; bir millete ait olma bilinci ve milletin güvenliği ve refahıyla ilgili özlem ve hissiyata sahip olmak; ‘Millet’ ve bu millet rolüne ilişkin bir dil ve sembolizm; milletler ve milli irade hakkında bir kültürel doktrin ile milli emellerin ve milli iradenin gerçekleşmesine dair reçeteleri de içeren bir ideoloji; milletin amaçlarına ulaşacak ve milli iradeyi gerçekleştirecek bir toplumsal ve siyasi hareket vb.” (Yanık, 2013, s. 233).

Milliyetçilik ortaya çıkışı teoriden çok siyasal alanda pratikte olmuştur. Fransız devrimiyle birlikte ortaya çıkan milliyetçilik akımı var olan imparatorlukların yıkılmasına neden olurken, Birinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan milliyetçilik akımı İkinci Dünya Savaşının doğmasına neden olmuştur (Göçkün, 2018, s. 11).

Batı toplumlarında Fransız devriminden sonra ulus devlet anlayışıyla birlikte özdeşen milliyetçilik algısı ortaya çıkmıştır. Avrupa da bu devrimden sonra milliyetçilik, aynı dili konuşan ve aynı kültürü paylaşan insanların bir bütünü oluşturması şeklinde anlaşılmıştır. Birinci Dünya Savaşından sonra kurulan milliyetçilikte ise yıkılan imparatorluklar ve verilen ulusal kurtuluş hareketleri sonrası belli bir etnik kimlik önde tutularak ulus devlet inşasına başlanmıştır ki bu inşa milliyetçiliğin doğuşuna sebebiyet vermiştir (Yanık, 2013, s. 230-240).

Fransız Devrimi’nin ‘hâkimiyet aslında millete aittir.’ Doktrini milletlere kendi kaderini tayin etme hakkı vermiştir. Milletler bu hakkı kullanabilmesinin anahtarı ise milli devlet oluşumudur. Tarihin bu akışı dünya devletine izin vermemiş onun yerine ulusal devletlerin kurulmasına dayanak olmuştur. Dil, din ve ırk ayrılıkları dünya devletinin kurulmasına müsaade etmezken ulusal devletlerin kuruluşunda öncü ögeler haline gelmiştir. Fransız Devrimini milliyetçiliği, erkekler arası eşitlik ve halk egemenliğine vurgu yaparken, Alman milliyetçiliği halkı oluşturan unsurlara yani ortak dile, kana ve toprağa vurgu yaparak milliyetçiliğe yeni bir güç ekledi (Guibernau, 1997).

Milliyetçiliğin farklı tanımlamalarına baktığımızda ortak olarak bir kültürün etnik grupla bağlantılı olarak yaratıldığını ve bunun yüceltildiğini söyleyebiliriz.

1.1.4. Irkçılık

Irk kavramı ilk kez 19. Yüzyılda “ari” ırkının Yahudilerden üstünlüğünü anlatmak amacıyla kullanılmıştır. Irkçılık için ilk önce ırk söyleminin varlığı gerekmektedir. Irk, biyolojik söylemde, sosyal ve hatta politik söylemlerde kullanılabilir. Irk kavramına anlam yükleme de bir süreç dâhilinde olmuştur. Avrupa yüzyıllar boyunca ötekinin tanımı için deri rengi kullanılmıştır. Fizyolojik temelli ayırım ise daha yenidir. (Miles, 2000, s. 100-102)

Irk kavramını genel olarak aynı soydan gelen, aynı dili konuşan ve aynı inanca sahip kişi toplulukları için kullanılan bir tabir olarak nitelendirebiliriz. Irkçılık, ayırtırmak, ayırmak ve ötekileştirmek için ırk kavramını araç olarak kullanmaktadır. Irkçılık, bir topluluğu diğer bir topluluğa üstün kılarak ona verilen hakların diğerlerine verilmemesi ve ayırtırılması temeline dayanır. Böylelikle bu düşüncede insanlar arası eşitlik yok edilmiştir (Kırık, Öztürk, Saltık, & Orujova, 2018, s. 16).

Bazı yazarlar ırkçılığı tanımlarken bunun insanın doğasında bulunan nefret duygusundan kaynaklandığını söyler. Onlara göre ırkçılık insanlık tarihi ile başlamaktadır. Bazı yazarlar ise ırkçılığın kölecilik sistemiyle birlikte geldiğini savunur. Aslında ırkçılık aydınlanma dönemiyle birlikte Avrupa da rasyonel olarak ortaya konmuştur. Irkçılık kavram olarak çok çeşitli kullanımlara sahiptir. Yapısal ırkçılık, elit ırkçılık, siyah ırkçılık, dolaysız ırkçılık, renk ırkçılığı, sömürge ırkçılığı... Ve bunun gibi birçok kavram toplumun bazı kesimlerinin gördüğü ırkçı dışlanmayı tanımlamak için kullanılıyor. Avrupa toplumunda her dışlanmanın ırkçılık olarak atfedilmesi sonucu ırkçılık tanımında anlam karmaşasının olmasına neden oluyor (Taş, 1999, s. 40).

1.1.4.1. Klasik Irkçılık

Tarihsel süreçte ırkçılık, toplumların değiştikçe kavram ve kabulü de değişerek kendini göstermiştir. İlk olarak ırk bilime dayandırılmadan önce ırkın anlamı grupları ayırtırmak için kullanılmıştı. Aristokratlar sınıfı kendilerini üstün olarak tanımlamış diğer sınıfları ise aşağı olarak görmüşlerdi. Buradaki soy ayırımı üstün aristokratlar ve diğerleri çevresinde şekillenmişti. Daha sonraları 18. ve 19. yüzyıllarda bilimsel temelle

ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirme ile farklı kıtalardaki insanlar deri rengi, saç tipi, burun şekli gibi fenotipik özellikleri ile diğerlerinden ayrı ırk olduğu vurgulanmış ve ayrıştırılmıştır. 19 yüzyılda kullanılan bu klasik ırkçı teorinin özde savunduğu biyolojik farklılıklardır. Bu ırkçılıkta, gen analizine kadar gidilip bazı ırkların genleri dolayısıyla diğer ırklara zihinsel ve ahlaki olarak üstün olduğu savunulmuştur (Yılmaz F. , 2008, s. 16).

Klasik ırkçılık üzerinde yapılan araştırmalar bazı gerçekleri de göz önüne sermiştir. Biyolojik farklılıkları yüzünden aşağılanan kölelerin aslında aynı ırktan oluşu bu araştırmanın en göze çarpan örneklerindedir. Sonra Hz. İsa'nın doğumundan önce aslında kölelerin çoğunun beyaz olduğu ve siyah kölelerin az ve pahalı olduğu gerçekleri su yüzüne çıkmıştır. Eski Yunan medeniyetlerinde Aristoteles köleliği doğal olarak kabul etmesine karşın renk veya görünüş gibi ayrımlar yapmamıştır. Hıristiyanlığa baktığımız zaman bir ırk ayırımına gitmediği hatta insanların eşit yaratıldığı savunduğunu görebiliriz. İnsanları inanan ve inanmayan olarak ayıran Hıristiyanlıkta renk ayırımından söz etmek mümkün değildir. Yine aynı şey İslamiyet için de geçerlidir. İslam da insanların eşit yaratıldığını söyler ve ırkçı bir ifadeye rastlanmaz (Taş, 1999, s. 42).

Batı kendini üstün görüp deri rengine göre ayırım yapmıştır. Hatta gen araştırmaları ile kendi üstünlüğünü kanıtlamaya çalışmıştır. Alman Nazileri de ırkçılığın bu yönüne tutunarak aryan saf ırk olarak Alman ırkını üstün görmüştür. Ama araştırmaların niteliği arttıkça da görülmüştür ki aslında dünya da ırk denilen bir şey yoktur. Ve biyolojik olarak artık farklılık olmadığını anlaşıldığından klasik ırkçılığın yerini yeni ırkçılık almıştır (Yılmaz F. , 2008, s. 19).

1.1.4.2. Yeni Irkçılık

Klasik ırkçılık insanları biyolojik temele dayandırarak ayırırken, yeni ırkçılık kültürel kökenli bir ayrıştırma yapar ve aslında insan ırkları diye farklı bir şey olmadığı kabul edilir. Bir halkın diğerine üstün olmasını, klasik ırkçılığın biyolojik temelli ayrıştırmasına dayandırmadıkları için ırkçı değil popülist olduklarını vurgulayan yeni bir ırkçılık şekillenmiştir (Balibar & Wallerstein, 2000, s. 32).

Kişinin kendi toplumunu yabancı toplumdaki üstün görmesi etnosantrizm olarak atfedilmektedir. Etnosantirizm kişinin ailesine, toplumuna duyduğu güçlü hislerdir. İnsan topluluklarının kendinden olmayana karşı takındığı saldırgan tavır en ilkel toplumlarda bile olduğunu ve bu davranışın normal olduğu savunulabilir. Ama kendi dili, dini ve kültürü ile aynı olmayanlara aşağılık gözüyle bakmak klasik ırkçılığın biyoloji temelinde yaptığı ayrımın kültürel temelde olanından başka bir şey değildir (Taş, 1999, s. 49).

Halkların birlikte yaşamasını kültürel farklılıklarından dolayı uyumsuz olduğunu meşrulaştıran modern ırkçılığın yeni türünü Etienne Balibar ırksız ırkçılık veya yeni ırkçılık olarak tanımlamıştır (Keneş, 2014, s. 411).

İngiltere’de 1945 yılından itibaren gelen göçmenler 1970 yıllarda artık yirmi yıla aşkın süredir yerleşik olmuşlardı. Kendi toplulukları arasında çoğalan göçmenlerin ortak toplumun parçası olamadığı düşüncesi yer aldı. Biyolojik temelde görülmeyen ayrım kültürel temelde görülmeye başladı. Bu kişilerin İngiliz ulusunun tek tip olan kültürünü bozduğu bu yüzden de tehdit oluşturduğu üzerinde odaklanıldı. Böylelikle artık klasik ırk ayrımı yerine yeni bir ırk ayrımı kültürel farklılıklar temelinde kuruluyordu (Miles, 2000, s. 91).

Avrupa devletleri, biyolojik ayrımcılıktan evrilip kültürel ayrımcılığa dönen yeni ırkçılığı benimsediler. Onlara göre homojen olan kültür korunmalı ve etnik farklılıklara karşı savunulmalıdır. Avrupa da bulunan kültüre uyum sağlamayan Müslümanlar, Araplar, Türkler ve diğer toplumlar kendi ülkelerine gönderilmeli ve Avrupa kimliğinde ki farklılıklar yok edilmelidir (Taş, 1999, s. 52).

Yeni ırkçılığı en çok kullananlar da aşırı sağ partiler oldu. Yabancı düşmanlığı ve yabancıların kültürü tehdit etmesi bu yüzden de ülkede yabancıların barınmamasını savunan aşırı sağ partiler yeni ırkçılığın toplumda en baskın şekilde savunusu olmuştur. Çok kültürlülüğe karşı çıkan Avrupa kültürünü temel alan ve göçmenlerin toplumun kültürüne tehdit ettikleri ve ekonomik yük oldukları konusunda halkı manipüle eden aşırı sağ partiler oylarını bu şekilde artırmaktadır (Yardım, 2017, s. 217).

Klasik ırkçılığın biyolojik aşığılmasının kültürel alana kaymasıyla birlikte dışlama, tecrit etme, geri gönderme gibi pratikte uygulamalar doğurmuştur. Aşırı sağ partilerin, yabancıları kültürü bozdukları, ülkede suç işledikleri gibi nedenlerle ülkelerine geri gönderme istekleri yeni ırkçılığın pratikte ki görünümüdür. Aşırı sağ partilerin göç politikalarına bakıldığında bu açıkça kendini göstermektedir. Gelen göçmenlerin ülkeden atılması gereken suç unsuru olduğunu bu partilerin programlarında görmek mümkündür. Avrupa'da aşırı sağ partilerin ırkçılık söylemlerinin artmasında milliyetçilikle ırkçılığın içi içe geçmesi neden olmuştur. Geleneksel sağ partiler milliyetçiliğe verdiği destekle iç içe geçmiş bu yapıyla birlikte aslında aşırı sağ partilere destek olmuş oluyor. Bu yüzden Avrupa toplumlarında ırkçılık bir hayli yükselmiş durumdadır. Aşırı sağın yabancıları toplumsal gerilemenin sebebi olarak görmesi ve onları dışlaması söz konusudur. Bu sebeptendir ki küreselleşmeye karşı duruş sergilenmektedir. Ama yapılan araştırmalar göstermiştir ki gerilemenin nedeni yabancılar değil bu toplumların küreselleşmeye karşı duruşu ve ulusal devlet yapılarında değişikliğe gitmemeleridir (Taş, 1999, s. 60-62).

Ekonomik eşitsizlikler ve ekonomik üstünlükler arasında yaşanan farklılıklar ırkçılığın önemli bir unsuru olmuştur. Ekonominin yabancı düşmanlığını tetiklemesi endüstri toplumunun çökmesiyle başlamıştır. Avrupa da üretimin otomasyona dönmesiyle birlikte niteliksiz eleman ihtiyacı azalmış ve kalifiye işçiler tarafında üretilen işler artmıştır. Bu sistem ile birlikte yükselen işsizlik karşısında ellerinde ki işlerin yabancılar tarafından kapıldığını düşünen toplum ülke de bulunan yabancılar karşı olumsuz duygulara besleyerek Aşırı Sağ partilerin oy oranlarının yükselmesine neden olmuştur. Aslında yabancılar bu ülkelerde yüksek teknolojinin girmediği piyasalarda Avrupa da yaşayan toplumların rağbet etmedikleri işlerde çalışmaktadırlar. Fakat işsizliği kendi lehlerinde kullanan aşırı sağ partiler, ekonomik krizin nedeni olarak yabancıları göstererek halkı manipüle etmektedir (Yılmaz F., 2008, s.32, Taş, 1999, s. 63).

Avrupa da bulunan ırkçılık, yabancı düşmanlığını daha net görebilmek için birkaç istatistiksel çalışmalara göz atmakta yarar vardır.

Avrupa Komisyonu'nun 2000 yılında yaptığı "Avrupa da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı" adlı çalışmada; Aşağıdaki ülkelerde yaşayan insanlara çeşitli yargılar söylenerek bunlara hangi oranda katıldıkları sorulmuş ve konu analiz edilmiştir.

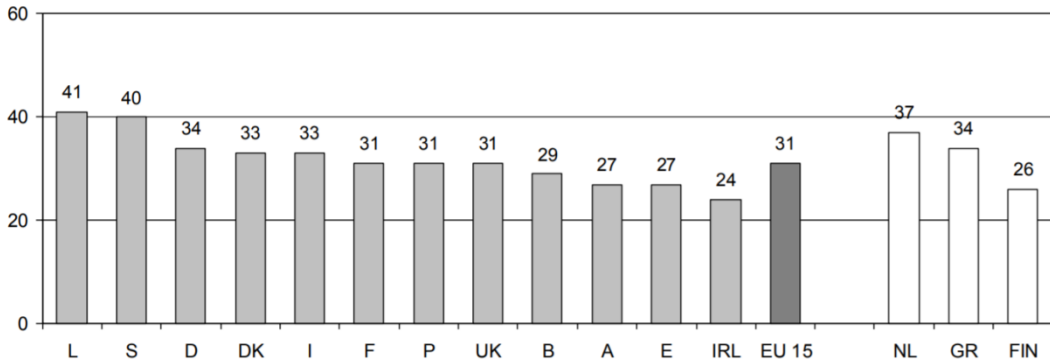
Tablo 1
Eurobarometer 2000 Raporu

Abbreviation	Country	Abbreviation	Country	Abbreviation	Country
A	Austria	F	France	L	Luxembourg
B	Belgium	FIN	Finland	NL	Netherlands
D	Germany	GR	Greece	P	Portugal
DK	Denmark	I	Italy	S	Sweden
E	Spain	IRL	Ireland	UK	United Kingdom

Kaynak: (Eurobarometer, 2000)

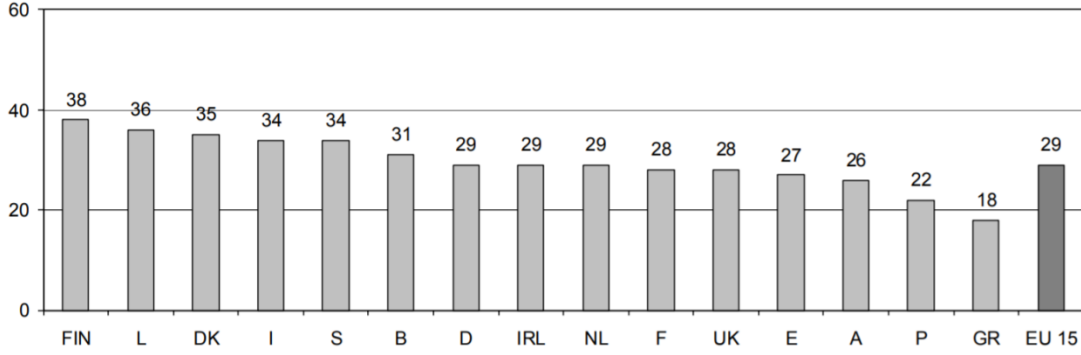
Yukarıdaki tabloda anketin yapıldığı ülkeler verilmiştir.

Yargı 1: Küçük gruplara karşı yapılan ayrımcılık yasadışıdır.

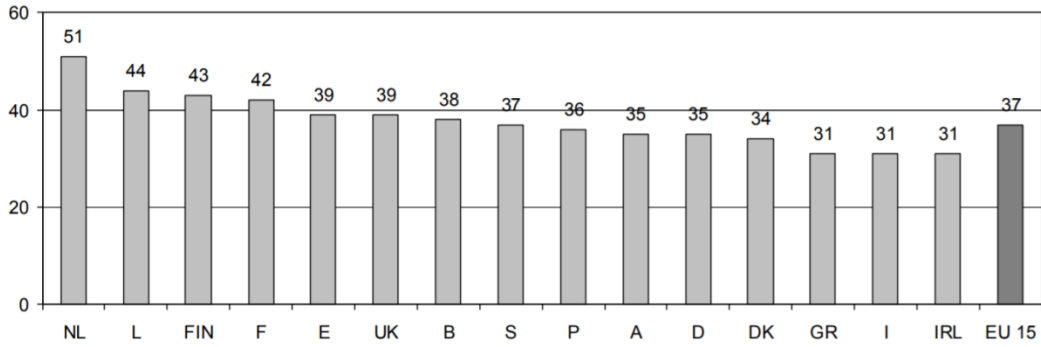
Yukarıda ki grafiğe bakacak olursak ayrımcılığı yasadışı olarak görülmesinin AB'de ortalaması %31'dur. İsveç ve Lüksemburg en yüksek oranda ayrımcılığın yasadışı olduğunu söylerken, İrlanda ve Avusturya da küçük gruplara yapılan ayrımcılığın yasadışı olduğu fikri ise en düşük oranda olduğu görülmüştür.

Yargı 2: Farklı dinlerden, ırklardan ve kültürlerden olan insanların yer aldığı organizasyonlar teşvik edilmelidir.

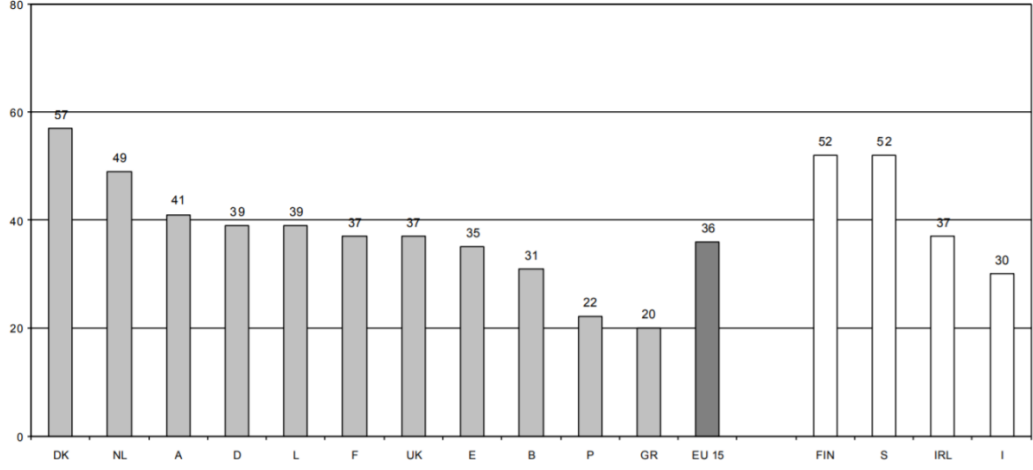
Bu fikri en çok benimseyen %38 ile Finlandiya olurken, en az destek olan %18 ile Yunanistan'dır. AB ortalaması ise %29'dur.

Yargı 3: Sosyal yaşamın bütün alanlarında fırsat eşitliği desteklenmelidir.

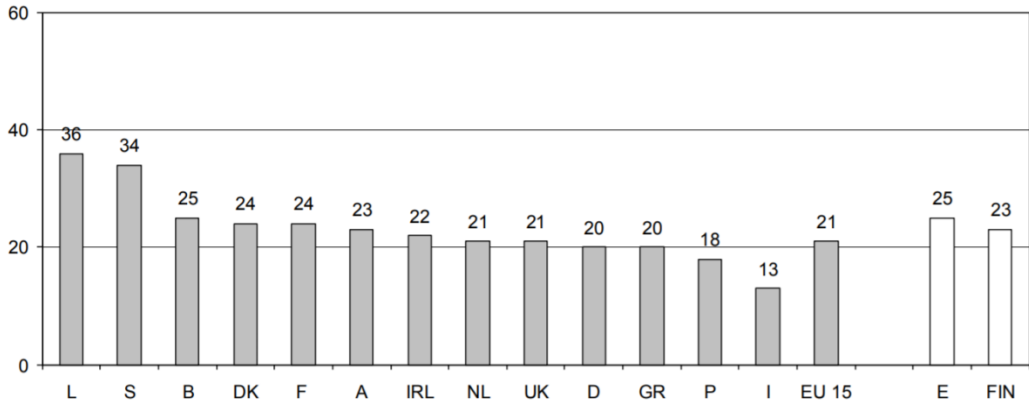
Fırsat eşitliğini etnik gruplar içinde geçerli olmasını savunanların en yüksek olduğu ülke Hollanda olurken, Yunanistan, İrlanda ve İtalya da fırsat eşitliğinin azınlıklara da verilmesi %31 oranında oy alarak ülke grupları içinde en düşük orana sahiptir. AB ortalaması ise %37 olarak verilmiştir.

Yargı 4: Farklı kültürlerin ve yaşam tarzlarının uyumu ülke içinde desteklenmelidir.

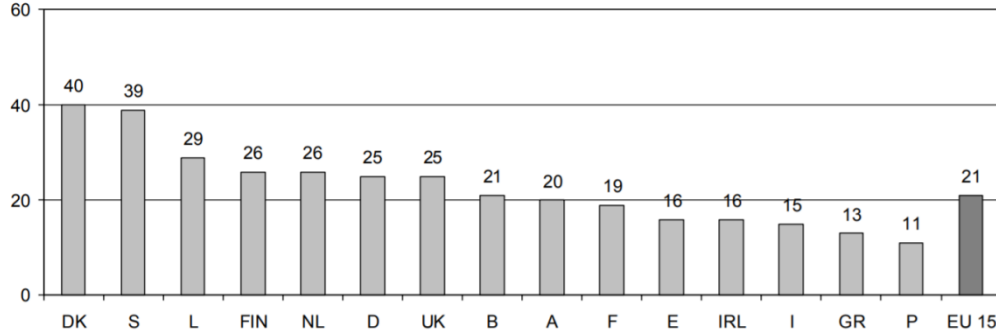
Hem Danimarka ve hem de Hollanda azınlık grupların farklı kültürlerinin yararlı olduğu düşüncesine sahip olurken Güney Avrupa ülkeleri olan Portekiz ve Yunanistan bu farklılıkların desteklenmesinde düşük oy oranına sahiptir. AB ortalaması ise %36 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yargı 5: Irkçılığa karşı zaten büyük savaş vermiş kuruluşlara daha büyük roller verilmesi

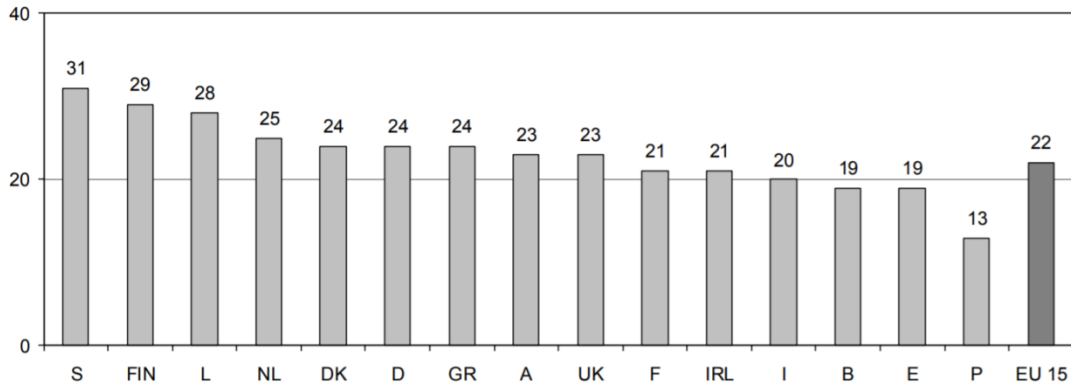
Sadece %21 oranında AB vatandaşı farklı ırklar, dinler ve kültürlerden insanlar arasında ilişkileri geliştirmek için ırkçılığa karşı savaş veren organizasyonlara daha büyük roller atfedilmesini destekliyor. Lüksemburg ve İsveç bu konuda AB ortalamasının üstünde seyredirken, Güney ülkeleri olan Yunanistan, Portekiz ve İtalya AB ortalamasının altında kalmaktadır.

Yargı 6: Ülke içindeki azınlık grupların siyasal yaşama katılmasının desteklenmesi

Azınlıkların siyasi yaşama katılmasının desteklenmesi konusunda en yüksek oyları Danimarka vatandaşları verirken, AB ortalaması %21 de kalmıştır. Güney Avrupa ülkeleri olan Yunanistan, Portekiz ve İtalya da ise siyasal yaşama azınlıkların katılması pek destek görmemektedir.

Yargı 7: Sendikaların ve Kiliselerin ırkçılığa karşı daha çok şey yapmaya teşvik edilmesi

İsveç ve Finlandiya da sendika ve kiliselerin ırkçılığa karşı daha çok şey yapması gerekir fikri AB ortalamasına göre yüksek iken Portekiz de bu rakam %13 ile en düşüktür.

Yukarıda yer vermiş olduğumuz araştırmadan anlaşılacağı üzere Avrupa Devletlerinde Irkçılık ve yabancı düşmanlığı en çok Portekiz, İtalya ve Yunanistan gibi

Güney Avrupa ülkelerinde gözükmektedir, İsveç, Finlandiya gibi ülkeler Avrupa ortalamasının üzerinde oy oranına sahip olmuştur.

Araştırma oranlarına bakıldığında ırkçılığın her ülkede aynı düzeyde oluşmadığını ülkeler ve kurumlar arasında farklılık gösterdiğini görebiliriz. Bu ırkçılık düzeylerini Mehmet Taş şöyle gruplandırıyor; kendini savunma, yabancı düşmanlığı, açık ve kapalı ırkçılık, genel veya devlet ırkçılığı olarak ayırmıştır.

1.1.5. Popülizm

1980'lerden sonra yükselen aşırı sağ partilerin varlığı popülizm kavramını gündeme taşımıştır. Popülizmi açıklama konusunda herhangi bir uzlaşma bulunmamakla birlikte bir ideoloji mi yoksa siyasal bir iletişim biçimi mi olduğu konusu da tartışmalıdır. Populus yani halk kelimesinden türemiş bir kavramdır. Halka katılım hakkı tanıma anlamına gelir. Yani doğrudan demokrasiyi savunur. Halkın egemenliği taraftarı olan popülizm, kurulu iktidara halk adına karşı çıkar. Popülizm, elitlere, temsili demokrasiye, yönetici olarak seçkinlere karşıdır. Bazıları devlet müdahalesine karşı oldukları için liberalizmi benimserken bazıları devletçiliği savunurlar. Buluştukları ortak nokta halkın egemenliğini savunmaktır. Halkın bir kesimini değil hepsini temsil eder ve bu tutumuyla halkın belli kesimlerini temsil eden siyasi partilerin karşısında yer alırlar (Yetkin, 2016, s. 71).

Popülizm konusundaki yaygın görüş kriz zamanlarında ortaya çıkan kendini halkın savunucusu olarak gören politik bir harekettir. Bir politik duruşu veya programı olmamasına rağmen belli dönemlerde ortaya çıkan elit karşıtı görüşlerdir. Günümüzdeki popülist eğilimlere bakıldığında elit karşıtı, göçmen karşıtı ve yabancı düşmanı milliyetçi görüşler aşırı sağ partiler ile özdeşleşmektedir. Popülist düşünce kendini öteki karşıtlığından beslemektedir. Bu karşıtlık sıradan insanlar-elitler veya aynı kültürü paylaşanlar-diğerleri üzerinden kurulmaktadır. ABD ve Avrupa seçimlerine bakıldığında aşırı sağ partilerin biz ve öteki söylemleri üzerinden seçim çalışmaları yürüttüğü izlenebilir. Popülist söylem ötekileri tehdit olarak görür. Avrupa'ya bakıldığında bu tehditlerin oluşma nedeni; küreselleşme, Müslümanlar, göçmenler ve AB'dir (Eren, 2017, s. 4).

Popülizmin ayrıştırıcı bir söylem biçimi olduğu kimi yazarlarca belirtilmiştir. Toplumun biz ve ötekiler olarak bölen ve bu düstur üzerinden siyaset geliştiren bir söylemdir. Günümüzde yaşanan ekonomik krizler, siyasal istikrasızlıklar, göç, terör gibi durumların öteki söylemlerini tetiklemesi “popülizm çağı” olgusunu ortaya çıkarmıştır. Amerika’da Trump, Avrupa’da Fransa, Almanya, Hollanda, Avusturya gibi ülkelerdeki aşırı sağ liderlerin söylemlerini göçmen karşıtlığı üzerine kurduğu gözlenmektedir. Popülist söylemlerin dünyada eğilim olması ve yükselişe geçmesi öteki algısının oluşturan etmenlerden kaynaklanmaktadır (Çetin & Özcan, 2018, s. 57-58).

1.2. Merkantilizm

Ekonomik milliyetçilik yaklaşımı olarak merkantilizm 17. ve 18. yüzyıllarda korumacılık ekseninde ilk olarak batı avrupa da ekonomi politikası olarak uygulanmıştır. Tarihi çok eskilere dayanan ekonomik milliyetçilik düşüncesi sanayi devriminden sonra ülkelerindeki bebek endüstrileri korumak isteyen ülkeler tarafından benimsenmiştir. Bebek endüstri tezi olarak adlandırılan bu kavram gelişme potansiyelindeki karşılaştırmalı üstünlük elde edebilecek endüstrileri korumayı amaçlar. 1929 ekonomik bunalımıyla birlikte ekonomik milliyetçilik kavramı ülkelerin yıkılan ekonomilerini tekrar toparlamak istemesiyle dünyada yaygın hale gelmiştir. Yine benzer şekilde 2008 ekonomik krizi sonrasında ülkelerin krizden çıkış reçetesini liberalizmde bulamaması ekonomik milliyetçiliğin daha görünür bir şekilde ortaya çıkmasına ve neo merkantilist politikaların uygulanmasına neden olmuştur (Yiğenoğlu, 2016)

1.2.1. Merkantilizm İdeolojisi

Merkantilizmin bir sistem olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Bazı düşünürler Merkantilizmi bir sistem oluşturmaya yetmeyecek yaklaşım olarak görse de çoğunluk kapitalizmin ilk aşaması sayılan bir sistem olarak kabul etmektedir. Merkantilizmin ortaya çıkışı ortaçağın sonuna rastlamaktadır. Batı Avrupa ülkelerinde meydana gelen değişimler hayatın her alanına etki etmekteydi. Ortaçağın sonunda görülen iktisadi, sosyal ve dini değişimler kilisenin ve feodal düzenin katı kurallarını yıkmayı başarmıştı. Bu güçlerin otoritelerinin sarsılması bilimde ilerlemelerinde önünü

açtı. İdeolojik gelişmelerde ticari kapitalizmin ilk aşaması sayılan Merkantilizmin doğuşunda etkili oldu (Ersoy, 2008, s. 147).

Merkantilist düşüncenin gelişimine neden olan parametrelerden ilki Avrupa’da siyasi yapının değişmesidir. Ortaçağ boyunca ülke yönetim gücü feodal beyleri ve kilise arasında paylaşılmıştı. Toprakta çalışanlar üzerinde feodal beyin otoritesi sınırsızdı. Yine bu insanların bir yerden başka bir yere gitmesi feodal beyin iznine bağlıydı. Kralın gücü yok denecek kadar azdı. Haçlı savaşları ve Norman istilaları sonucu Feodalizm yıkılmıştı. Haçlı Savaşlarında gelişmiş ve ileri olan doğu medeniyeti ile karşılaşan Avrupalılar, doğunun mallarını ve üretim tekniklerini aldılar. Üretimin artması ticaret hacminin gelişmesine ortam hazırladı. Deniz yoluyla ticaret gelişti. Bu sayede Avrupa’nın gelişim süreci başladı ve kentleşme hızlandı (Aydemir & Güneş, 2006, s. 137-139).

Merkantilist düşünceye katkıda bulunan diğer bir etmen ise keşifler ve bilimsel buluşlardı. Pusula ve haritanın keşfi ile birlikte denizcilik gelişti. Bu sayede ticaret daha fazla ülkeyle yapılmaya başlandı. Yeni ülkeler yeni madenler demektir. Bu gelişmeler değerli madenleri elde etmek için kolonileşmeyi kolaylaştırdı. Amerika’nın keşfi ile birlikte Avrupa kıtasına kaynak akmaya başladı. Yine Hindistan’a varılması yeni pazarların ortaya çıkmasını sağladı. Yeni ticaret yollarının bulunması, para kullanımının yaygınlaşması, matbaanın keşfi vb. yenilikler ülkelerdeki sosyal ve iktisadi yapıyı değiştirdi (Ersoy, 2008).

Avrupa da yaşanan gelişmeler beraberinde ideolojik değişimleri getirdi. Reform ve Rönesans hareketleri merkantilist düşüncenin oluşmasına olanak sağladı. Merkantilizm ideolojisine ilk katkı 1613 yılında İtalyan bir tüccar olan Antonio Serra’nın “Maden Kaynağına Sahip Olmayan Ülkelerde Altın Ve Gümüşü Bollaştıran Nedenler Üzerine Kısa Bir İnceleme” adlı broşürüdür. Merkantilist düşünürler bu dönemde günlük yaşamın sorunlarıyla ilgilenmişler ve ulusal zenginliği nasıl artıracakları konusunda düşünmüşlerdir. O zamanlarda bir milletin güçlü olmasının göstergesi diğer bir ülkeyi fethedip kolonileştirmesiydi. Hükümdarların paralı askerlere sahip olması bu fetihlerin yapılabilmesi için hazinenin büyümesini gerekli kılıyordu. Hazinenin büyümesi içinde değerli maden stoku ve dış ticarete fazla verilmesi şarttı.

Bu yüzden merkantilist düşüncesinin temeli devlet yönetimidir. Bu düşünce ekonomiyle beraber devletinde birlikte büyümesini sağlayacak bir araçtır (Savaş, 2007, s. 137-138).

Merkantilizme yön veren düşünürler;

Thomas Mun

Merkantilist düşüncenin doğumu 1664 yılında Thomas Mun'un Sir Richard Ford adına yayınladığı "England's Treasure by Forraing Trade" eserinde İngiliz tacirliğini oluşturmasıyla başlamıştır. Eserde hazineyi arttırmak için her yıl tüketimden çok yabancılara değerinden daha fazla satmak kuralını yazmıştır. Asya ticaretinde deneyimli bir tüccar olan Mun, eserinde tüccarlar için teorik bir çerçeve önerdi. Ona göre kendine yeterlilik teşvik edilerek ithalat azaltılmalıdır. Yurt dışından ithal edilen ürünlerin yerine yerli sanayi teşvik edilmelidir. Gümrük oranları düşürülerek mal ihracatı teşvik edilmelidir. Ucuz navlun oranları sağlanarak yabancı rakiplerin İngiliz ürünlerini taşımaları önlenmelidir. Güçlü bir donanmanın oluşturulması ve sigorta primlerinin düşmesi sağlanmalıdır. Amsterdam ve Venedik gibi temel pazarlara ulaşmak ticaret, hazine, nakliye ve Kral geleneklerini arttıracaktır (Rommelse, 2006, s. 48).

Jean Bodin

Merkantilist düşüncenin diğer öne çıkan düşünürü ise Jean Bodin'dir. Fransa'da feodalizmin yerini istikrarlı bir siyasal yapının alması gerektiğini savunmuştur. Jean Bodin iktisadi bir düşünürden çok siyasi konularla ilgili olan bir düşünürdür. Ekonomi konusunda temel yaklaşımı ise paranın miktar teorisi ile olmuştur. Ona göre fiyatların artmasındaki neden altın ve gümüşün bolluğudur. Malların fiyatlarını arttıran etken eşyanın değerlenmesi ve fiyatı tayin eden aracın bolluğudur. Onun bu görüşü miktar teorisine dayanır. Yine aynı zamanda bir ülkedeki mala yabancı ülkelerden gelen talebin artması fiyatı artıracığını söyler. İhracatın iç fiyatları artırıcı etkisinden bahseder. Merkantilistleri aşarak serbest ticaretin devletin yararına olacağını belirtir (Ersoy, 2008, s. 171).

Gerard de Malynes

Gerard de Malynes nüfusa bakış açısı ile diğer merkantilistlerden ayrılan bir düşünürdür. Nüfus artışının denetimsiz ve baskısız bir ortamda yaşam değerinin düşeceğini söyler. Malynes döneminde İngiltere tekstil endüstrisi sermaye dolaşımından ve kredilerden etkilenmektedir. Bu yüzden de Malynes ekonomik büyüme için para arzının arttırılmasını savunur. Dış ticarete de pahalı satmanın ülkenin lehine olacağını savunur. Ona göre ucuza mal alıp dış ülkelere pahalıya satma ticaret dengelerini ülke lehine çevirir. Dış ticaret döngüsü miktar değil değer üzerinden işlem görmektedir. Aynı zamanda değerli madenlerin uluslararası hareketinin sıkı kontrolünü savunmaktadır (Doğruer, 2009, s. 45).

John Hales

John Hales, ekonomi ile ilgili düşüncelerin ayrı bili dalı olarak incelenmesini ilk öneren kişidir. Onun iktisat görüşüne göre; ülke zenginliğini sahip olunan mal miktarında gören bu yüzden de ithalatı teşvik eden ortaçağ düşüncesi terkedilmelidir. İhracat teşvik edilmeli ve ulusal üretim artırılmalıdır. Uluslararası ekonomi düşünceleriyle merkantilizme öncülük etmiştir. Ona göre bir ülkede bulunan doğal kaynaklar Tanrı'nın bir lütfudur. Her ülkedeki kaynaklar ve üretimler birbirlerinden farklı olacağı için ülkeler birbirlerine muhtaçtır. Ticaret bilançosunu kullanmış ve ihracatın ithalatı karşılması gerektiğine vurgu yapmıştır. İhracat ülkeye kıymetli maden kazandıracığı için önemlidir. İthal ikameyi tercih etmiş ve yabancı mallar daha ucuz olsa da ülke içinde üretilen malların tercih edilmesi gerektiğini böylelikle kazancın ülke içinde kalacağını söylemiştir. Ekonomik kalkınmanın da önemli olduğunu belirten Hales, bunun için yeni meslek ve sanatların tanıtılması gerekliliğini söylemiştir. Bununla birlikte insanlar yeni iş bulacak ve üretim artacaktır (Savaş, 2007, s. 148).

Sir William PETTY

Sir William PETTY, çok yönlü kişiliği olan bir düşünürdür. Doktor, cerrah, mühendis, parlamento üyesi gibi çok yönlü bir kişiliği vardır. İktisat alanında da kendini göstermiş biridir. Ama üne ulaşması ölümünden sonra olmuştur. Petty'in çalışmaları dönemin vergi sistemine, para politikalarına, uluslararası ticaret, ulusal gelir gibi

konulara çözümler getirmiştir. Nitekim gelir analizlerinde Petty'in çalışmalarından yararlanılmıştır (Doğruer, 2009, s. 49).

Petty'in öne sürdüğü fikirler onun hem Merkantilist bir düşünür hem de Klasik iktisadi düşüncenin ileri gelenlerinden biri olarak kabul edilmesine olanak sağlamıştır. Nüfus artışını tehlikeli görmeyen Petty, fazla işgücünün yol yapımı, ağaç dikme, köprü yapımı, maden ve sanayi gibi alanlarda çalıştırılmasının yararlı olacağı görüşündedir. Ona göre nüfus fazlalığı bir ulusun zenginleşmesinde yardımcı olur. Nüfusu fazla olan ülke az olan ülkeye göre daha zengindir. İşbölümünün gerekliliğini düşünen Petty, fabrikada her aşama da farklı işçilerin kullanılması işleri basitleştireceğini söyler. İşçi ücretleri hakkında asgari ücretin geçim düzeyinin altında olmasının sakınca doğuracağını belirtir. İşçilere yaşamak ve neslini devam ettirmek için gerekli olan ücretin verilmesi gerekmektedir. Petty'e göre emek ve toprak hayati kıymete sahiptir. Değer yaklaşımıyla, bir malın değerini o malın üretimi için harcanan emeğin belirleyeceğini belirtmiştir. Vergilere gelindiğinde ise herkesten baş vergisinin alınmasını önerir. Vergiler tasarrufun artmasına ve ülke servetinin çoğalması için araç olmalıdır. Alınan vergiler üretimi artıracak yatırımlara kullanılmalıdır. Bu vergiler işsizlere yeni iş imkânın sağlanması böylelikle üretimin artmasını sağlar. Vergilerin adil olması gerekmektedir. Vergi yükünün fazla olmasını mükelleflerin bu konuda isteksiz davranmasına neden olur. Bundan dolayı vergilerin adil ve ödeme gücüyle orantılı olmalıdır. Dış ticaret konusunda serbestliği savunmuştur. Kısıtlamanın yararlı olmayacağını ileri sürmüştür. Petty'e göre ihracat ithalattan fazla olursa ülkeye kıymetli maden girer ve ülke zenginleşir. İhraçtan alına gümrük vergileri düşük tutulmalı. İthalat gümrük vergileri ise seçili olmalıdır (Ersoy, 2008, s. 199-201).

1.2.2. Klasik Merkantilizm

Merkantilizm esas olarak bir ticaret sistemidir. Merkantilizm terimi İtalyanca mercante (tüccar) kelimesinden türemiştir. Bu adı ilk defa A. Smith kullanmıştır. Bu teori veya akım 16. ve 18. yüzyılları arasında Avrupa'da kendisini göstermiştir. Avrupa da reform ve Rönesans hareketleri ile Feodal yapı çözülmeye başlamış ve merkezi yönetimler güç kazanmıştır. Merkezde gücü elinde tutmak isteyen krallar ekonomik güç

ile ticarete üstün olmayı eşit saymışlar ve ilk zamanlar altın ve değerli madenleri fazla olmasına önem vermişlerdir. Milletin zenginliğinin kaynağı olarak altın ve madenin ülkede fazla olmasına dayanan bu teori zamanla milli ekonomi şeklinde kendini göstermiştir. Zaten eski inanışların tersine merkantilizm de para arzını artırmak istemelerindeki amaç üretimin hızlanması ve böylelikle milli ekonominin gücünü artırmak istemeleridir (Kumbaracıbaşı, 1976, s. 28-33).

Merkantilizm sistematik bir ekonomi teorisi olmaktan çok bir ekonomi politikası tedbirleri bütünüdür. Merkantilizme özellikle milli bir ekonomi sınırları içinde tek bir iktisat politikası uygulama çabasıdır da denilebilir (Kumbaracıbaşı, 1976, s. 28).

Merkantilizm teorisine göre politika ve ekonomi veya devletin gücü ile ekonominin üretim gücü arasındaki ilişkiyi önemlidir. Devlet müdahaleciliğine dayanan bu düşünce de üretimi hızlandırıcı ve iş bölümü önceliğine dayanan tedbirlere yer verilmiştir.

Merkantilizm temelde devlet odaklıdır bu yüzden ekonomi politikası hem devlet yönetiminin hem de ekonominin birlikte büyümesini hedefler. Bu teori Avrupa da sosyo-ekonomik durumlara göre ülkelere göre farklılık göstermiştir. Ve daha sonraları yerleşecek olan Ticari kapitalizme dayanak olmuştur (Aydemir & Güneş, 2006, s. 14).

Merkantilizm teorisine göre ekonomi politikası tedbirleri

- Milli servetin kaynağı değerli madenlerdir. Bu yüzden altın ve gümüşün ülkede olması için kral bütün önlemleri almalıdır. Bu madenlerin ihracatı yasaklanmalı eğer ülkede yoksa ithalatı yapılmalıdır. Bu amaca ulaşmak için sömürü, savaş vs. makul görülür.
- Ticarete ağırlık verilen teoride bilanço da fazla vermek önemlidir. Milli servetin artırılması için bu şarttır.
- Ülkenin diğer ülkelere karşı rekabet gücünü artırmak için ülke içinde ticaretin serbesti ülke dışında ise yabancılara karşı gümrük tedbirleri alınmalıdır. Buna örnek verecek olursak; 16. Yüzyılda İngiltere’de koyun

ihracatı yasaklanmıştı. Bu yasağa uymayanlara ise ölüm cezasına varan yaptırımlar söz konusu olmaktadır (Aydemir & Güneş, 2006, s. 23).

- Ülkede dış ticaret politikası ihracatı teşvik edici ithalatı kısıtlayıcı tedbirlerden oluşur.
- Hammadde ülkede yoksa yerli sanayi için ithal edilmesini desteklerken mamul malın ithaline kesinlikle karşı çıkmıştır.
- Müdahaleci ve korumacı Merkantilizmin sanayi politikasına gelince, ülke içinde yerli sanayinin gelişmesi desteklenir. Devletin kendisinin tesisler kurması öngörülürken aynı zamanda özel sanayiye devlet fon ve sübvansiyonlarla teşvik eder (Kazgan, 2002, s. 47).
- Milliyetçi bir iktisadi politika izleyen merkantilizm, devletin gücünü madenlerin fazla olmasına bağlarken aynı zamanda fazla nüfus ve güçlü ordu ve donanmayı destekler. Milliyetçi iktisat politikalarına ülkelerden örnek verecek olursak; İngiltere’de denizcilik yasalarına göre, ülkeye kolonilerden gelecek olan ithal malların yalnızca İngiliz gemileri taşınmasına izin veriliyordu. Yine aynı yasaya göre kolonilerde olan bazı malların yalnızca İngiltere’ye satılmasına izin verilmişti. Kolonilere İngiltere dışında diğer ülkelerden ithalat yapılması yasaklanmıştı (Aydemir & Güneş, 2006, s. 24).

Yukarıda saydığımız özelliklere bakıldığında Merkantilizmin üç temel faktöre dayandığı görülebilir. Birinci milli ve güçlü devlet, ikincisi kıymetli madenler- ulusal güç ilişkisi ve üçüncüsü de dış ticaretin gerekliliğidir. Bu ilkeler arasında bağlantının merkantilizmin temeli olduğu söylenebilir. Bir ülkede Tanrı vergisi madenler yoksa bu açık dışa ticaret fazlası verilerek kapatılabilir (Atik, 2012, s. 3).

Klasikler, merkantilistlerin devlet müdahalesi fikrini ve tek taraflı dış ticarete fazla vermeye dayalı politikalarını eleştirmişler; üretimi artırmadan paranın artışını değersiz olarak kabul etmişlerdir. Çünkü klasik iktisatçılara göre en önemli üretim faktörü emektir. Merkantilistlerin dediği güçlü orduyu sağlamak için altın ve gümüşün yeterli olmadığını bunu üretimle desteklemek gerektiğini savunmuşlardır. Aynı zamanda klasiklere göre dış ticaret serbest olmalıdır. Merkantilistlerin korumacı tavrı

ülkenin zenginleşmesini engeller. Adam Smith'in ulusların zenginliği prensibi üretime dayanır (Bilgili, 2014, s. 27-28).

Klasik iktisat devlet müdahalesine karşıdır. Klasikler devlete “jandarma devlet” görevini yüklemişlerdir. Devlet sadece adalet ve güvenliği sağlamalı piyasaya müdahale etmemelidir. Klasik iktisatçılar denk bütçeden yanadırlar. Bütçe açığı kadar bütçe fazlası da zararlıdır. İktisat politikası olarak sadece para politikasını kullanırlar. Ekonomideki istikrarsız para politikası araçlarıyla giderilir. Klasik iktisatçılara göre tam rekabet, faiz ve ücret esnekliği olduğu sürece ekonomi daima tam istihdamda olacaktır. Piyasada görünmeyen el piyasayı kendiliğinden dengeye getirecektir. Say kanunu geçerlidir. Her arz kendi talebini yaratır. Bu yüzden de toplam arz ve toplam talep birbirine eşit olacaktır. David Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisi ve Maltus'un nüfus teorisi de klasik iktisada yapılan katkılardandır (Bilgili, 2014, s. 30-33).

Klasik iktisada zamanla birçok eleştiri gelmiştir. Klasik iktisat, yerini yapılan revizyonlarla neo klasik iktisada bırakmıştır. Klasik iktisadın rasyonel birey, mikroekonomi ve rekabet ilkelerini alıp revize etmişlerdir. Marshall zaman kavramı kazandırmıştır. Piyasa dönemi, kısa dönem, uzun dönem ve çok uzun dönem şeklinde incelemiştir. Neo klasik iktisat, kısmi denge analiziyle klasik iktisatın daima tam istihdam da olacağı fikrine karşı çıkmıştır. Yine neo klasik iktisat, klasik iktisattan farklı olarak devletin piyasaya müdahalesini savunmuş ama sınırlı olmasını öngörmüştür (Güngör, 2016). Bugün dünyada geçerli olan ekonomi politikası neo klasik iktisattır. Neo klasik iktisatta fiyatlar arz ve talep güçleri tarafından belirlenir. Yine bireylerin faydalarını en üst düzeye çıkarmak için çaba harcayacağını temeline dayanır. Neo klasik iktisadın karakteristik özellikleri; serbestleşme, özelleştirme, deregülasyon, piyasa egemenliği ve uluslararasılaştırma'dır. Neo klasik sistemden ekonomik krizler karşısında neo merkantilist sisteme kaçıldığı görülmektedir. 2008 Global kriz sonrasında aranan çıkış yolu neo merkantilist çözümleri getirmiştir (Atik, 2012).

1.2.3. Neo Merkantilizm

Dünya ekonomisinde serbest ticaret ve korumacılığı dönemlere ayıran SETA'nın yayınladığı analizde; 1875-1914 yılları arası "Serbest Ticaret" (altın para çağı dönemi), 1914-1944 yılları arası "Korumacılık dönemi" (savaş-depreyon-durgunluk), 1944-1970 yılları arası "Serbest Ticaret" (kapitalizm, liberalleşme), 1970-1980 yılları arası "Yeni Korumacılık" (OPEC krizi, stagflasyon), 1980-2000 yılları arası "Serbest Ticaret" (neoliberalizm, rekabet, küreselleşme), 2008 ve günümüz "Yeni korumacılık" (finansal kriz, kur savaşları, neo merkantilizm) dönemidir. (Ünay & Dilek, 2018, s. 17)

2008 yılında ABD'de başlayan daha sonra dünyaya yayılan Global Kriz, Avrupa'da neo liberal sorunları ortaya çıkardı. Kriz sonrası Avrupa'da görülen neo merkantilizm ülkelerde ekonomik güvenliliğin önemini gösterdi. Neo merkantilizm net dış fazla vermeyi en yüksek kar sayan ekonomi politikasıdır. Bu anlayışta efektif talep yetersizliğinin çözümü dış ticaret fazlası verilmesidir. Böylelikle piyasalar yavaş işleyen iç pazara bağımlılıktan kurtulmuş olmaktadır. İstikrarlı bir şekilde dış fazla vermek büyük ekonomiler için işsizliğin yurtdışına ihracı ile aynı anlama gelmektedir (Panitch, Albo, & Chibber, 2010, s. 140).

Neo klasik iktisadın serbestleşme ilkesi aslında güçlü ülkelerin az gelişmiş ülkeler üzerindeki ekonomik konumlarını güçlendirebilmek için baskı kurmalarıdır. Günümüzde çoğu gelişmiş ülkenin kendi sanayisini korumak amacıyla gümrük vergisi gibi araçlar kullandığı bilinmektedir. Geçmişte ekonomik korumacılıkta en bilinen örnekler ABD ve Britanya'dadır. ABD iki savaş arası dönemde en çok korunan ülke olmuştur. Yine Büyük Buhan'dan sonra ABD'nin aldığı korumacı tedbirler dikkat çekmektedir. 1980'lerde başlayan serbestleşme dalgasıyla dünya neo liberalizmin hâkimiyetine girilmiştir. Ama ABD'nin buna uymadığı gözlenmektedir. Diğer ülkelere serbestleşme, özelleştirme gibi politikaları empoze ederek kendi yatırımlarına ortam hazırladığı söylenebilir (Atik, 2012).

Ekonomik krizlerden sonra devletler uyguladıkları politikalarda değişime gitmektedir. Son global kriz sonrası uygulanan dış ticaret politikaları korumacılığı

görünür hale getirmiştir. Kriz sonrası ekonominin daha da kötüleşmesi serbest dış ticareti engelleyen korumacılığın reçete olarak uygulanmasına neden olmuştur. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler krizden sonra korumacı dış ticaret politikası araçlarını kullandılar. Yine ithal ikameci politikalarla iç sanayiye yöneldiler. Ülkelerin koruma tedbirlerine başvurmaları rekabet ettikleri ülkeleri de bu koruma tedbirlerini almaya itmiştir. Böylelikle dış ticarete daralmalar gözlenmiştir. Literatürde “yeni korumacılık” veya “neo merkantilizm” olarak adlandırılan önlemler kriz sonrası en çok G20 ülkeleri tarafından uygulanmıştır. Yeni Korumacılıkta ülkeler taraf oldukları anlaşmalar dolayısıyla tarife dışı engeller gibi örtülü koruma tedbirleri uygulamaktadırlar. Bu engeller ile ithalat kısıtlamalarına gidilmektedir. İhracatta ise teşvik uygulamaları vardır. Tarihsel bazda bakıldığında iki dünya savaşı arasında uygulanan merkantilist uygulamalar ile 2008 krizi sonrası uygulanan yeni korumacılık politikaları farklıdır. İki dünya savaşı arası dönemde net olarak görülen korumacılık günümüz krizinden sonra örtülü olarak tarife dışı engeller ile yapılmaktadır. Yeni korumacılıkta uygulanan politikaların başında gönüllü ihracat kısıtlamaları gelmektedir. ABD, özellikle otomobil ihracatında bu politika aracı ile ülkeye Japon otomobillerin girişini kısıtlayarak yerli piyasayı korumaktadır. Gönüllü ihracat kısıtlamalarıyla ülkeler anlaşmaları ihlal etmeden korumacı politika yürütmenin fırsatını bulmuşlardır (Ünay & Dilek, 2018, s. 10-14).

Klasik merkantilizm uygulamalarında gümrük vergileri, ithalat yasakları ve kısıtlamalar gibi korumacılık yöntemleri uygulanmıştır. Neo merkantilizmde korumacılık yöntemlerine bakıldığında ise ; yardımlar (sübvansiyonlar), tarife dışı engeller (standart koyma, ihale kuralları, idari tedbirler), gönüllü ihracat kısıtlamaları, ithalatın gönüllü artırılması, anti dumping uygulamaları, anti sübvansiyon uygulamaları, araştırma-geliştirme giderlerinin karşılanması ve gümrük birliği gibi araçlar kullanılmaktadır (Ünay & Dilek, 2018, s. 16).

Neo Merkantilizme bakıldığında özellikle 2008 krizi sonrası neo liberalizme karşı yükselen sesler sonucu ortaya çıktığı görülür. Bir politikaya dönüşme süreci ise Trump’un ABD Başkanı olmasıyla gerçekleşmiştir. ABD’nin korumacılığa yönelme sebebinin altında ise dış ticaret rakamları yatmaktadır. Bakıldığında yıllar bazında

dünya ihracatında ABD'nin payı azalırken Çin'in ilk sırayı aldığı görülmektedir. Dünya ithalat rakamları ise ABD'nin dünyanın en çok ithalat yapan ülkesi olduğunu ortaya koymaktadır. Çin ile ABD kıyaslandığında ABD sürekli olarak açık veren konumdadır. ABD'nin bu açığı Dünya Ticaret Örgütüne katılmasıyla artmıştır. Çin ile arasındaki dış ticaret açığı 2016 yılında 426,8 milyar dolar olmuştur. Trump'un bu durum karşısında yaptığı ilk iş "Önce Amerika" sloganıyla korumacılığa yönelik adımlar atmaya başlamak olmuştur (Çolak, 2017).

Yeni korumacılık sadece ABD değil krizden sonra tüm dünyada görülmeye başlanmıştır. Amerikan malı satın al politikası diğer ülkelerce kendi ülkelerine uyarlanmıştır. Gelişmiş Avrupa ülkeleri tarifeler aracılığıyla korumacılık politikası uygularken, gelişmekte olan ülkeler de ithal ikameci politikalarla katılmıştır. Kore, Çin gibi yükselen Asya ülkeleriyle rekabet edebilmek için anti dumping hareketleri yaygın hale gelmiştir. Son dönemdeki yeni korumacılık politikasına Avrupa komisyonu, 2013 yılında yayınladığı raporda küresel ölçekte ithalata vergilendirmenin artışına dikkat çekmiştir (Ünay & Dilek, 2018).

İKİNCİ BÖLÜM

1929 KRİZİ VE AŞIRI SAĞ PARTİLER

2.1. 1929 Ekonomik Krizi

2.1.1. Birinci Dünya Savaşı Sonrası Parasal Düzensizlikler

Birinci Dünya Savaşı, Avrupa da ortalığı kasıp kavuran, milyonlarca kişinin ölümüne sebep olan ve bununla beraber biterken arkasında birçok hasarı da beraberinde bırakan yüzyılın en acı verici olaylarından biri olarak tarih kayıtlarına geçmiştir.

Savaşın geçici bir şey olduğu düşünülürken savaş sonrası eski duruma geri döneleceği düşüncesi hâkim olabilir ama beklenen durum olmadı ve felaketler çağı olarak adlandırılan 1918-1945 dönemi yaşanmıştır. Hatta bu dönem öyle ki başka bir dünya savaşının yaşanmasına sebep olacak siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmelere sahne olmuştur. İki dünya savaşı arası dönem olarak adlandırılan zamanda özellikle yaşanan 1929 buhranı gelecek yüzyıla yön veren ve derinden etkileyen olayların baş aktörü olmuştur. Birçok iktisatçıya göre eğer 1929 Krizi yaşanmasaydı 20. Yüzyılı etkileyen bir Hitler'in bir Roosevelt'in kesinlikle olmayacağını ileri sürmektedirler (Bakırtaş & Tekinşen, 2004, s. 62-63).

Savaşın yıkıcı etkileri krizin asıl sebebi olmaz iken krizi etkileyen bir faktörü olarak karşımıza çıkmıştır. Savaş sonrası durumu eskisi haline getirmek için tarım işletmeleri, ulaşım, haberleşme, mesken ve fabrikaları yeniden kurmak gerekliydi. Hal böyle olunca talep artmış ama emek piyasası da değişmiştir. Birinci Dünya Savaşı 1914-1918 yılları arasında sürmüş ve ekonomiyi derinden etkilemiştir. Savaşan devletler ağır yükler altında kalmış, kaynakların çoğu askeri harcamalara gittiğinden tüketicilere verilen malların miktarı azalmış ve enflasyonda kendini göstermiştir (Nere, 1980, s. 2).

Tablo 2
Para Tedavülü Göstergeleri

	Fransa	İngiltere	İtalya	Almanya
1913	100	100	100	100
1918	544	1310	498	1100

Kaynak: (J.F.A.B, 1922)'den aktaran, (Nere, 1980, s. 2)

Tablodan da anlaşılacağı üzere savaşan ülkeler savaş öncesi paralarına ne kadar mecburi tedavül uygulasalar da enflasyon bir hayli yükselmiştir. Enflasyon durumu sadece savaşan ülkeleri etkilemekle kalmamış tarafsız ülkelerde de kendini göstermiştir. İsveç, Danimarka, Hollanda ve Amerika Birleşik Devletleri gibi tarafsız ülkeler savaş sırasında daha az mal ithal edip daha fazla malı savaşan ülkelere sattıkları için savaşın en karlı çıkan ülkeler oldular. Bu fırsattan en çok Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Latin Amerika ülkeleri yararlanırken, özellikle ABD savaş sonrası dış ticaret fazlalığı ve altın stokunun arttığı görülmektedir. Bu yüzden ABD savaş sonrası her ülkenin yeniden yapılanmak için borç aldığı bir ülke haline almıştır (Bakırtaş & Tekinşen, 2004).

Tablo 3
Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Borç Verdiği Ülkeler ve Geri Ödemeleri (Milyon Dolar)

Borçlular	Anapara	Faiz	Toplam Borç	Geri Ödeme Tarihi
Avusturya	24	1	25	1930 (Mayıs)
Belçika	377	41	418	1945 (Ağustos)
Çekoslovakya	92	23	115	1925 (Ekim)
Estonya	12	2	14	1925 (Ekim)
Finlandiya	8	1	9	1923 (Mayıs)
Fransa	3 341	684	4 025	1926 (Nisan)
İngiltere	4 075	525	4 600	1923 (Haziran)
Yunanistan	15	3	18	1929 (Mayıs)
Macaristan	2	-	2	1924 (Nisan)
İtalya	1 648	394	2 042	1925 (Kasım)
Yugoslavya	51	12	63	1926 (Mayıs)
Letonya	5	1	6	1925 (Eylül)
Litvanya	5	1	6	1924 (Eylül)
Polonya	160	19	179	1924 (Kasım)
Romanya	36	8	42	1925 (Aralık)
Toplam	9 851	1 715	11 563	

Kaynak : (Sönmez S. , 1998)

Bu gelişmeler sonunda savaş dönemi boyunca savaşan ülkeler borç batağına sürüklenmiş bir yandan da enflasyon bu ülkelerde fakirleşme yaratırken tarafsız ülkeler lehine bir zenginleşme yaratmıştır. Mal veren ülkeler dediğimiz tarafsızlar satın aldıklarından fazla mal satarak ticarete fazla verdiler. Borçlar ise altınla ödendiği için mal verenlere doğru zenginlik transferi altınla olmuştur. Birinci Dünya Savaş'ın dan dan sonra taraflar arasında oluşan bu dengesizlik tekrardan altın standardının korunduğu dengeye, istikrara dönmeyi gerektirmiştir. Tüm bozulmalara rağmen kamuoyunun genel kanısı savaş öncesi duruma tekrar döneceği şeklindeydi. Ama sanılan olmadı.

Çünkü savaş sonrası talep, arz karşısında o kadar yüksekti ki 1913 te savaşın başlamadığı dengeye dönmekten çok uzaktı. Hatta öyle ki Alman para biriminin pratikte ki değeri sıfıra inmiştir. Avrupa da savaşan ülkeler bir hayli fakirleşmiş uzun yıllar bir şey üretemeyecek duruma geldikleri için de ithal etmeye mecbur kalmışlardı (Bakırtaş & Tekinşen, 2004, s. 90-96).

2.1.2. 1921 Krizi

Birinci Dünya Savaşı sona ermiş ama savaşan ülkelerde beklenen dengeler yerine oturmamış hatta genel kıtlık hali devam etmiştir. Savaş sonrası imzalanan Versailles Antlaşması'nın zorunlu kıldığı savaş tazminatları ve Avrupa'nın yeniden inşası Avrupa'nın ekonomik yükünü arttırmış ve bu yüzden de ekonomi bir hayli zayıflamıştır. Savaş öncesinde Fransa ve Almanya borç veren ülkeler konumunda iken savaş sonrası borç alan ülkelere dönüşmüşlerdir. Amerika ise borç veren en büyük ülke konumuna yükselmiştir (Öz, 2009, s. 11).

1921 krizinin patlak vermesinin asıl nedeni; savaşan ülkelerin savaş sonrası ihtiyaçlarını karşılamak, tarafsız ülkelerin ise biriktirdikleri karları harcamak için tüketim çılgınlığına girişmesi ve tarafların ihtiyaçlarının yatışması sonucunda ise krizin ortaya çıkması şeklinde açıklanabilir. M. Pommery'nin daha açıklayıcı bir teorisine göre ise; krizin çıkış nedeni aslında spekülasyonlara bağlıdır. Savaş sonrası parası en çok değer kaybetmiş ülkelerin paralarının yeniden yükseleceği hesaplanıyordu. Ama bu spekülasyonlar aniden tersine dönüş yapması sorunlara neden olmuştur (Uçar, 2015, s. 62).

1921 krizi sonunda bazı ülkelerin paralarında değer kaybı o kadar büyük olmuştur ki paranın asıl amacı olan mübadele rolü etkisini kaybetmiştir. O zamanlarda anlatılan hikâyelere göre Almanya da yerde içi para dolu olan sepetin içindeki paralar boşaltılmış sepet çalınmıştır. Çünkü bir sepet ağırlığındaki para sepet almaya yetmemektedir. Hatta yerlerde işçilerin mark süpürdüğü söylenmektedir (Bilgili, 2014, s. 45).

İngiltere’de 1920’li yıllar boyunca ekonomik göstergelere bakıldığında fiyatların genel olarak düştüğü gözlemlenmiştir. İşsizlik haddi bir hayli yükselmiştir. İngiltere bu durumdan en çok etkilen ülkelerin başında gelmektedir. Her ne kadar bu krizden ABD de etkilense de İngiltere de görülen daralma kadar olmamıştır. 1921 yılında görülen bu kriz İngiltere kamuoyunda büyük yankı uyandırdı ve Versailles antlaşmasının ne kadar doğru olduğuna dair düşünmeye sevk etti. İngiltere’ye yönelen eleştirilerden bir kısmı Avrupa’yı bölerek gümrük duvarlarını yükseltmesi üzerinde yoğunlaşırken diğer kısmı Almanya’nın kalkınması üzerinde engel oluşturmuş olması şeklindedir. Çünkü Almanya savaştan önce dünya ekonomisinin önemli bir parçasıydı (Heaton, 1985, s. 291).

Almanya’nın 1914-1918 savaşı sonrası diğer ülkelere bakıldığında durumunu etkileyen en önemli olgu savaş tazminatlarıdır. Versailles barış antlaşması sonrası Almanya yurtdışındaki tüm sermayesini yitirdi. Daha önceleri borç veren ülke konumundayken savaş sonrası borç alan bir statüye gerilediği için parasal yönden bu durum Almanya’ya ağır sonuçlar verdi. 1919-1923 yılları arasında yaşanan hiper enflasyon durumu, paranın değer kaybetmesine hatta alman markının değişim özelliğini yitirmesine neden oldu. Dışsatım iyice geriledi ve dünya pazarından adı neredeyse silindi. Almanya’nın içine düştüğü durum: yüksek derecede sanayileşmiş bir ülkenin, sermaye ihracatçısı olacak yerde, sermaye ithalatçısı olması durumudur (Bettelheim, 1982, s. 11).

Almanya da yeni cumhuriyetçi hükümet borç batağından kurtulmak için yeni ve daha ağır vergilerle her ne kadar bütçeyi denkleştirmeye çalışsa da savaş borçları ve savaş sonrası oluşan ağır yıkım nedeniyle başarılı olamadı. 1921-1922 yılları arasında Almanya da harcamalar gelirleri geride bıraktı. Harcamalar ve gelirler arasındaki bu boşluğu doldurmak için Reichsbank banknot bastı. Fiyatlar yükseldikçe Mark’ın satın alma gücü

içeride ve dışarıda düştü ve bunun sonucunda bütçe gelirleri yetersiz kalmaya başladı. Reichsbank'ın banknot basımı çığ gibi büyüdü. Anlatılanlara göre “Çöküşten önceki son aylarda 300 den fazla kâğıt fabrikası Reichsbank'a banknot kâğıdı yetiştirmek için tam hızla çalışıyor ve 150 basım şirketinin 2000 baskı makinası Reichsbank banknotu basmak için hiç durmadan dönüyorlardı” (Heaton, 1985, s. 295).

Almanya da durum içler acısıydı ve açlık krizleri yaşanıyordu. Versay anlaşmasının ağır yükümlükleri altında ezilmiş ülkede ekilebilir arazinin %15'ine, demir madenlerinin %75'ine ve kömür yataklarının da %26'sına savaşı kazanan devletler tarafından el koyulmuştu. Almanya'nın bu sebeple demir ve çelikte üretim kapasitesi azalmış ayrıca Almanya ticaret filolarını, donanmasını ve yabancı yatırımlarının tümünü kaybetmişti. 1923'e gelindiğinde tüm sınai üretimi savaş öncesi durumunun yarısına bile erişememişti (Berend, 2011, s. 69).

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde baktığımızda ise durum Almanya dan hiçte farksız değildi. Rusya bu ülkeler için büyük bir yıkım olmuştu. Polonya'nın yeni sınırlarına bakıldığında 1.8 milyon bina yerle bir olmuştu. Bütün ulaşım yollarını artık kullanılmaz hale gelmişti. Sırbistan, sahip olduğu hayvanların yarısını kaybederken Bulgar tarımında verimlilik ise savaş öncesi durumun yarısına inmişti. Yine Romanya'ya ya bakıldığında 1921 de hala ham petrol üretiminde savaş öncesi durumun yarısına bile gelememişti. Avusturya da hammadde kaynaklarından mahrum bırakılmış ve tarımsal üretimi yarı yarıya inmiştir (Berend, 2011, s. 69).

Rusya; savaş, Bolşevik devrimi ve iç çatışmalar derken yaklaşık 16 milyon insanını kaybetmişti. Doğum oranlarına bakıldığında büyük düşüşler vardı. Ekonomi çökmüş durumda idi. 1918 ve 1924 yılları arasında devlet harcamalarının çok azı anca vergilerle karşılanabiliyordu. Bu yüzden 1919'da çıkarılan bir kararname ile hükümet ihtiyaç duyduğu miktarda para basımına izin verildi. Fazla basılan para sonuçta 1921'e gelindiğinde o kadar değersiz hale gelmişti ki vergilerin para olarak toplanılmasından vazgeçilip aynı olarak toplanılmasına karar verildi. Her ne kadar NEP (Yeni Ekonomi politikası) ile birlikte bir takım iyileşmeler yapıldıysa da para basarak bütçe açığını kapatma düşüncesi sebebiyle para basımı astronomik boyutlara taşındı (Heaton, 1985, s. 291).

Parasal değer değişikliklerinin uluslararası yansımaları oldu. Bir paranın değerinde olan düşme, yurtiçinde satın almayı düşürürken bu düşüşü değer kaybetmeyen paralar cinsinden dış satın alma izlemekteydi. Yani Alman markında bir düşüş olduğu zaman bir Alman dolar cinsinden bir şey almak için daha çok Mark vermek zorunda kalırken, Alman ürünü alan Amerikalı ise daha az dolar veriyordu. Alman malları değer kaybından sonra o kadar ucuzladı ki, yabancılar için Alman mallarının pahalı olması uzun süreler aldı. Parası değer kaybetmeyen ülkelerdeki üreticiler ise bu ülkelerden gelen ucuz ürünlere karşı engeller konulmasını talep ediyorlardı. Yine savaş sonrası yeni ortaya çıkan devletler dış ticaret dengesini gümrükte yüksek koruyucu tarifeler ile koruyacaklarını savundular. Bu yükselen korunma trendi 1921 yılında İngiltere de Endüstriyi Koruma Kararnamesinin çıkmasına sebep oldu (Berend, 2011, s. 293).

Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ağır yenilgiden sonra Osmanlı Devleti fiilen sona ermişti. Osmanlı Devleti çok uluslu bir yapıda olduğu için çözülme sürecine girmiş, savaş sonrası toplumsal ve siyasal yapının bozulmasıyla bu uluslar kendi bağımsızlıklarını istemiş ve hızlı bir yok olma süreci yaşanmıştır. Bu yapıyı ayakta tutmaya çalışan çekirdek yapıyı oluşturan Türkler, öteki imparatorluk tebaasına göre siyasi olarak ulusçuluk duygusuna geç erişse de varlıklarını bu kimliğe yönelerek koruma yoluna gitmişlerdi. Bu yüzden de 1921-1922 yılları arasında ulusal egemenlik ve tam bağımsızlık için Kurtuluş Savaşı veriyorlardı. Bu savaş bir ulus devletinin kurulmasını sağladı. Yeni kurulan devletin adı Türkiye Cumhuriyeti oldu. Artık yeni ulus devletin kendine özgü ekonomik sistemi kurması ve geri kalmış ekonomilerinin kurtarılması gerekiyordu. Ama bu iş çok kolay değildi. Çünkü ülke savaş nedeniyle yıkık bir halde, nüfusa bakıldığında art arda yaşanan savaş yüzünden kırılmıştı. Eğitim düzeyi ise diğer devletlerle karşılaştırıldığında epey bir düşüktü. Kurtuluş Savaşı sona erdiğinde Türkiye ekonomisi işgücü bakımından çok kötü bir durumdaydı. Tarım sektöründe çalışan nüfus %20 oranında azalmıştı. Bunun yanı sıra ülkede çok önemli bir göç hareketi başladı. Nüfus Balkanlardan Türkiye'ye Türkiye'den Balkanlara göçen insanlarla birlikte sürekli değişim içindeydi. Tabi bir de bu süreçte Türkiye, Osmanlı'dan kalan mali borçlar, kapitülasyonlar ve sınır meseleleri gibi sorunlarla uğraşıyordu. Avrupa, enflasyon ve

para değerinde ki düşüşler ile uğraşırken Türkiye ekonomik esaret altında bir görünüm sergiliyordu (Gözcü, 2013, s. 27-33).

2.1.3. Denge Arayışları

Almanya'nın savaşı kazanan devletlere ödemek zorunda olduğu tazminatlar ve müttefikler arası borçlar ticari güçlülere yol açıyordu. Tazminatların sınırı Almanya'nın müttefiklere verdiği savaş zararlarının kapatması şeklindeydi. Ama bu sınır 1921 yılına kadar o kadar genişletildi ki toplam tutarı 33.000.000.000 dolara geldi. Toplam tutar belirlenene kadar tazminatları da aynı olarak ödemesi istendi. Savaşta zarar gören bölgeleri tanzim etmek için çiftlik hayvanı, makinalar, araç-gereç göndermesi istendi. Ayrıca Fransa, Belçika ve İtalya'ya yüklü miktarda kömür verecekti. Alman vatandaşlarının sahip olduğu mülk ve hisse senetleri de bir havuzda toplanıp hükümetinin alacak hesabına yazıldı (Bettelheim, 1982, s. 14).

Yükselen gümrük duvarları ve kambiyo kurlarındaki anarşi devletleri düşünmeye sevk etmişti. İşsizlik için çare arayışları vardı. Bunun için ilk çözülmesi gereken mesele Almanya ve Rusya'ya karşı oluşturulan gözetim altında tutma davranışydı. Almanya'ya bakıldığı zaman savaştan önce sanayi de itici güç konumundaydı bu yüzden de uluslararası ticarete önemli bir yeri vardı. İngilizlerin düşüncesi Almanya'nın yeniden dünya ticaretinde yerini alması gerekliliği şeklindeydi. Ancak bu şekilde parasal dengeler yerine oturabilirdi. Almanya'nın üzerinde büyük yük oluşturan tazminatın hepsinin kaldırılmasa bile en azından azaltılması gerekiyordu. Ama hala Almanya'nın güç oluşturacağından korkan Fransa için bu fikir iyi değildi (Bettelheim, 1982, s. 15).

Rusya, savaş öncesine bakıldığında dünya ticareti için Almanya kadar önemli sayılmazdı. Ama batılı güçler buğday, yulaf, arpa ve odun ihtiyacını Rusya'dan karşılıyordu. Rusya da olan Bolşevik ihtilalinden sonra yeni rejim yani komünizmin batıya yayılmasından korkulsa da İngiltere tekrar ticari ilişkilere başlamıştı bile. Fakat ihtilal ve iç savaştan sonra Rusya açlık krizleri çekmekteydi. Aldığı satın almaları altınla ödemekteydi ama bu şekilde sürdürmesi imkânsızdı ve ekonominin yeniden kurulması için çözüm gerekiyordu (Berend, 2011, s. 190).

2.1.3.1. Cenova Konferansı (10 Nisan-19 Mayıs 1922)

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra itilaf devletleri Orta ve Doğu Avrupa da ki ekonomiyi yeniden inşa etmek ve Rusya ile olan ticari ilişkileri yoluna koymak için İtalya'nın Cenova kentinde bir konferans düzenlemişti. Bu görüşmeler 1921 krizi sonrasında hala hüküm süren kaos ortamında yapıyordu. 1922 yılına gelindiğinde Versailles antlaşmasının temeli çökmüştü. Çünkü Almanya'ya tazminatlarını ödemesi konusunda baskı yapılamıyor ve silahsızlanma içinde önlem alınamıyordu. Almanya ve Fransa'nın Versailles antlaşması üzerindeki fikir ayrılıkları sürerken tazminat, savaş borçları ve Avrupa'nın yeniden inşası konusu bir konferansın toplanmasını zorunlu kıldı. Kamuoyunun genel isteği ve dileği istikrarı yeniden inşa edilmesi şeklindeydi. Konferansta dört komisyon kuruldu. Bunlar; politik komisyon, mali komisyon, ekonomik komisyon ve ulaştırma komisyonuydu. Fransa, Almanya'nın tazminat konusunda taviz verilmemesi şartıyla komisyona katıldı. İngiltere ise Almanya ile yeniden ticari ilişkiler kurma niyetindeydi. Fransa'nın bu tutumu hem Alman-Rus yakınlaşmasına sebep oldu hem de Almanya da ortaya çıkan milliyetçiliği arttırdı. Konferans, Fransızların tutumu ve ABD'nin Sovyet Rusya ile aynı masaya oturmaması gibi nedenlerle başarısız oldu (Cevizliler & Öncü, 2013, s. 10).

Almanya ile Fransa arasında olan gerginlik gün geçtikçe artmaktaydı. Bu arada Fransa'nın Almanya'yı itmesiyle oluşan Rus-Alman yakınlaşması 1922 yılında imzalanan Rapallo antlaşmasıyla ivme kazandı. Almanya 30 Ekim 1922 de borç erteleme ilan etse de Fransa bunu sadece Ruhr bölgesindeki madenlerin müttefiklere bırakılması karşılığında kabul edeceğini söyledi. Bu konu Londra da toplanan bir konferansta konuşuldu ama İngiltere bunu reddetti. ABD ise Fransa dan savaş boyunca kendisine verdiği borçları geri ödemesini istedi. Fransa bunu ancak kendi borçlarını tazmin ettikten sonra olacağını açıkladı. Fransa borçların tazmin edilmesi için kuvvet kullanılmasından yana olsa da İngiltere ise iç ve dışta yaşanan gelişmeler nedeniyle buna karşı çıkıyordu (Tokatlı, 2009).

2.1.3.2. Dawes ve Young Planı

Almanya'nın mali durumunu incelemek ve tazminatlar sorununu çözmek için toplanan komitelerden bir de Dawes komitesiydi. ABD'den iki kişi bunlar Charles G. Dawes ve Owen D. Young, Fransız, İngiliz, İtalyan ve Belçikalı delegelerle görüşmede bulundu. Almanya'nın parasını stabilize etmek ve tazminat sorununu çözmek gerekiyordu. Komite'nin başkanlığına getirilen Dawes 1924 ilkbaharında bir rapor hazırladı. Dawes'in hazırladığı raporda Almanya'nın ödeyeceği tazminatlar kademeleri olarak artıyordu. Yılda 250.000.000 dolar ile başlayan tazminat ödemeleri kademeli olarak 625.000.000 dolara yükselen taksitler şeklinde ödenmesi öngörülüyordu. Bu tutarlar konulan bazı vergiler aracılığıyla ve büyük endüstri ile demiryollarından alınana gelirler sayesinde ödenecekti. Paraların toplanması ve borçların ödenmesi için Berlin'de bir Acenta kurulacaktı. Dawes planı tüm taraflarca büyük bir memnuniyetle kabul edildi ve uygulamaya koyuldu. Almanya'nın 800 milyon dolarlık dış gelirine ipotek koyan bu plan aslında Hitler'in gelişini hızlandırmıştı. Ödemelere bakıldığında plan büyük ölçüde başarılı bir şekilde işliyordu. 1928'e kadar plan sorunsuz işledi ve alacaklı devletler bu planı daimi kalacak başka bir planla değiştirmeye karar verdiler. 1929 yılında bunu Young Planı ile değiştireceklerdi. Yeni hazırlanan plana göre Almanya borçlarını yirmi iki taksitte ödemesi öngörülüyordu. Young planı, Önceden yapılan Dawes planının uyguladığı savaş tazminat miktarını azaltmak, taksitlerin süresini uzatmak ayrıca Alman gelirleri üzerine konan birçok kısıtlamayı kaldırmayı içeriyordu. Ama Young planı 1929 krizinin patlak vermesi sonucu uygulanamamıştır (Bakırtaş & Tekinşen, 2008, s. 11).

2.1.3.3. Altın Standardının Yeniden Kurulması

Dengeye dönme çabaları sonucu ülkeler altın standardını yeniden benimsedi. İstikrara dönme konusu artık başlıca uğraşlardan biriydi. Tabii bu istikrar meselesinde birçok soru işaretleri vardı. Enflasyon sonucu paraları tamamen çökmüş ülkelerin yeni esaslara göre düzenlenmesi gerekirken, savaş öncesi değerinden pek de uzaklaşmamış paraların altına olduğu gibi çevrilmesi diğer taraftan paraları yalnızca hasar görmüş ülkelerde kur ayarlaması yapılması lazımdı. Şimdi ülkelerde yapılan değişikliklere göz atmak gerekirse;

Almanya'da mark öyle değer kaybetmişti ki 1923 te bir dolar 4,2 trilyon Alman markı oldu. İnsanlar marketlerden bir şey almak istedikleri zaman el arabalarıyla mark taşımak zorunda kalıyorlardı. Almanya nihayetinde alternatif bir para olarak RentenMark'ı çıkardı. Kanun RentenMark'a paranın asli niteliklerini tanımamıştı. Bu arada Reichsbank da başkanlık görevini Hjalmar Schacht üstlendi. İlk iş olarak RentenMark'ın varlığına son vermek isteyen Schacht altına dayalı reichsmark'ı ikame etmek istiyordu. Nihayetinde geçici olarak gelen RentenMark 'ın yerini Reichsmark aldı ve ekonomi Schacht ile dikkatli bir şekilde bir süreliğine idare edildi (Nere, 1980, s. 30-33).

Avusturya; parası enflasyonla birlikte sıfırlandığı için parasını yenisi ile değiştirdi. Avusturya da istikrar Milletler Cemiyeti eliyle gerçekleşti. 1922 yılında hazırlanan bir planla Milletler Cemiyeti, Avusturya tekrar dengeye dönebilsin ve iki yıllığına bütçe açıklarını kapatabilmesi için hesabına 650 milyon korun aktardı. 1924'e kadar kambiyo kuru suni olarak sürdürüldü. Korunun yerine şilin yaratıldı ve bu sayede paranın konvertibilitesi yeniden sağlanmış oldu. Avusturya Milli Bankası tedavüle çıkarılan paraların %20 sine kadar altın kambiyo prensibine sıkı sıkıya bağlı kaldı. Avusturya da üretim ve ekonomik faaliyet gitgide düzelişirken şiddetli bir işsizlik krizi yaşandı. Diğer doğu Avrupa ülkesi olan Polonya da ise altın standarttı yaratıldı ve tamamen yeni bir para kullanıldı. Zloty savaş öncesi duruma gelse de bu pariteyi korumak gerekiyordu. Zloty iki yıl sonra kambiyo değerinde %50 kayba uğradı. Yeni parayı dengede tutmak için enflasyonun sebepleri ortadan kaldırmak gerekiyordu (Nere, 1980, s. 34).

Fransa da savaş borçlarının ve yeniden imarın Almanya tarafından ödenen tazminatlarla karşılanacağı umuluyordu. Ama Dawes planı ile bunun imkânsızlığını gören Fransa artık bu problemlerin çaresini bulmak zorundaydı. Fransa'da para değeri 1926 'lara gelindiğinde savaş öncesi durumun neredeyse yedi de birine inmişti. Fransa'nın parasında bir çöküş yaşanmamış değeri azalan paraya kur ayarlaması ile istikrar kazandırılmıştır. 1926 da uygulanan mali politikalarla frank kaybettiği değerinin bir kısmını geri aldı ve 1928 de savaş öncesi değerinin beşte birine eşit olacak şekilde yeniden tedavüle sürüldü. Bakıldığında 25,5 frank bir dolara eşit olacak şekilde kanuni olarak

belirlendi. Fransız parasında olan istikrar Latin paralarda olan istikrar ile birlikte görüldü. Belçika frangını ilk olarak yüksek bir seviyeden istikrara getirmeye çalışsa da Fransa ile aynı miktar olarak parasını sabitledi. İtalya ya bakıldığında ise çok yüksek bir seviyede istikrar sağlayarak parasını dörtte üç oranında düşürdü. Para istikrarları sonucu borçluların yükü de hafiflemiş oldu (Heaton, 1985, s. 299).

İngiltere, savaşta enflasyonu yüksek seviyelerde yaşamış olmasına rağmen parası en az değer kaybeden ülkeydi. Bu yüzden İngiliz hükümetinin ilk hedefi altın standardını yeniden kurmak ve savaş öncesi kuru yeniden sağlamaktı. 1924 Dawes planı geçici olarak tazminat meselesine çözmüş ve Avrupa da fiyat istikrarı sağlamış görünüyordu. İngiltere de bu akımla birlikte parasının yeniden konvertibilitesini sağlayıp tedavüle koydu (Nere, 1980, s. 34).

2.1.4. Krizin Doğuşu

Amerika, savaşın en alacaklı ülkesiydi. Savaşan devletlerin çoğu Amerika'dan borç alarak silah gibi malzemeleri sağlayabilmişti. Borç ödemeleri sayesinde ülkeye yüklü miktarda sıcak para girişi oldu. ABD'nin bu dönemde ülkelere toplam olduğu alacak 11.563 milyon dolar olmuştu. Bu borçlar diğer ülkelerin belini bükerken Amerika'yı dünyanın büyük gücü haline getirdi. Ülke de müthiş teknoloji ve üretim patlaması yaşıyordu. Otomotiv sektörü 1920'li yıllardan itibaren dört milyon araç üretmiş, bunun yanında banliyö mahallelerinde bile büyük ve pahalı evler yapılmaya başlanmış. Her sektörden yeni bir icat haberleri gelmekteydi. Bu teknolojik buluşlar sayesinde geniş tüketici kitlesi elektrikli ev aletleri, radyo, soğutucular vb. mallara tanışıyor harcamalar bir hayli artarak ekonomide bir dinamizmi getiriyordu. Üretim artıkça sanayiciler yeni fabrika açıyor, işçi alımları artıyor ve ücretler yükseliyordu. Bu yıllar da Henry Ford'un bulduğu seri üretim tekniği sayesinde üretim ve verimlilik artmış bu teknoloji tüm sektörde yaygın olarak kullanılmaya başlandı. Seri üretimin yanında işçi ücretlerinin yükselmesi otomobil talebinde patlama yaşanmasına neden olmuştu. Yıllık izin uygulamasıyla beraber de turizm ve emlak sektörü de canlanmaya başlamış. Emlak piyasasında görülen bu canlılık sektörün borsadaki karlılığın artmasına da neden olmuştu.

Bu yıllara Amerika da üretimde değişimin patlamanın yılları olması nedeniyle ‘Kükreyen yirmiler’ adı verildi (Demirdizen, 2011, s. 4).

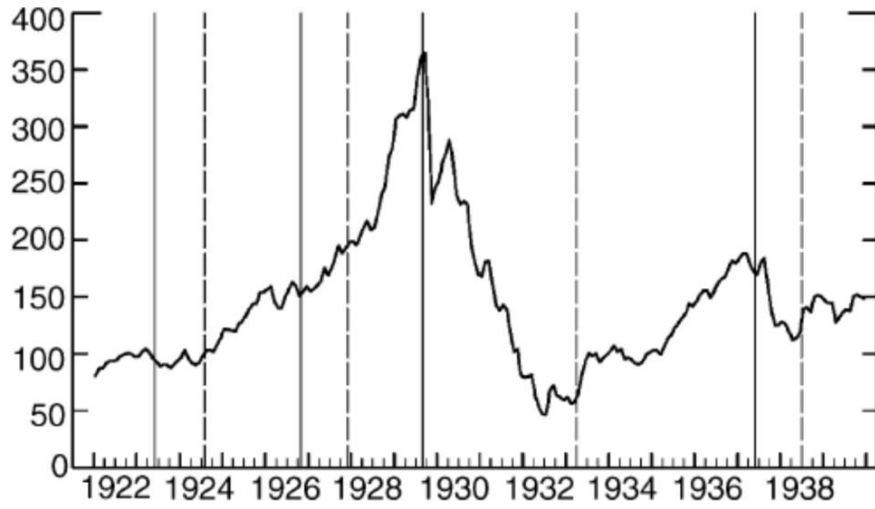
Tablo 4
Amerikalıların Seçilmiş Mal Gruplarına Göre Mülkiyet Oranları

Mal Kalemleri	1920	1930
Araba	%26	%60
Radyo	%0	%46
Elektrikli Aydınlatma	%35	%68
Çamaşır Makinesi	%8	%24
Elektrikli Süpürge	%9	%30
Alafranga Tuvalet	%20	%51

Kaynak: (Akbaş, 2017, s. 91)

1923-1929 yıllar arasında finans sektörü bir hayli hareketlenmişti. Amerikan ekonomisi büyük gelişme gösterdi ve toplumsal kalkınma yaşandı. Ekonomi yıllık %4,7 oranında büyürken bir yandan da ülke içindeki zengin sınıfın oranı arttı. Büyük fonlar kredi olarak tüketiciye sunuluyor ve taksit imkânı bulan tüketicilerin çoğu kredilere yöneliyordu. Borsa devamlı yükseldiği için tüketiciler hep iyi beklentilere sahipti. Amerikan ekonomisinde altın yıllar olan 20’ler New York borsasında da kendini gösterdi. Emlak piyasasındaki canlılığa güvenen bireyler tüm mevduatlarını bankalardan çekmiş, evlerini ipotek ettirmiş ve yeniden menkul kıymet alıp yeniden borçlanmıştı. Amerika da düşük gelirli insanlar bile borç alarak menkul kıymetler borsasına girmişti. Menkul kıymetler borsasında neredeyse bir buçuk milyon müşteri hesabında oluşturulmuştu. Ve bunun yanında 30 milyon Amerikalı bu borsa da işlem yapıyordu. 1926 yılında yaşanan iki kasırga sebebiyle emlak piyasasında sert düşüşler olmuş, sürekli iyi giden borsa rakamlarına güvenen menkul kıymet sahipleri evlerin fiyatlarında yaşanan düşüşler karşısında borçlarını ödemekte zorlanmışlardı (Palancı, 2011, s. 19).

1927 yılında rekor bir şekilde hisse senedi alımı olduğu söylenirken 1928 de bu rakam iki katına çıkmıştı. Bireyler bu senetlerce yeniden borçlanarak kar sağlama amacı peşindeydiler. 1928 e kadar üretim, satışlar, çiftçi kartellerinin karları artarak devam ediyordu. Ama 1928-1929 yılları arasında artık doygunluk noktasına gelindiğine dair emareler kendini göstermeye başlamıştı. Yiyecek ve hammadde fiyatları düşmeye başladı (Demirdizen, 2011, s. 5).

Resim 1: 1922-1940 Menkul Kıymetler Fiyatları

Kaynak: (Akbaş, 2017, s. 93)

1920'ler boyunca Borsadaki bu yükselişin kötü gidiş olduğunu öngören kişiler vardı. Bu yıllarda bankalar batmış ama borsa da ki aşırı yüksek karlar nedeniyle önemsenmemişti. Finans sektöründe yaşanan olumsuzlukların nedenleri arasında denetimsizlik de vardı. İnsanlar Borsa dan hisse senedi alıp bunları teminat gösterip tekrar borçlanıyordu. Her şey spekülasyon bir şekilde dönmüştü. Aslında banka da olmayan para üzerinden işlem dönüyordu. Bankada tutulan rezervlerin ne kadarlık kısmı kredi olarak verilebileceği hakkında bir düzenleme yapılmamıştı. Bu yüzden de bankaların topladıkları mevduatlar ile New York Borsa'sında işlem yapılması hızlı batmanın sebebi oldu. New York Borsa'sı çökünce diğer bankalarda batmış oldu. O zamanlar klasik görüş hâkim iktisadi görüş olarak kabul edildiğinden "Bırakınız yapsınlar, Bırakınız geçsinler" görüşü gereği devlet ekonomiye müdahale edemiyordu. Bu yüzden de monopollerin oluşumu fazlalaşmıştı (Akbaş, 2017, s. 94).

1929 yılında Merkez Bankası başkanlığını fiilen eline alan H. Hoover izlediği borç politikasıyla Amerika da yaşanan krizin dünya da yansıma bulmasına sebep oldu. Hoover, Amerika'nın alacaklı olduğu ülkelerden borçları altın olarak tahsil etmekte ısrarcı olmuştu. Borçlu ülkeler zaten altın rezerv sıkıntısı çekiyordu. Tek çareleri ihracat yaparak bu borçları ödemektir. Borçların altın olarak istenmesi sonucu Amerika'dan yaptıkları ithalatı azaltmaya başladılar. Amerika elinde seri üretim şeklinde üretilmiş

fazlaca malları bu ülkelere satamadı bu tutumu pahalıya mal oldu ve dünya ticareti %60 oranında geriledi (Uçar, 2015, s. 13).

24 Ekim 1929 Kara Perşembe olarak adlandırılan gün New York borsası çökmüş ve Büyük Buhran başlamıştı. New York Borsa'sının çöküşüyle 4 milyar kaybetmiş ve bu borsada işlem yapan diğer bankalarda birbiri ardına iflas etmişti. Kriz kısa sürede domino etkisiyle fabrikaları, diğer kurumları da etkilemişti. Ticarethaneler iflas etmiş bu süreç ABD'den kısa sürede Avrupa yayılmıştı. Bu yıllarda görülen durgunluk ile birlikte tahmin edilemez işsizlik rakamları oluşmuştu. Fiyatlar, üretim, ticaret ve istihdam aynı anda büyük düşüş yaşamıştı. Dış ticarete büyük gerileme yaşandı. ABD ve Avrupa'yı kasıp kavuran büyük kriz böylece başladı (Heaton, 1985, s. 306-309).

2.1.5. 1929 Büyük Buhran'ın Etkisi

1929-1933 yılları arasında yaşanan 1929 Büyük Buhran olarak adlandırılan dünya Ekonomisinin çöküşü şüphesiz yirminci yüzyılın en önemli olayıydı. Maddi ve sosyal yaşamın her yönünü etkileyen ve bir neslin geleceğini mahveden krizin pençesinden on yıldan fazla bir süre boyunca hiçbir ülke kendini kurtaramadı. Kriz, Avrupa'da ortaya çıkan kargaşalarla devam etti ve Birinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'yı Hitler ve Nazizm gibi daha korkunç bir duruma sürükledi (Ahamed, 2010, s. 7).

Dünyayı bu kadar derinden etkileyen ekonomik krizin nedenlerini Bulut (2003) kısaca şöyle sıralamıştır;

- Birinci Dünya Savaşından önce Amerika da birçok şirket bulunmaktaydı. Savaş sonrası mali zorluklar çeken şirketler birleşti ve monopoller oluşturdular. Bu sebeple bu şirketlerin birinin bile batması Amerikan ekonomisinde büyük yıkım yaşamasına neden olmuştur.
- Bir diğer sebep ise bankacılık yasalarının henüz daha gelişmemiş olmasıydı. Kredi verme konusunda bankaları bağlayıcı zorunlu karşılık oranları

bulunmadığından, bankalar karşılığı olmayan paralarla kredi vermeye devam ettiler.

- Zamanlar ekonomi konusunda ki hâkim iktisadi görüş Klasik iktisat teorisiydi ve bu teoriye göre ekonomiye müdahale edilmesi doğru değildi.
- Amerikan Başkanı Hoover yönetimi ekonomi konusunda tecrübesizdi ve verdiği kararlar Amerikan ekonomisinde büyük yıkımlara neden olmuştur.
- Gelir dağılımın gittikçe kötüleşmesi
- Amerikan hükümetinin altın standardına bağlı kalmakta ısrar etmesi ve paranın değerini düşürmeyi reddetmesi para arzının daralmasına yol açmıştır.
- Amerika'nın Birinci Dünya Savaşından sonra tek kredi veren ülke konumunda olması ve Hoover borçlu ülkedeki altın yetersizliğini bilmesine rağmen alacaklarını altın olarak istemesi sonucu Dünya ticareti %60 oranında gerilemiştir.
- 1926 yılında Amerika da yaşanan iki kasırga buradaki arazi fiyatlarını düşürmüş ve gelecek karlar üzerine borçlananları zor durumda bırakmış ve bu durum finans sektörünü kırılma noktasına getirmiştir.

Takvimler 24 Ekim 1929'u gösterdiğinde Amerikan borsası çökmüş ve dünyada o yıllarda yıkıcı etkisini gösteren ekonomik kriz başlamıştı. En çok da sanayileşmiş ülkelerin etkilendiği bu kriz, 50 milyon kişinin işsiz kalmasına ve yeryüzündeki toplam üretimin %42 oranında dünya ticaretinin ise %60 oranında gerilemesine sebep olmuştur (Uçar, 2015).

Kriz domino etkisi yaratmış ve kısa sürede fabrikalar, bankalar, aracı kurumlar tek tek iflas etmiştir. ABD'de ciddi bir durgunluk başlamıştır. Uluslararası ticaret yoluyla diğer ülkeleri de krize sokmuştur. Krizin en büyük sonucu kitlesel işsizlik olmuştur. ABD'de işsizlik oranı %3'den %25'e yükselmiştir. Öğleki ABD'de işlerini, statülerini, mal varlıklarını kaybeden insanlar büyük açlıklar yaşamaya başlamış. Ve ABD değiş tokuş ekonomisine o yıllar geri dönmüştür (Akbaş, 2017).

Krizin başka bir sonucu ise dünya ticaretinin daralmasıdır. Diğer ülkeler krizden etkilenmemek için gümrük duvarlarını yükselttiler ve uluslararası ticaret durma

noktasına gelmiştir. ABD başta olmak üzere ülkeler korumacı ekonomi politikalarına yöneldiler böylelikle iç piyasanın dış piyasaya açılmasını engellediler. Bu zamanlarda ülkeler arasında takas sözleşmeleri yapılmıştır. ABD kriz sonrasında yeni başkan seçmiş ve hükümet değişimi uygulanan ekonomi politikasının da değişimini getirmiştir. Yeni başkan Roosevelt regülasyon uygulamalarına gitmiştir. New Deal olarak adlandırılan bu uygulamalar ile bankacılık yasaları düzenlenmiş, tarımda ve endüstri de reformlar yapılmıştır (Uçar, 2015, s. 14).

Roosevelt başkanlığa geldiği 1933 yılında Amerika krizin etkisini derinden yaşıyordu. Ülkenin nerdeyse tüm bankaları kapanmıştı. Artık devlet ekonomiye müdahale etmeye başladı. Ve önemli 13 kanun çıkardı. Krizin nedenlerinden biri olan banka kanunlarındaki eksiklikler giderilmeye çalışılmış, Merkez Bankası kurulmuş ve mevduatlara devlet garantisi getirilmiştir (Bolat, 2018).

ABD bu krizin etkisinden kurtulmak için Keynes'in devlet müdahalesi fikrini benimsemiştir. Keynes 'e göre talebin az kaldığı durumlarda genişletici maliye politikası yürütülecektir. Bu politikaya göre; vergiler kısılacak, kamu harcamaları artırılabilecek böylelikle piyasada talep ve istihdam eksikliğini ortadan kaldırılacaktır. Eğer ekonomide enflasyonist sorunlar varsa bu seferde daraltıcı maliye politikası uygulanacaktır. Vergiler artırılabilecek ve kamu harcamaları kısılacaktır (Şahin & Bakırtaş, 2000, s. 67).

Ekonomik krizden sonraki yıllar dış ticarete daha korumacı tavırların sergilendiği yıllar olmuştur. Ülkeler gümrük tarifeleri, kotalar, takas ve kliring gibi araçlarla dış ticareti kısıtlayıcı önlemler almıştır. Aynı zamanda hakim iktisadi anlayış olan klasik iktisadın çökmesi siyasal alanda da kapitalizmin çöküşüne yol açarak faşizmin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Duman, 2011, s. 73).

Ekonomik anlamda bir çöküntü yaşayan Almanya'da işsizlik seviyesi üst seviyelere ulaşmış ve hiper enflasyon yaşanmıştır. Bu kriz Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesinde etkili olmuştur. Hitler uyguladığı politikalarla işsizliğin azaltılmasında başarılı olmuş ve ülkesini bu krizin etkisinden kurtarmayı başarmıştır.

Aslında başlayan İkinci Dünya Savaşı sayesinde silah fabrikaları tam kapasite çalışmış ve bu durum da ekonominin canlanmasını sağlamıştır (Uçar, 2015, s. 15).

2.2. 1929 Krizinden Sonra Avrupa'da Ortaya Çıkan Aşırı Sağ Parti Örnekleri

2.2.1. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei)

28 Haziran 1914 günü Avusturya veliahdı Arşidük François Ferdinand'ın Sırp bir öğrenci tarafından vurulup öldürülmesiyle Birinci Dünya savaşı patlak verdi. Bu kurşun aslında 8 milyon insanın ölmesine ve yirmi dört ülkenin dört yıldan fazla sürecek olan savaşına neden olacak ilk kurşundu. Avrupa devletleri iki kısma ayrıldı ve ardı ardına birbirlerine savaş açtılar. Bir tarafta İngiltere, Fransa ve Rusya diğer tarafta Almanya ve Avusturya –Macaristan vardı. Birbiri ardına gelen seferberlik ilanlarından sonra savaş başladı (Tansoy, 2018, s. 57-60).

Bu savaş için ekonomik bakımdan tamamen hazırlıksız olan Almanya, daha savaş başlangıcında abluka altına alınmış ve türlü ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmıştı. Almanya'nın sınırlayıcı tüketim tedbirleri alması ve endüstrinin tamamını savaşa yönlendirmiş olması ekonomik bunalıma uğramasına neden olmuştu. Bu durum savaş sonunda yarım milyon insan açlıktan ölmesiyle sonuçlanacaktı (Kakıncı, 1967, s. 10).

Almanya savaş finansmanı gitgide zorlaşmasıyla 1914 yılında Alman markının altın karşılığını kaldırdı ve gerekli olan para vergiler, tahviller ve para basımı yoluyla karşılanmaya başladı. Piyasada bulunan paranın suni yolla oluşturulmuş olması enflasyonu da beraberinde getirdi. Para basımı yoluyla elde edilen finansman paranın değerinin düşmesine neden olmuştu (Nere, 1980, s. 40).

Birinci Dünya Savaşından sonra demokrasinin dünyada hüküm süreceği bekleniyordu. Ama sonuç pek o şekilde olmadı. Cumhuriyetle yönetilen devletler zamanla diktatörlüğe doğru evrildiler. Özellikle orta Avrupa da demokrasiye karşı

kuvvetli bir karşı çıkış meydana gelmişti. Bunun nedeni savaş sonunda imzalanan barış anlaşmalarının yarattığı huzursuzluk ve bu huzursuzluğun altında görünen ekonomik buhrandı (Şahin & Bakırtaş, 2000, s. 62).

Savaşın bitmesine yakın 18 Ocak 1919'da Paris Barış konferansı düzenlenmiş ve Almanya savaşı başlatmakla suçlanmıştı. Müttefikler Almanya'nın eski gücüne kavuşmasını ve yeniden hükmetmeye başlamasını engellemek istiyordu. Konferansta Wilson'un 14 ilkesi çokça tartışıldı. Ulusal düzeyde silahsızlanmanı teşviki maddesinde ise Almanya'nın bunu tek başına yapamayacağını zorla yaptırılması konusunda Fransa ısrarcıydı. Paris Barış Konferansı sonucunda Almanya ve savaşan devletlerarasında savaşın bittiğinin ilanı olan Versay antlaşması imzalandı. Bu anlaşma Wilson'un ilan ettiği prensiplere tamamen aykırı yapılmıştı. Siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda ceza yöntemi ile hazırlanmış bu antlaşma aynı zamanda savaşın getirdiği maddi kayıpları Almanya'nın ödemesine yükümlü kılmıştı. Alman ordusunu yalnızca 100 bin asker ile sınırlandırılmış, zorunlu askerlik kaldırılmış ve gençlerin subay olarak yetiştirilmesi yasaklandırılmıştır. Ren bölgesi silahsızlaştırılmış, Silah sanayi yasaklanmış ve deniz gücü sınırlandırılmıştır. Savaş tazminatları ise konferansın tartışılan en önemli konulardan biri olmuştu. Amerika, İngiltere ve Fransa'nın kendisinden aldığı borçları ödemesini önemserken, İngiltere ve Fransa savaşın kayıplarının Almanya'nın tazmin etmesini ve ekonomik olarak düzluğe çıkmayı önemsiyordu. Keynes'in savaş tazminatları ödenmesi için yaptığı plan da reddedilmişti. Ve Versay antlaşmasıyla müttefikler Almanya'yı 121 milyar altın mark (34 milyon dolar) tazminata mahkûm etmişti. Dahası Almanya'nın dış varlıklarına el konuldu. Alman ticaret filoları savaşta batırılan İngiliz gemilerine karşılık olarak İngiltere'ye verildi. Almanya zaten ekonomik olarak çökmüş durumda iken bir de bu antlaşma ilerde büyük bir krize yol açacaktı (Ertan & Özgün, 2016, s. 557-559).

Ekonomik buhran orta Avrupa da kendini o kadar hissettirdi ki halk büyük zorluklar çekmeye başladı. Bu zorluklarda iç politikada istikrarsızlıkları beraberinde getirdi. Devletler istikrarlı ve kararlı bir politika yürütemediler ve halk demokrasiden bir hayli soğudu. Savaştan sonra Avrupa devletleri ekonomik olarak çöktü. Amerika bu devletleri kendine bağlı kılmış ve dünya politika merkezi Kuzey Amerika'ya geçmişti.

Bu bağımlılık Avrupa'da ulusalcılık duygularını kabartmaya başladı. Kuvvetli bir demokrasi geleneği olmayan Avrupa devletleri kötüleşen ekonominin karşısında Cumhuriyet rejimini koruyamamış ve diktatörlüklere kendilerini bırakmışlardı. Almanya'nın ve Avrupa'nın kaderini değiştirecek olan Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) de bu hava içerisinde 1933 yılında iktidara gelmişti (Şahin & Bakırtaş, 2000, s. 65).

Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi aslında başlarda beş veya altı kişiden oluşan Alman İşçi Partisi idi. Daha sonra Adolf Hitler bu partiye katılmış ve hiç kimsenin adını dahi bilmediği parti tüm dünya da adını duyurmuş Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi olmuştur (Shirer W. L., 2002).

2.2.1.1. Adolf Hitler

Adolf Hitler 1889 yılında Avusturya'nın küçük bir kasabasında doğmuş annesi ev hanımı babası ise memurdu. Babası o on üç yaşındayken ölmüş ve annesi onunda babası gibi memur olmasını istemişti. Hitler tarih ve coğrafya derslerinde bir hayli başarılıydı. Bu sıralar milliyetçi olmayı öğrendi. Almanya dışında Avusturya da yaşayan Almanların birleşmesi ve tüm Almanların bir arada yaşaması gerektiği fikrini daha on üç yaşındayken saptadı. Resim akademisine gitmek istiyordu. İki yıl sonra annesini kaybetti ve Viyana 'ya gitti. Akademi sınavını başaramadı aslında bunu da bir türlü kabullenemiyordu. (Bazı düşünürler Hitler'in akademi sınavında başarılı olup ressam olarak hayatına devam etmiş olsaydı tarih seyrinin çok daha farklı akacağına inanırlar.) Hitler, Viyana'da kaldığı sıralar iki şey öğrendi. Bunlar; Marksizm'i ve Yahudi düşmanlığıydı (Kakınç, 1967, s. 39).

Viyana'da beş yıl boyunca boyacılık ve işçilik yaptı ve bu sıralar kitaplarından başka eğlencesi olmamıştı. Hitler o yılları şöyle anlatıyor;

Viyana, hayatımın, en köklü olmakla beraber, en zorlu okulu olmuş ve öyle kalmıştır. Bu şehre henüz bir delikanlı iken ayak basmıştım. Ve sonra oradan ağırbaşlı büyümüş bir adam olarak ayrıldım. Bu dönemde hareketlerimin sarsılmaz temeli olan bir dünya görüşünü ve felsefesini içimde biçimlendirdim. O sıralarda yaratmış olduğum şeylerden sonra artık öğrenecek pek az şeyim kalmıştı. Artık hiçbir şeyi değiştirmemeliydim (Shirer W. L., 2002, s. 41) .

Burada zenginlikle yoksulluk iç içeydi. İş bulmak bir işte sürekli çalışmaktan daha zordu. Binlerce insan işsizdi ve günlük ekmek bulmakta zorluk çekiyordu. Ressam olarak çalışmaya başladı. Kitaplar okumaya deva etti. Ona göre vatan işçi sınıfını sömürmek için uydurulmuştu. Yine çıkan kanunlar işçileri ezmek için vardı. Din yine insanları sömürmek için uygulanıyordu (Hitler, 2005).

1912 yılında Münih'e gitti. Geçimini sağlamak için yine ressamlık yapıyordu. Ve ulusu için ölmeye hazır olduğunu söyleyerek asker oldu. Altı yıl boyunca çıkarmayacağı üniformayı giydi. Asker olduğu zamanda ordu eğitim kursuna katıldı ve ilk defa orda yaptığı konuşma sonrasında söylev yeteneğinin fakına vardı. Asker olduğu yıllar politikaya girmeyi düşünmemişti. Hükümetin Marksizm'in açık örneği olan sosyal demokrasiye karşı tutumunu değiştirecek onun yerini alacak başka düşüncenin var olmadığını gördü. Bu yüzden ortada olan partilere girmek konusunda kararsızdı (Shirer W. L., 2002, s. 38-39).

1919 yılında amirlerinden siyasal bir nitelik taşıyan Alman İşçi Partisi hakkında bilgi toplama görevini aldı. Hitler, Sterneckerbrau adlı bir birahaneye gidip buradaki Alman İşçi Partisinin bir toplantısına katıldı. Toplantıda yirmi, yirmi beş kişi yoktu. Katılanlar toplumun aşağı kesimlerindendi. Hitler olumsuz bir değerlendirmede bu bulunmuştu. Çünkü o zamanlar her önüne gelen yeni bir parti kurma sevdalıydı. Bu partinin de onlardan farksız olmadığını düşündü (Pozhddayeva, 2011, s. 60).

Alman İşçi Partisinin ikinci kez toplantısına katıldığında onu partiye kaydettiklerini öğrendi. Bir partiye girmek niyetinde değildi. Parti kurup başına geçmek istiyordu. Kendine sorular sorup durdu Bu partiye girmeli miydi? Partinin bir programı bile yoktu. Çok şey eksikti ona göre. Ama çekilip düşünce büyük bir partidense küçük bir partiye biçim vermek daha kolaydı. Kararını verdi ve Alman İşçi Partisine yedinci üye olarak yazıldı (Kakinç, 1967, s. 47).

Alman İşçi Partisi'nin adı o zamanlar kimse için bir şey ifade etmiyordu. Hitlere göre parti iyi niyet dışında bir şey taşıymıyordu. Hitler bu partiye mücadele ruhu kazandırdı ve bu küçük örgüt onun sayesinde sınırlarını geliştirdi. Hitler bu partinin tanınırlığını artırmak için birahane toplantıları yapılması fikrini ortaya attı. Bu asım ilk

başta başarısız olsa da zamanla toplantıya gelenlerin sayısı arttı ve düğün salonlarına kadar taşıdı. Aralarında para toplayarak Münih'te bulunan ünlü gazetelerden birine ilan verdiler ve bu toplantıda Hitler kendisinin söylev yeteneğini ilk defa keşfetmişti. Başlangıçta yirmi dakikalık bir konuşma yapacaktı ama konuşması yarım saati aştı. Hitler barışın adaletsizliğinden, Yahudi düşmanlığından bahsettiği konuşmasının sonunda coşku dolu alkışlar aldı. O gece toplanan 300 mark partinin ilk sermayesiydi (Ülman H. , 2014, s. 154).

Hitler partiye gelenlerin bu partinin fikirlerini doğru anlamış kişiler olmasını istiyordu. Bu yüzden 24 Şubat 1920 'de Hitler, Drexler ve Feder parti programını hazırlayıp kalabalık bir toplantıda sundu. Daha sonra ağustosta partinin adının Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi olarak değiştiğini ilan ettiler (Ülman H. , 2014, s. 156).

Partiyi temsil edecek bir bayrak lazımdı. Hem etkili hem de Marksizm karşıtı gözükmeliydi. Hitler sonunda bayrağa karar verdi. Bayrağın kırmızı rengini hareketin fikrini temsil ettiğini, beyaz rengini milliyetçiliği ve üzerinde bulunan gamalı haç da ırkların zaferi için savaşmayı temsil edeceğini belirtmişti. (Pozhddayeva, 2011, s. 82)

Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin ülkenin ekonomik durumuna göre 4 süreçte incelenebilir.

- 1920-1923 Kriz Yılları
- 1924-1929 Kükreyen Yirmiler Dönemi
- 1929 Ekonomik Krizi ve Yükselen Hitler Dönemi

2.2.1.2. 1920-1923 Kriz Yılları

1920'li yılların başlangıcı Almanya için tam bir çöküş olmuştu. Versay antlaşmasının imzalanması ile birlikte tüm sermayesi gitmişti. Tazminatlar, savaş borçları ve el konulan tarım arazileri Almanya'yı büyük bir krize sürükledi.(Versay anlaşması her ne kadar bir ceza olsa da bazı yazarlar bunun Alman milliyetçiliğine verilen bir ödül olduğunu söyler.) Savaştan önce borç veren konumda olan Almanya, savaş sonrası en borçlu ülke oldu. Enflasyon rakamları öyle büyüdü ki ekonomi de

Mark nerdeyse geçerliliğini yitirdi. Ve ekonomi takas ekonomisine dönmüştü. Almanya da yeni kurulan cumhuriyet, borçları para basarak ödemeye çalıştı ve bu durumda enflasyonun daha fazla artmasına neden oldu. Fiyatlar yükseldikçe yükseldi. 1921 yılında 1 dolar 70 mark iken 1923 yılına gelindiğinde 1 dolar 840 milyar olmuştu. Bu yıllarda Almanya’da militarist ve aşırı milliyetçiler güçlenmeye başladı (Şahin & Bakırtaş, 2000, s. 70).

1920 den 1923 ‘e kadar faşist kurumlara olan para yardımı sayesinde Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi haftalık olarak yayımlanan “Voelkischer Beobachter” gazetesi satın alıp günlük olarak çıkarmaya başladı. 1921 yılında Hitler parti başkanlığına getirildi ve kendisine bütün yetkiler verildi. Bundan sonra Nasyonal Sosyalizm ‘in yıldızı parlamaya başladı. Finansal kaynaklar arttı. Örgüt genişledi ve parti güçlendikçe ilgi de arttı (Pozhddayeva, 2011, s. 75).

Hitler yönetimde başa gelince neler yapacağını şöyle anlatmıştı;

İşbaşına gelir gelmez zorunlu hizmet usulünü kuracağım. İlk hamlede yarım milyon işsize iş sağlayacağım. Kısa bir sürede bu oran, iki milyona çıkacaktır. Bu ülkenin tarım usulleri çok geridir, bunları yenileştirerek topraklarımızdan elde edilecek ürünün değerini iki milyar mark arttıracam. Her şey ucuzlayacak, herkesin karnı doycak. Her yıl dört yüz bin yeni ev yaptıracağım, Almanya’da konutsuz vatandaş kalmayacak. Yalnız bu evlerin yapımı bile bir milyon işçiye iş getirecektir (Hitler, 2005).

Nazi partisinin güçlenmeye başladığı yıllarda Almanya’da tam bir istikrar ortamı yoktu. İktidardaki Weimar koalisyonu Versailles antlaşmasını imzalamış daha sonra da yeni bir anayasa getirerek parlamenter sistemi kurmuştu. Bu sistem sağcılar tarafından benimsenmemiş ve Versailles’i imzalama suçunun öfkesini Weimar hükümetinde bulmuşlardı. Savaş sonunda Almanya’dan büyük topraklar alınmış, altından kalkınmayacak kadar büyük meblağlarda tazminatlar yüklenmiş ve Almanya tümüyle silahsızlandırılmıştı. İşte bu anlaşmayı imzalayanları Hitler vatan haini olarak görüyordu (Kakınç, 1967).

1923 yılında Fransa, tazminatların gecikmesini bahane ederek Belçika ve İtalya kuvvetleriyle birlikte Ruhr bölgesini işgal etmişti. Aynı zamanda bu işgalle birlikte Almanya’yı borçlarını ödemeye zorlamıştı. Almanya borçlarını ödemeye başlayınca

korunç bir kriz patlak vermiş ve enflasyon rakamları fırlamıştı. Hitler bu kriz durumunu kullanmayı seçmiş ve halkın milli duygularına dokunmuştu. Ona göre darbeyle Bavyera’da ki yönetim devrildi mi sıra Berlin’e gelecekti. Aynı Mussolini’nin Roma yürüyüşü gibi. Hitler yaptığı konuşmalardan sonra kendine o kadar güvenmişti ki artık zamanın geldiği hissetti ve 9 Kasım 1923 ‘te iktidarı ele geçirmek için darbe yaptı. Ama sonuç başarısız oldu. Hitler tutuklandı ve Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi kapatıldı. Hitler hapse atılmasını ve yargılanmasını kendi çıkarı için kullanmayı bildi. Bu sayede ün kazandı ve hapisanede ünlü kitabı “Kavgam”ın birinci cildini yazdı (Yılmaz, 2013, s. 79-81).

Hitler hapisteyken, parti içinde ayrılıklar çıktı ve bazıları partinin başına geçmek için savaşırken bazıları da diğer sağ partilere katıldı. Hitler her ne kadar hapisanede de olsa olayları içerden kontrol etmeye çalıştı. 1924’te serbest kalan Hitler’in ilk işi kapatılan Voelkischer Beobachter gazetesini yeniden çıkarmak oldu. Çıkarılan gazetenin ilk sayısında Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi’nin yeniden kurulacağını ve Marksizm’e ve Yahudilere karşı savaşacağını yazdı (Ülman, 2014, s. 157).

2.2.1.3. 1924-1929 Kükreyen Yirmiler Dönemi

Bu yıllarda Amerikan ekonomisinde büyük bir canlanma görüldü ve ABD’de yaşanan kalkınma diğer ülkelere etki etti. Ülkeye bol miktarda yabancı sermaye girmesiyle birlikte Almanya ekonomisi düzeldi ve refah seviyesi yükseldi. Para istikrarı sağlanmış ve ekonomi iyileşmişti. Weimar Cumhuriyeti’nde altın yıllar yaşanıyordu. Bu dönemde aşırı milliyetçilik büyük oranda oy kaybetmişti. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi’ne ilgi oldukça azalmış. Parlamentoda milletvekilli sayısı 1928 seçimlerine gelindiğinde 12 ye düşmüştü. Ülkenin %97’si NSDAP’ı istememişti. NSDAP 1928 seçimlerinden sonra mecliste hiç temsilcilik alamadı. Refah seviyesinin yükselmesi ise SPD oy oranının artmasına yol açmıştı (Yılmaz , 2013, s. 82).

Alman ekonomisinde iyileşme olduğu sürece ülkede demokrasinin siyasi yapısının çökmesi zordu. Demokrasi çökmediği sürece ve elitlerin veya üst düzey devlet memurlar Cumhuriyet’e olan sadatini koruyacaktı. Bu durum sürdüğü sürece ise

Hitler ve partisinin yönetiminde hak iddia etmek için yapabileceği bir şey yoktu (Kershaw, 2007, s. 267).

Hitler demokrasiyi yıkarak darbe ile zirveye gelemeyeceğini anlayınca demokratik yollar ile demokrasinin yıkılacağına karar verdi. Diğer milletvekilleri karşısında Reichstag'a girip onlardan daha çok oy almaya çalışacaklardı. "Kanuna bakan her yol uzundur elbet. Biz eninde sonunda bir çoğunluk sağlayacağız ve ardından da Almanya'yı ele geçireceğiz" (Hitler, 2005). Ama istediği pek mümkün olmadı. Hitler'in tüm uğraşlarına rağmen Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi 1925-1929 yılları arasında pek fazla oy alamamıştı. Hatta 1924 yılında aldıkları milletvekili sayısı 1928 yılında daha da düşmüştü. 1924 yılında 32 milletvekili ile temsil edilirken, 1928 yılında bu rakam 12'ye kadar düşmüş ve sadece Nazilerin oy toplamı 810 binde kalmıştı (Kakıncı, 1967, s. 117).

Bu dönemde Nazilere karşı olan ilgisizlik altında ekonomik durumun iyileşmesi, Dawes planının uygulanmaya başlanması ile birlikte borçların taksitlere bölünmesi ve ödeme kolaylığının sağlanması vardı. Almanya'nın dış ilişkilerde yürüttüğü politika başarılı olmuş ve Fransa Ruhr bölgesinden çıkıyordu. Düzenlenen Locarno konferansı ile taraflar arasında yumuşama sağlanmış ve Almanya'nın Milletler Cemiyetine girmesi isteniyordu (Cevizliler & Öncü, 2013).

Hitler bu iyi durumun çok sürmeyeceğini biliyordu. Amaçlarına elverişsiz bu durumun değişmesini bekleyecekti. Bu süreç iktidara giden yolda bir basamak olacaktı. Hitler Çünkü Almanya'nın iyi zamanları kendine değil dış kaynaklara bağlıydı. Aslında Amerika'ya bağlıydı. Almanya tazminat borçlarını aldığı bu kredilerle ödüyordu (Ülman, 2014, s. 158).

2.2.1.4. 1929 Ekonomik Krizi ve Yükselen Hitler Dönemi

Büyük Buhran o dönemin en güçlü iki devleti olan Almanya ve Amerika'yı derinden etkilemişti. Amerika bu krizden sonra Başbakan Roosevelt ile regülasyon politikaları uygulamaya başladı. New Deal adı verilen bu uygulamalar ile Amerika

krizden kurtulmaya çalışırken, Almanya da ise siyasi değişimler söz konusu olmuştu ve faşist devlet anlayışı hâkimiyetini kuruyordu (Uçar, 2015, s. 15).

Almanya’da Birinci Dünya savaşı sonrası başlayan ekonomik zorluklar 1929’a gelindiğinde küresel kriz ile birleşti ve Alman Ekonomisinin çökmesine neden oldu. 1920 sonrasında Alman Bankaları ulusal tasarrufların yetersizliği ve istikrarsızlık nedeniyle dış finansman kaynakları ile büyümeye yönelmişlerdi. Kriz nedeniyle dış kaynaklarda kesilince finansman sağlanamadı ve borçlar ödenemez duruma geldi. 1920’lerde bankada bulunan mevduatların %18’i kısa vadeli yabancı kaynaklardan oluşmaktaydı. Almanya’nın iki büyük bankası olan Dresdner ve Danatbank, Amerika’dan aldıklarını finansmanla yatırımcılara kredi verdiler. O zamanlarda Almanya’da bankacılık yasaları bulunmuyordu. Bu yüzden de bu iki büyük banka öz sermayelerinin çok üstünde kredi kullanıyordu. Öyle ki, Dresdnerbank öz sermayesinin %23 katını, Danatbank %39 katını kredi vererek kullanıyordu. Amerika da başlayan 1929 krizi ile birlikte New York Borsası çökmüş ve Amerikan kredileriyle finansman oluşturan bu iki banka ödeme zorlukları yaşamaya başlamıştı (Akbaş, 2017, s. 104).

Tablo 5
Sınai Üretim Göstergesi

Sınai Üretim Göstergesi (1928=100)		
	Almanya	A.B.D.
1929 Şubat	91	105
1929 Ağustos	104	111
1930 Şubat	93	97
1930 Ağustos	80	83
1931 Şubat	69	78
1931 Ağustos	68	71
1932 Şubat	63	62
1932 Ağustos	59	54

Kaynak: Robbins’den aktaran (Nere, 1980, s. 47)

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere her iki ülkedeki gidişatın birbirine benzemesinin nedeni bu ülkelerin ekonomilerinin birbirine sıkı sıkıya bağlı olmasıydı. Amerika’da başlayan büyük buhran Almanya’yı da vurdu. Almanya zaten Amerika’dan

aldığı borçlarla ekonomisini yürütmeye çalışıyordu. Kriz patlak verince Almanya borç alamadı ve sanayi işleyemez hale geldi. Sonuç olarak büyük bir işsizlik meydana geldi. Almanya da bu bunalımla birlikte endüstrideki düşüş %41,8'di (Nere, 1980, s. 48)

İşsizlik oranları bu krizle birlikte katlanmıştı. 1928 yılında 1 milyon olan işsizlik 1929'a gelindiğinde 3 milyon 1932 de ise 5 milyonu bulmuştu. İşsizlik arttıkça Hitler'e olan ilgi de artıyordu. Hitler'in vaatleri artık işsizlikten kırılan halk için bir ışık gibiydi. Yığınlar coştukça coşuyor ve Hitler'in etrafında toplanıyordu. Aslında halkın tek umudu ekonomiyi iyileştirecek bir partiye dayanmaktı. İşsizliğin artmasıyla partiye katılanların sayısı da parti oyları da artmıştı. Hitler yaptığı propaganda ile bu ekonomik durumu kullanmış ve zirveye yükselmişti (Bolat, 2018, s. 89).

Hitler'in seçim kampanyası yürüttüğü sıralarda Almanya'da Young planı gündeme gelmişti. Young planı adeta Almanya'yı Amerika'nın kölesi haline getiriyordu. Dr. Fritz Thyssen, Young planının Hitler'in yükselmesinde önemli yeri olduğunu belirtir. Young Planı bir milyon Alman'ın işsiz kalmasına yol açmıştı. Hitler ise işsizlere iş sloganıyla yürüyordu. Ekonomi iyice çökmüş, halk işsizlikten kırılıyordu. Hitler bu zamanda büyük bir çıkış yakalamıştı (Berkkan, 2017).

Tablo 6
Almanya'da Yıllar İtibariyle İşsizlik Sayıları ve Nasyonal Sosyalist Partisi'nin Oy Oranları

Yıl	İşsiz Sayısı	Parti Üyesi	Seçimlerde Kazandığı Oy	Çıkardığı Milletvekili
1929	1.320.000	178.000	810.000	12
1930	3.000.000	389.000	6.409.000	107
1932 Temmuz	5.102.000	920.000	13.779.000	230
1932 Kasım		1.200.000	11.000.000	196
1933	6.000.000		172.770.000	288

Kaynak: (Ülman, 2014, s. 159)

1929 Krizi başladığında Almanya'da hükümette Sosyal Demokratların Hıristiyan Demokrat Partisi, Halk Partisi ve Demokrat Partinin oluşturduğu koalisyon Müller yönetimi vardı. Ekonomi de patlak veren bu kriz karşısında önlem almaya çalışan Müller hükümeti kendi içinde bulunan görüş ayrılıkları sonucu birbirlerine düştü ve Müller istifasını verdi. Böylelikle hükümet buhranı başladı. Müller yerine 1930

yılında Hıristiyan Merkez Partisinden Heinrich Brüning'i Başbakanlığa getirdiler. Brüning'in hazırladığı bütçe meclisten geçmedi ve bunun üzerinde Cumhurbaşkanı Hindenburg anayasal yetkisini kullanarak meclisi feshederek yeni seçimlerin yapılacağını ilan etti (Bolat, 2018, s. 95).

Halk işsizlikten kırılıyor, ekonomik zorluklar halkı ekmek bile bulamayacak duruma getiriyordu. Hitler işte böyle bir durumda seçimlere “ Herkese iş ve ekmek. Büyük Almanya, Kahrolsun antlaşmalar, Savaş borçlarını ödemeyeceğiz, Hırsızlara ölüm, Yahudileri ve para babalarını yola getireceğiz!” sloganlarıyla girdi ve gençleri bu şekilde peşinden sürükledi (Kakıncı, 1967).

Tablo 7
Yıllar İtibariyle Almanya'da Partilerin Oy Oranları

Seçim Tarihleri	20.5.2028	14.9.1930	31.7.1932	6.11.1932	5.3.1933
Seçime Katılım Oranı	76,6%	82,0%	84,0%	80,5%	88,8%
SPD	28,7%	24,5%	21,5%	20,4%	18,3%
NSDAP-Hitler Partisi	2,6%	18,3%	37,2%	33,0%	43,9%
Komünist Parti	10,6%	13,1%	14,2%	16,8%	12,3%
Merkez Parti	11,9%	11,7%	12,4%	11,9%	11,2%
Ulusal Halk partisi	14,2%	7,0%	5,9%	7,2%	8,0%

Kaynak: (Yılmaz, 2013, s. 83)

Hükümet buhranı başlamıştı. 14 Eylül 1930 seçimlerinde %18,3 oy alarak parlamento da 107 sandalye bulunduran NSDAP güçlü partiler arasında yer alıyordu. Brüning, 1932 yılında kadar hükümette kalabilmişti. 1932 yılına gelindiğinde hükümet buhranını çözmek için Cumhurbaşkanı Hindenburg, yeniden seçimlerin yapılmasına karar verdi. Bu seçimlerde NSPAD Temmuz da %37 oy oranıyla 230 sandalye, Kasımda %33 oy oranıyla 196 sandalye alarak iktidarda önemli bir hakka sahip olduğunu kanıtladı. Cumhurbaşkanı Hindenburg bu süreçte önce Von Papen'i daha sonra da Schleicher'i başbakanlığa getirdi ama Schleicher'in bir hükümet darbesi yapacağı yönünde bir haber gazetelere sızınca Hindenburg, istemeyerekten de olsa tek çare olarak Hitler'i başa getirdi. 30 Ocak 1933'te Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin önderi bu şekilde başkanlık koltuğuna oturdu. Naziler bu haber üzerine günlerce süren şenlikler yaptılar. Artık “Büyük Almanya” idealini gerçekleştirme sırasıydı. 30 Ocak 1933 tarihi değişimin başlangıcı sayıldı (Bolat, 2018, s. 90).

Hitler başa gelinde yapacağı ilk iş Reichstag'ı değiştirmek oldu. Hem Reichstag'ı hem de parti içindeki karşıtları temizleyecekti. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi çoğunluğu sağlayamadığı için milliyetçilerle hükümet kurdu. 27 Şubat 1933 yılında nedeni bilinmeyen bir sebeple Reichstag'ta yangın çıktı ve kısa bir sürede kül oldu. Ertesi gün gazetelerde şöyle bir bildiri yayınlandı;

Pazartesi gecesini Reichstag millet meclisi salonunda yangın çıkmış ve bina bütünüyle yanmıştır. Goering, yangın yerine gelmiş ve söndürme işleminin başında bulunmuştur. Hitler ve von Papen de olaydan haberli olmuşlardır. Yapılan meclis soruşturmasına göre: Reichstag'ın meşaleler taşıyan ve bilinmeyen kişilerce kasıtlı olarak yakıldığı öğrenilmiştir. Bu kişilerden biri ele geçirilmiştir. Hainin üzerinden Hollanda pasaportu çıkmış ve ayrıca Hollanda Komünist Partisi üyesi olduğu anlaşılmıştır. Bunun dışında, Almanya'nın her yanında zor hareketlerine girişileceği ve bir iç savaş çıkartılacağı da öğrenilen bilgiler arasındadır (Kakıncı, 1967, s. 134).

Hitler çıkan yangının failinin komünist olması durumu fırsat bilerek komünistleri suçladı. 28 Şubatta "Halkın ve Devletin Korunması" kararnamesini Cumhurbaşkanı Hindenburg'a imzalatarak kendi lehine yasal dayanak sağladı. Bu yasal dayanak kişisel özgürlükleri sınırlandırılmasını, iletişimin gizliliğini ihlal edilmesini, özel mülke el konulmasını mümkün kılıyordu. Dahası ölüm cezası bile mümkündü. Mart 1933'te çıkarılan yasayla ölüm cezaları geçmişteki suçlar içinde geçerli sayıldı (Karadağ, 2015, s. 128-129).

Nazilerden ve askerlerden oluşan mahkeme kurdu. Artık tevkif vakti geldi. Birbiri ardına hızlı bir şekilde komünist, solcu, yazarlar, aydınlar atıldı veya tutuklandı. Direnenlerde sessizce ortalıktan kaldırıldı. Durum böyleyken Hitler seçime gitti. Devlete ait bütün yayın organlarından propaganda yaptı. Toplantılar, gösteriler, yürüyüşler düzenledi ve halkı manipüle etmeyi başardı. 5 Mart 1933 yılında yapılan seçimlerde Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi oyların %44 'ünü aldı ve 288 milletvekili çıkardı. Ama bu sayıda tek başına yeterli değildi. Milliyetçilerin de desteğini alan Hitler hükümeti kurdu (Ülman, 2014, s. 161).

Hitler tüm yetkinin kendisine verilmesini istiyordu. Hitler olanca söylevleri ve gücüyle Reichstag'ı etkilemeyi başardı. Yapılan oylama sonucu Reichstag yetkilerinin tümünü Hitler'e bıraktı. Hitler tüm yetkileri kendinde toplamıştı artık gizliden yapılanan

temizlik alenen de yapılabildi. 23 Mart 1933 ten itibaren Reichstag süresiz tatil edildi ve Yetki kanunu ile yasa koyma gücü hükümete verildi. 14 Temmuz 1933 de ise tüm partiler kanun dışı ilan edildi. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi tek meşru parti olarak ülke yönetiminde kaldı (Pozhddayeva, 2011, s. 90-95).

Hitler, 31 Ocak 1934 günü çıkardığı “Almanya’nın Yeniden Kurulmasına Dair Kanun” ile küçük devletlerin hepsini yok etti. Hitler ‘in ideali olan tüm Almanların bir arada toplanması düşüncesi böylelikle gerçekleşmiş oldu. Aynı zamanda Almanya’nın federatif idari yapısı yıkıldı. Yerel halk meclisleri kaldırıldı tüm yetkiler Alman Hükümetine devredildi. 23 Mart 1933’te zaten “Yetki kanunuyla” yasa koyma gücü Hitler’ e verilmişti. Bu yeni çıkan yasayla birlikte de yasama ve yürütme gücü de birleştirilmiş oldu (Kershaw, 2007).

1934 yılının Ağustos ayında Cumhurbaşkanı Hindenburg öldükten sonra Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı makamı birleştirildi. Adolf Hitler artık ülkeyi tek başına yönetiyordu. Cumhurbaşkanlığı makamı kaldırıldı ve Hitler’e “Führer” (lider, mürşit) ve Alman Şansölyesi denmeye başlandı (Karadağ, 2015, s. 129).

Hitler Almanya’nın idaresinin tamamen ele aldıktan sonra kendi yönetimine “Üçüncü Reich” adını verdi. Ona göre” Birinci Reich” Kutsal Roma- Cermen İmparatorluğu, “İkinci Reich” Bismark’ın Alman İmparatorluğu ve Üçüncü Reich kendi yönetimidir (Ray, 2019).

2.2.1.5. Nasyonal Sosyalizmin Dayandığı Temel Esaslar

İç Politika

Nasyonal Sosyalist Devlet 3 unsur üzerine kuruludur. Volk, Führer ve Parti. Volk millettir. Bu millet aynı kanı taşıyan Almanlardan oluşur. Hitler’e göre milletin esası kan bağına dayanır. Almanlar farklı coğrafyalarda da olsalar aynı kanı taşıyanlar bir araya gelecektir. Hitler Avusturya’yı işgalinde bunu esas almıştır. Führer ise mürşittir. Devletin, Partinin ve Volk’un başında olan tek egemendir. Tek lider olan Führer bütün egemenlik gücünü kendinde taşır. Reichstag bile tek egemen güce yani Führer’e karşı koyamaz. Burada Führer Hitler’dir. Üçüncü unsur ise partidir. Milletin,

Führer tarafından idare edilen iradesini gerçekleştirmekle görevlidir. Hitler göreve geldikten sonra bütün partiler kanun dışı ilan edilmişti. Yine 1 Aralık 1933'te çıkarılan kanunla parti ve devlet birliği sağlanmış ve Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi tek egemen parti olmuştu. Bu egemenlik gücü bunların başında olan Führer'e verilmiştir (Ülman, 2014, s. 163).

Nazilerin adalet anlayışı ise Führerprinzip'e dayanıyordu. Führerprinzip, Hitler'in sağlıklı bir Alman toplumu oluşturma amacıydı. Bunun için de bütün önlemler alınmalıydı. Hitler, führerprinzip'i gerçekleştirmek için "Volksgemeinschaft (topluluk)'ı koruma yasası" çıkardı. Yasa, Ari ırk dışında kalan; çingene, Yahudi, asosyaller, eşcinseller, fiziksel ve ruhsal engellileri korunmayacağını belirtiyordu (Mazower, 2003, s. 36).

Ari ırk düşmanı olarak birinci ve en önemli hedef Yahudiler olarak seçilmişti. Hitler'in gençliğinden beri Yahudilere olan düşmanlığı artık kendini NSDAP çatısı altında gösteriyordu. Hitler'e göre yoksulluğun ve işsizliğin sebebi Yahudilerdi. Büyük buhrandan sonra yaşanan ekonomik krizlerin günah keçisi Yahudiler olarak seçilmiş ve halk bu konuda manipüle edilmişti (Pozhddayeva, 2011, s. 140).

Hitler rejimin başına geldiğinde Yahudilere karşı yasaları birbiri ardında çıkardı. Nisan 1933'te çıkardığı "Profesyonel Devlet Memurluğunu Düzenleme Yasası" ile birlikte Yahudiler artık devlet memuru olamıyordu. Yine bir dizi yasa ardı ardına gelmişti. Yahudiler artık, gazete, radyo, basın, ticaret, baro ve öğretmenlik gibi işleri yapamıyordu. Zamanla dükkânların üzerine Yahudiler giremez yazıları sayılmaya başlandı. Üniversiteler, oteller, eczaneler, tiyatrolar, yüzme havuzları vb. yerlerde Yahudilere hizmet verilmemeye başlandı. Yıl 1935'e geldiğinde Nurnberg yasaları çıktı ve Alman olmak için ari kana sahip olmak gerekiyordu. Yahudiler bu yasayla vatandaşlık hakları kaybettiler (David, 1991, s. 90).

Kişilerin 4. Kuşak geriye doğru dedelerinde Yahudi olması onlarında Yahudi sayılacağı ortaya kondu. Yahudi ile evli Alman'da artık Yahudi sayılırdı. 1938'e kadar Yahudilerin yurdu terk etmeleri teşvik edildi. Ama yurttan çıkarken servetlerini bırakmak zorundalardı. 1941 yılına gelindiğinde ise Gestapolara toplanan Yahudiler

kitle imhasına kurban gittiler. Hitler ari ırkı yaratmak için sadece Yahudilere düşman değildi. Aynı zamanda yurttta bulunan çingenelerde imha edilmeliydi. Himmler verdiği emirlerle 1943'te Çingener ve Çingene ülke vatandaşları, göçmen çingener Yahudilerle aynı temelde konumlandırılacak ve toplama kampına yerleştirilecektir. Bu karardan sonra çingenerin kaderi de Yahudilere benzer şekilde %75 çingene toplu imha şeklinde öldürüldü (Milton, 1992, s. 514).

Dış Politika

Hitler dış ilişkileri üç temel üzerinde kurmuştu. İlk hedefi Versay anlaşmasının kısıtlayıcı etkilerinden Almanya'yı kurtarmak, ikincisi "ein volk, ein reich" yani tek millet tek devlet. Bu anlayışta Almanya dışında yaşayan Almanlarla birleşme düşüncesi yatar. Keza milletin temeli kan bağı esasına dayandıran Hitler, aynı kanı taşıyan Almanların sonunda bir araya geleceği söyler. Böylelikle tüm Almanlar tek bir bayrak altında toplanacaktır. Üçüncüsü ise "Lebensraum" yani hayat sahasıdır. Alman toprakları dışındaki yerleri Alman toprağına katma idealidir (Üste, 2018, s. 76).

Hitler yükselişe doğru ilerlerken söylemlerinde hep Versay'ın mimarlarını, komünistleri, Yahudi ve Marksistleri suçluyordu. Hitler'in seçimleri kazanıp iktidara gelmesiyle birlikte Fransa, İngiltere ve Sovyetler bunu alarm olarak gördüler. Çünkü mücadelesini bu gruplara karşı yürüteceğini söylüyordu. Yine Alman ırkının saflaştıracağından bahsetmiş kendi milleti içinde de temizlik yapacağını söylemişti (Kakıncı,1967).

Askeri Alan

Nasyonal Sosyalist Alman işçi Partisi merkezîyetçi bir partidir. Partinin başı olan Führer'in emirlerine uyulması şarttır. Führer'in bilgisi ve izni olmadan parti üyeleri hiçbir şey yapamaz. Nasyonal Sosyalist Parti kendine bağlı teşekküllerden oluşur. Bu teşekküllerden en çok tanınanları S.S ve S.A (hücum Kıta'ları) idi (David, 1991).

S.A'lar yani hücum Kıta'larının geçmişi aslında partinin ilk kuruluş yıllarına dayanıyordu. Hitler yapılan parti toplantılarına komünistlerin gelip olay çıkarması karşısında polis çağırılmalarının halk üzerinde kötü etki yapabileceğini düşünmüştü. Bu

yüzden parti içinden genç üyeleri toplantı düzenini korumak üzere görevlendirdi. Böylelikle 1920 yılında Ordnertruppe kurdu. Yılsonunda bu kişilerin sayısı 100 olmuştu. 1921 geldiğinde ise Sturmabteilung yani hücum Kıta'ları olarak değiştirilmiş ve bu kişilerin kahverengi bir üniforma giymesi kararlaştırılmıştı. S.A üyeliği gizli tutulduğu için sayıları tam bilinmese de 1931 yılında yarım milyon, 1939'a geldiğinde ise bir milyonu bulduğu tahmin edilmişti. Aslında kendilerine ait işleri olan S.A'lar partiye üye olmak zorundaydı. İş olmayan S.A'lara ise günlük belli bir miktar ücret ödeniyordu. 1930-1931 yıllarında seçmen üzerinde korkutucu etkileri bulunan S.A'lar 6 büyük kolorduya ayrılmıştı. Bu kolordularda kendi alt gruplarına ayrılıyordu. S.A'lar genellikle komünist milisleriyle dövüşüyor ve Nasyonal sosyalist partiye propagandalarda büyük güç kazandırıyor. Tam bir ordu gibi disiplinli ve güçlüydüler (Karaca M. , 2018, s. 103-105).

Nasyonal Sosyalist Partinin diğer ünlü teşekkülü S.S' idi. Bunlar siyah üniformalı seçkin muhafızlardı. 1921 yılında kurulmuş olan S.S'ler Hitler'in özel koruması olarak görev yapıyorlardı. Daha sonraları sayıları bir hayli çoğalmış ve ordu halini almıştı. S.A'lar gibi S.S'lerde parti üyesi olmak zorundaydı. S.A'lardan farklı olarak yüksek ücret alan S.S'lerin sayısı da giderek çoğaldı. Onlarda beş gruba ayrıldı. Ve Nasyonal Sosyalist Parti iktidara geldiğinde teşkilat iyice genişledi (Karaca M. , 2018, s. 103-105).

Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin en bilindik isimlerinden Göring, Gestapo (gizli devlet polisi)'yu kurdu. Ve ardında da toplama kampı fikrini öne attı. İlk sadece sıradan mahkûmlar için planlanırken daha sonra Yahudiler için kullanıldı (Kershaw, 2007).

SA'ların sayısı Hitler'in iktidarından sonra bir hayli artmıştı. SA'lar artık kontrol edilmesi zor bir hale gelmişti. Hatta bu milisler o kadar taşkınlık yapıyordu ki Hitler bile bu muhafızların tutsağı haline gelmekten korkuyordu. SA'lar devrim istiyordu. Ama Hitler rejimin ülkede yerleşmesinden yanaydı. SA lideri Rohem, SA'ların ordu ile birleşmesini istedi. Bu da olayların patlak vermesi için son adım oldu. Hitler başa geldikten bir yıl sonra Uzun Bıçaklılar Gecesi olarak anılan 30 Haziran 1934 gecesi üst düzey SA'ların öldürülmesini emretti. SA lideri Ernst Röhm başta olmak

üzere üst düzey SA'lar öldürüldü. Bu görevi SS'ler yerine getirdi. SA'lar artık pasifize edilmişti. SS'ler Gestapo sayesinde ülkede sıkı bir denetime sahip oldular. Artık askeri alanın kontrolü tamamen Hitler'deydi (David, 1991, s. 28-30).

Ekonomi

Hitler'in bu yükselişinin en önemli nedenlerinden biri ekonomi konusundaki şaşırtan başarısıydı. Hatta birçokları için bu durum mucize sayılmıştı. Birinci Dünya Savaşından sonra 1920- 1930 yılları arasında var olan işsizlik 1929 büyük Buhran'ın eklenmesi ile birlikte yüksek rakamlara ulaşmıştı. Yıl 1930'a geldiğinde işsiz sayısı altı milyonu bulmuştu bile. 1933 yılında Hitler'in iktidara gelmesiyle birlikte dört yıl içinde işsiz sayısı bir milyona düşmüş ve milli gelir iki katına çıkmıştı. 1935'te sanayiye bakıldığında tam kapasite çalışıyordu (Shirer w. L., 2002).

Hitler'in ekonomi başarısının arkasında Mart 1933'te Alman Merkez Bankası olan Reichsbank'ın başkanlığına atanan Hjalmar Schacht vardı. Schacht, Hitler döneminin ekonomi kahramanıydı. Dawes planının Alman üyesiydi. Hitler döneminden önce de Merkez Bankası başkanlığını yapan Schacht, Young planını kabul etmemiş ve istifa ederek başkanlıktan ayrılmıştı. Reichsbank başkanlığından istifa ettikten sonra sağ kesime yaklaşan Schacht, 5 Ocak 1931'de Hitler ile görüşmüştü (Berkkan, 2017).

Bu görüşmeden sonra Schacht düşüncelerini şöyle dile getiriyordu;

Müthiş bir ifade yeteneği vardı. Söylediği her şey onun ağızında inkâr edilemez bir gerçeğe dönüşüyordu. Öte yandan fikirleri mantıksız değildi ve propagandif bir dokunulmazlık da içermiyordu. Konuşması ölçülüydü ve daha geleneksel bir toplumlumun temsilcileri olarak bizleri dehşete düşürebilecek şeylerden kaçınmaya gayret ediyordu... Bu adamda beni en çok etkileyen şey görüşlerinin mutlak doğruluğuna olan inancı ve bu görüşleri hayata geçirmedeki kararlılığıydı. Daha ilk karşılaşmamızda şunu açıkça anlamıştım ki, ekonomik krizin üstesinden gelmeyi ve kitleleri radikalizmden uzaklaştırmayı beceremezsek, Hitler'in propaganda gücü Alman halkı üzerinde büyük bir çekim gücü oluşturacaktı. Hitler kendi sözcüklerine saplanıp kalmıştı ve bunlar dinleyicisi üzerinde en güçlü etkiyi yaratan tam bir fanatiğin sözleriydi; boğuk, yer yer inip çıkan ve sık sık da çatlayan sesine rağmen doğuştan ajitatördü (Kershaw, 2007, s. 374).

Hitler ekonomi konularından çok sıkılır ve çokta bir şey anlamazdı. Bu yüzden de ekonomiyi Schacht'a emanet etti. Schacht ekonomiyi stabilize etmek ve hükümetin

istediği gibi yönetmek için gerekli olan kararları almaya başladı. Ekonomideki sıkıntıları tespit etmiş ve Nazi ekonomi politikasını belirlemişti. Nazi yönetimin ilk yıllarında devlet teşebbüslerini arttırmak, özel işletmeleri teşvik ederek işsizlere iş bulmak amaçlanmıştı. Yatırım yapan firmalara vergi indirimleri yapılırken, iş alanı yaratıp işçi alanlara da gerekli kredi ve yardımlar yapılmaktaydı. Nasyonal Sosyalist Parti'nin 1920 de ilan ettiği parti programında bulunan ekonomi hakkındaki solcu vaatlerin sadece oy almak için ortaya atılmış olduğunu halk daha sonra öğrendi. Özel mülkiyet ve özel teşebbüs vardı ama bunlar rejime uyum sağladığı sürece olabilirdi (Shirer w. L., 2002, s. 336).

Schacht ekonomi yeniden canlandırmak ve düzeni sağlamak için bir dizi önlemler aldı. Öncelikle ticareti kontrol altına almaya yöneldi. “Yeni Plan” adını verdiği programını sundu. 1934’te ihracat ve ithalatçıların her bir yabancı ticaret transferi için lisansa sahip olması gerekliliğini getirdi. Bunun içinde ürün sınıflarından sorumlu kontrol ofislerini kurdu. Schacht her ne kadar daha açık bir Pazar ekonomisi önerse de Hitler buna karşı çıkmıştı (Pozhddayeva, 2011).

21 Mayıs 1935 yılında gizli Savunma Kanunuyla Schacht Olağanüstü Yetkiye Sahip Genel Müdürü olarak atanmıştı. Hitler, Schacht’ten savaş ekonomisini hazırlamasını istemişti. Schacht, kendisine verilen savaş ekonomisini yönetme yetkisiyle hemen hazırlıklara başlamış ve 30 Eylül 1934 yılında “Savaş Ekonomisi Seferliğinin İş Durumu Hakkında Rapor” sunmuştu. Rapor da savaş için ekonomi hazırlıklarının başladığını belirtmişti. Aynı zamanda silahlanma 1935 yılına kadar gizli tutulacağı için finansmanın ilk zamanlar para basılarak karşılanması gerektiğini belirtmişti. Raporda düşmanlardan yani Yahudilerden alınan paralarla silahlanmanın karşılanmasından memnuniyet duyduğunu yazmıştı (Shirer w. L., 2002, s. 338).

Schacht, mali alanda yaptığı düzenlemeler ile bir ülke ne kadar borçlu olursa o ülkeyle o kadar çok iş yapılabileceğini kanıtladı. Para basımında yaptığı değer hileleri de yok değildi. 237 tane farklı değere sahip mark tespit edilmişti. Bunun yanında Avrupa ülkeleri ile karlı takas anlaşmaları yapmıştı. Reichsbank tarafından bonolar çıkarılmış ve bu bonolar ile silah sanayi finanse edilmişti (Nere, 1980, s. 129).

Schacht'ın yerine Reichsbank başkanlığına Dr. Funk getirildi. Ama Schacht'ın ekonomi yönetimi üzerindeki varlığını yerini korudu (David, 1991, s. 79).

Ekonomi konusunda alınan önlemler, yapılan programlar bir yana aslında ekonomiye can veren silahlanmaya hız verilmesi oldu. Silah sanayi çalıştıkça işsiz sayısı azaldı bir yanda da milli gelir artı. Tüm iş dünyasının enerjisi bu alana yönlendirilmişti. Wehrwirtschaft (savaş ekonomisi) savaş sırasında değil savaş hazırlıkları sırasında da işleyecek şekilde planlanmıştı. Barış zamanında ekonomisini savaş ihtiyaçlarına bu kadar yönlendiren başka ülke görülmemişti. Birinci Dünya Savaşında İngiltere'nin yaptığı abluka sonucu Almanya çok zor durumda kalmış nihai olarak da yenilmişti. Bu savaştan ders çıkaran Nazi yönetimi Wehriertshaft (savaş ekonomisi) üzerine çalışmalar yaptı.1935 yılında Wehrwirtschaftsstab (Başkomutanlık savaş ekonomi masası) nı kuruldu. Askeri ihtiyaçların karşılanması konusunda ekonomi alanında uzman subaylar yetiştirildi. (Boyce & Robertson, 1989)

Dört Yıllık Plan

Hammadde stokunu arttırmak gerekliydi. Döviz sıkıntısı yaşandığından clearing (takas) anlaşmalarıyla ülkeye hammadde getiriliyordu. Hitler, Göring'ten 4 yıllık plan yapmasını istemişti. Çünkü olası bir savaşta ekonominin kendine yetebilir olması gerekirdi. Kendi kendine yetebilirlik ekonomi stratejisi sadece ekonomik güvenliği sağlamayacak aynı zamanda daha önce İtalya'nın Etiyopya'yı işgali sonrası uygulanan ambargo gibi Almanya'ya da olası bir ambargodan etkilenmemesini sağlayacaktı. Almanya'nın 1914-1918 yılları arasında yetersiz ekonomisi savaşta yenilmesine sebep olmuştu. Hitler bu durumu çok iyi bildiği için Wehwirtschaft ekonomi politikasını deklare etti. Üretimde silahlara ağırlık verildi. Alman ekonomisi ulusal üretimi 1933 ten 1938 arasında %70 artış gösterdi (Shirer w. L., 2002).

Tablo 8
Alman Yatırımlarında Seçili İstatistikler

	Toplam Endüstri Yatırımları	4 Yıllık Plan Yatırımları	Uçak Yatırımları
1936	2,2	0,75	0,29
1937	2,8	1,5	0,49
1938	3,7	1,95	0,71

1939	4,4	2,1	0,87
1940	4,3	2,49	1,05
1941	4,6	2,49	
1942	4,9	1,97	

Kaynak: (Overy R. , 2012, s. 60)

Dört yıllık planın ile birlikte Nazi hareketi ivme kazanmıştı. Bu plan Hitler'in hem Almanya'da hem de Avrupa'da olumlu dönüşümüne işaret ediyordu. 1936 yılına kadar Hitler rejimin politik istikrarını sağlamak ve sosyal ve ekonomik sorunları çözmek için ekonomik iyileşmeyi istiyordu. Siyasi yaşam ekonominin hizmetindeydi. Ama şimdi durum tersine dönmüştü. Sağlıklı bir ekonominin görevi siyasal amaçlara hizmet etmektir. Bu ekonomi özel ve rasyonel çıkarlara bakılmaksızın kendi kendine yetebilen askeri ekonomiydi. Bu plan Nazilerin vaadine olumlu bir şekilde katkı sağladı. 1934-1936 yılları arasında muhafazakârlarla Naziler arasında yapılan anlaşmalarda dört yıllık ekonomik planın getirdiği köklü değişimler vardı. Nazi hareketi korktukları gibi radikal değildi (Overy R. , 2012, s. 49).

Almanya'nın ekonomi stratejisinin arkasında 4 yıllık plan vardı. Bu plan bağımsız ekonomi politikası olarak anılan plan aslında wehrwirtschaft'ın kendi kendine yetebilme stratejilerinden biriydi. Yiyecekler ve gerekli olan hammaddeler bu strateji de başlarda yer almaktaydı. Bağımsız ekonomi politikası aslında yeni değildi. 1930'ların başlarında çöken dünya ekonomisinden sonra Alman ekonomisinde devamlı olarak uygulanıyordu. 1934'lerde yiyeceklerin %25'i, hammaddenin %35'i dışa bağımlı iken, 1937'e gelindiğinde bu oran yiyeceklerde %17'ye, hammadde de %24'e düşmüştü. İthalat rakamları ise 1932'de 16,5, 1935'te 11,5, 1937 de ise 10,5 e kadar düştü. Yerli hammadde üretimi 1932-1937 yılları arasında %108 oranında artış gösterdi (Gourvish, 2018).

4 yıllık planda ithal ikame uygulamaları geniş bir şekilde yer aldı. Alüminyum, sentetik tekstil, sentetik kauçuk, demir gibi alanlarda yerli üretim yapılması sağlandı. Ama Alman ekonomisi hiçbir zaman tamamen kendi kendine yetebilirliğini sağlayamadı. Göring, Biz izole edilmiş bir ekonomi istemiyoruz. Askeri güvenliğimizi sağlamanın ön koşulu olarak Dünya ekonomisinin etkilerinden Almanya'yı izole

ediyoruz. Diye yazmıştı. Ticaret, ekonomi de “ulusal görevi” başarmak için yakından kontrol edildi (Gourvish, 2018, s. 96).

Almanya'nın ekonomi diktatörlüğüne getirilen Göring, Schacht'ın izlediği politikadan farklı olarak silahlanma ve savaş hazırlıklarına öncelik verdi. İthalatı en az seviyeye indirdi. Göring'in Dört yıllık planı hammaddelerin temini ve ithal ikameye dayanıyordu. İhracat sadece hammaddenin teminini sağlamak için döviz kazanmakla doğrudan ilgiliydi. Dış ticaret ve döviz üzerinde kontroller kurdu. Fabrikaların kendi hammadde kaynaklarını kullanarak üretim yapması sağlandı. Hermann Göring Tesisleri adıyla demir- çelik fabrikası kuruldu. Tüm Almanya ekonomi için seferber edilmişti. Savaş için yapılan seferberlikten önce ekonomi seferberliği başlamıştı. Schacht'e göre hükümetin harcamalarını kısıtlamak gerekiyordu çünkü bu ileride enflasyona neden olacaktı. Göring ise bu riski göze alarak devlet harcamalarını artırdı. Dört yıllık plana göre ekonominin kapsamlı bir şekilde standartta gelmesi için tüketici harcamalarının artması gerekiyordu. Schacht ve Göring'in fikir ayrılığı işte bundan kaynaklanıyordu. Schacht tüketici talebinin artması ve ihracatta bir büyüme isterken, Göring savaş hazırlıklarını istiyordu (Overy R. , 2018, s. 50-54).

Hitler Almanya'da özellikle en çok otoyol yapımı, altyapımı çalışmaları, havayolu ve demiryolu çalışmalarına öncelik vermişti. Savaş için yapılan hazırlıklar işsizler için istihdam yarattı. Özellikle silah sanayi de Krupp fabrikaları 1935-1939 yılları arasında kapasitesinin beş katı kadar fazla üretim yapmıştı (David, 1991, s. 85). Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve diğer Doğu Avrupa ülkeleri ile yapılan ticaret anlaşmaları ile hammadde ithalatı yapılmış ve bu maddeler üretimde kullanılmıştı (Mazower, 2003, s. 150).

2.2.1.6. Nazi Ekonomisinde Merkantilist Politikalar

1929 krizinden sonra birçok ülke gümrük duvarlarını yükseltmiş, vergiler ve kotalarla ticarete korumacı politikalara yönelmişlerdi. Almanya'daki Nazi yönetimi de merkantilist politikalar izlemişti. Korumacılıkta en çok İthalat kısıtlamaları kendini göstermekteydi. Mamul ürün ithalatı kısıtlanırken, üretim için gerekli olan hammadde ithalatı Romanya, Bulgaristan ve diğer Doğu Avrupa ülkeleriyle yapılan ticaret

anlaşmaları ile gerçekleştirilmişti. Aslında Hitler diğer ülkeler gibi yabancı yatırımlara tamamen kapılarını kapatmamıştı. Şartlı olarak Almanya da yatırım yapabilirlerdi. Ama yabancı yatırımcılar Almanya’da kazandıklarını yine Almanya’da yatırıma dönüştürmek zorundaydı (Bolat, 2018, s. 121).

Nasyonal Sosyalistlerin völkisch ideolojileri düşününce yabancılara yatırımın izin verilmesi, Nazilerin ekonomiyi kalkındırmak için her yolu denediklerini göstermektedir. Küçük esnaf, parti programındaki ekonomik vaatlerle birlikte Nasyonal Sosyalistleri desteklese de kartelleşme daha da artmıştı. Büyük teşekküller ve bankalar zenginleşirken, küçük sermaye sahipleri ise bu ekonomide kendilerine yer bulamamış işçi sınıfına düşmüşlerdi. Hatta 1933 yılında çıkarılan kanunla küçük işletmelere kendi sektörlerinde bulunan kartellere girme zorunluluğu konmuştu (Kershaw, 2007, s. 456).

Hitler’in ekonomi konusunda pek ilgisi olmasa da Almanya’nın otomotiv sektörüne yaptığı hatırı sayılır katkıları vardı. Endüstride üretimi teşvik etmişti. Otoyol ve araba yapımını destekleyerek Almanya’nın ekonomik canlanmasını sağlamış ve tek başına yeterli hale gelmesi için çabalamıştı. Almanya modern teknoloji çağının öncüsü olacaktı. Hitler’in sanayicilerle yaptığı toplantıda, otoyollarının yapılması, araba üretimi için teşvikler ve vergi indirimleri dinleyenlerin bir hayli hoşuna gitmişti. “Eğer geçmişte yaşam standardı mevcut demiryollarının kilometresiyle ölçülüyorsa, gelecekte karayollarının kilometresiyle ölçülecekti” (Kershaw, 2007, s. 457).

Araba üretimine verilen destek sayesinde 1933 yılında üretim bir önceki yılın iki katıydı. Yapılan vergi indirimleri, sağlanan yasal kolaylıklarla otomobil sektörünü canlandırmış ve bu sektör de beraberinde metal sanayiye canlandırmıştı. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi 1937 yılında “halkın arabası” anlamına gelen Volkswagen’i kurmuştu. (Kaya, 2018, s. 230) Hitler’e göre “Alman işçileri yürümek ya da bisiklete binmek zorunda kalmamalı, nasyonal sosyalist sistemde, her işçinin bir halk otomobili, yani ‘Volkswagen’i olmalıdır” (Şahin, 2019).

NSDAP yönetiminde olduğu sürece çok sayıda otoyollar yapıldı. Buna katkısı olanlardan bir tanesi de Münih yol mühendisi Fritz Todt’un otoyol projesiydi. Nasyonal Sosyalistlerin inşa projelerinde kendine yer bulan Todt’un karayolu projesi devlet

desteği ile yapılacaktır. Hitler bu projeyi işsiz sayısının %10'una iş imkânı sağlayacağı için desteklemiştir (Kershaw, 2007, s. 457).

1939 da inşaatlardan genel yetkili olan Todt sadece otoyolların inşası değil şehirlerin inşası ile de görevlendirilmiştir. Hitler'in fikri olan Führer şehirleri yeni otoyollar ile bağlanan modern şehirler olacaktır. Hitler 17 tane şehir belirlemiştir. Bunlar; Münih, Linz, Hamburg, Nürnberg, Wolfsburg, Augsburg, Bayreuth, Breslau, Dresden, Düsseldorf, Köln, Münster, Stettin, Weimar, Würzburg, Graz ve Salzburg'dur. Bu şehirlerin geniş halk kitleleri için bir meydan ve kongre salonu bulunacaktır. Hitler bu şehirlerin imarı için 1937 yılında "Alman şehirlerinin yeniden yapılandırılmasına ilişkin yasa" çıkarmıştır (Pozhdayeva, 2011, s. 116).

Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin Parti Programı

Hitler, Feder ve Drexler hazırladıkları parti programını 24 Şubat 1920 yılında ilan etti. Daha sonra 1928 yılında Hitler bazı eklemeler yaptı (Shirer W. L., 2002). Bu programın maddeleri partinin doktrini, siyasal ve ekonomik duruşu hakkında bilgiler taşır.

İrkçılık; Nasyonal Sosyalist Parti programına bakıldığında milliyetçi maddelere çokça yer verildiği görülmektedir. 4. Madde de Alman ulusundan olmayanların temizlenmesi gerektiğini özellikle de Yahudilerin ayrımı yapılmıştır. Vatandaşlığın ancak Alman kanını taşıyanların sahip olabileceği belirtilmiştir. Alman olmayanların ülkeye girişinin engellenmesi gerektiği ve 2 Ağustos 1914'ten sonra gelen göçmenlerin sınır dışı edilmesi gerektiği açıkça 8. Madde de yazılmıştır (NSDAP Parti Programı). Yine iş olanaklarının kendi vatandaşlarına verileceğini vatandaş olmayanların ise sınır dışı edilmesi gerektiğini gösteren maddelere rastlanmaktadır. Eğitim alanında da milliyetçi hükümler vardır. Eğitimde yurttaşlık derslerine önem verilecek ve çocuklar daha küçük yaşlardan devlet fikrine alıştırlacaktır (David, 1991, s. 36).

Dış Politika; Parti programının 3. Maddesinde milletin iâşesi ve nüfus fazlalığı için toprak talep ettikleri yazılmıştır. Hitler'in ideallerinden biri olan Lebensraum (hayat sahası) anlayışının temeli bu maddede kendine yer bulmuştur. (David, 1991, s. 40). Almanya'nın diğer uluslarla eşit hakka sahip olması ve Saint ve Germain

antlaşmalarının feshedilmesi istenmiştir. Ulusların kendi hakkını tayin etmesi de parti programında kendine yer bulmuştu (NSDAP Parti Programı).

Ekonomi; Parti Programında bulunan ekonomiyle ilgili maddeler incelendiğinde, özel mülkiyetten yana oldukları vurgulanmış ve orta sınıfın yaratılması istendiğinin, tröstlere karşı devletleştirmeden yana olacaklarını ve faiz köleliğinin önüne geçileceği vurgulanmıştır. Ancak daha sonra görülecektir ki bu maddeler çok geçmeden geçerliliğini yitirecekti. Karteller Nazi döneminde daha çok artmış özellikle de demir de Krupp ve Thyssen, ruh madenlerinden Kirdorf, elektronik ev aletlerinden Bosh ve Siemens'in güçlerini da artırmıştı. Sadece anonim ve kısıtlı şirketler devletleştirilmişti. Küçük şirketlere de bu kartellere girme zorunluluğu konmuştu (David, 1991, s. 39-40).

Tarım konusuna gelince Hitler programının 17. Maddesinde “Ulusal gereksinimlerimize yanıt verecek bir toprak reformu yapılmasını ve toprağın topluma yararlı amaçlar için tazminatsız olarak kamulaştırılmasına olanak sağlayan bir yasanın çıkarılmasını istiyoruz. Tarımda faiz kaldırılmalı, toprak ve arsa spekülasyonu engellenmelidir.” (NSDAP Parti Programı) demiştir. Daha sonra 13 Nisan 1928 yılında yaptığı eklemeye özel mülkiyetten yana olduklarını bu madde yasadışı elde edilmiş topraklar için geçerli olacağını ve öncelikle kastedilenlerin Yahudi arsa spekülâtörleri olduğu belirtilmişti (NSDAP Parti Programı).

Diğer milliyetçi hususlar ise şöyledir; Hukuk konusunda 19. madde de yer verildiği gibi Roma hukuku yerine milli olan Cermen hukukunun alınması istenmiştir. Parlamenter sistemin değiştirilmesi, paralı askerlik yerine milli halk ordusunun kurulması ve basının ulusal hale getirilmesi (NSDAP Parti Programı).

Hitler, parti programında yer alan maddeleri aslında amaca varmak için araç olarak kullanılmıştır. Amaç milliyetçi ideal olup programda bulunan siyasi, ekonomik veya sosyal maddeler bu amaç için zamanla kullanılacak gerekirse değiştirilecek olan araçlardır. Alman ırkının üstünlüğünün sağlanması için gereken yapılmalıdır (David, 1991, s. 37).

2.2.2. Ulusal Faşist Parti (Partito Nazionale Fascista)

Dört yıl süren Birinci Dünya Savaşı sonrasında savaşın galibi İtilaf devletleri olmuştu. Ama kazanan devletler yenilen devletler kadar savaş sonunda yara almıştı. Ekonomi açısından bakıldığında tüm dünya da bir gerileme yaşanmıştı. Avrupa devletleri savaş boyunca tüketim malları yerine savaş malları üretmişti. Savaş bittiğinde ekonomilerinin eski haline gelmesi uzun zaman alacaktı. Ekonomi kötü olunca kitle halinde işsizlikler baş gösterdi. Evler yıkılmış, fabrikalar durmuş açlık baş göstermişti. Savaş sonunda 10 milyon kişi ölmüştü. Bazı ülkelerde nüfus iyiden iyiye azalmıştı. Savaş boyunca harcanan paralar sonunda enflasyonu hazırlamış ve paranın değeri iyice düşmüştü. Ekonomi de durum bu şekildeyken devlet yönetiminde de çeşitli değişiklikler meydana geliyordu. Rusya da Bolşevik devrim olmuştu. Komünizm gelmişti. Savaş sonrası Avrupa devletlerinde ise saldırgan milliyetçilik artmıştı. Daha sonra bu saldırgan gruplar faşist ve Nazi hareketlerinin başı olacaktı (Sander, 2016, s. 250-252).

İki dünya savaşı arasında ortaya çıkan faşist hareket ilk olarak 1922 yılında İtalya'da ortaya çıkmış ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar kendini göstermişti. Birinci Dünya Savaşı'nın nedeni sömürge yarışlarıydı. Savaş sonunda İtalya bu savaştan zararlı çıkmış sömürgeleri daha da daralmıştı. Savaş henüz sürerken Rusya'da Bolşevik Devrim meydana geldi. Ekonomik ve sosyal durumların etkisiyle işçi sınıfları hareketlenmiş ve isyan etmişti. Grevler, fabrika işgalleri birbiri ardında yaşanıyordu. Durum İtalya'da da kendini göstermeye başladı. Ekonomik darlık içinde olan köylü işçiler toprakları işgal etmeye başladı. Kuzeyde ki sanayi işçileri de yine bu harekete katılmıştı. 1919 yılında örgütlenen "İtalyan Savaş Demetleri" bu işçi sınıflarına karşı duruştu. Daha sonra Ulusal Faşist Partisi adını alan bu örgüt İtalya'nın kaderini değiştirecekti (Örs, 2010, s. 498-499).

2.2.2.1. Benito Mussolini ve Ulusal Faşist Partisi

Mussolini 29 Temmuz 1883'te İtalya'nın Forli şehrinde küçük bir kasabada doğdu. Babası yoksul bir demirciydi. Ama aynı zamanda devrimci sosyalizmden yanaydı. Bu yüzden de oğlunun adını Meksika halk ayaklanması önderi, Romangna'lı

bir anarşist ve çevre sosyalistlerin önderinin adından esinlenerek koydu (Roberts, 2006, s. 10).

Babası devrimci duruşu yüzünden hapslere düşmüş ve sürekli baskı altında izlenmişti. Sıradan bir köylü değildi sürekli kitap okur politika ile ilgilenirdi. Baba Mussolini'nin eğilimleri onu yavaştan yavaşa önce anarşizme sonra da komünizme doğru götürdü. Baba Mussolini bu fikirlerini etrafına da yayıyordu. Benito Mussolini işte bu olaylarının arasında büyüyordu. Annesi ise oğlunun okuyup öğretmen olmasını istiyordu. Ama Benito kavgacı tavırlarıyla ilk Kilise Okulundan daha sonra da gittiği yatılı okuldan atılmıştı. Köyüne geri dönen Benito, babasının açtığı birahane de çalışmaya başladı. Babası politika tartışmalarını artık burada sürdürüyordu. Benito da tartışmalara katılıyor söylev denemeleri yapıyordu (Kakınç,1968, s. 22-24)

.Annesi onun babası gibi bir emekçi olmasını istemiyordu bu yüzden de Benito'yu Forli de bir öğretmen okuluna yerleştirdi. Mussolini babasının kötü huylarını almıştı. Sürekli içiyor ve kumar oynuyordu. Okuldan 1901 yılında mezun olduktan sonra bir süre öğretmenlik yapan Benito onun idealleriyle bu işin uyuşmadığını gördü. Test kitapları korkunçtu ve buradaki öğrencileri etkilemesi zordu. Bazı köylüleri etkilemenin daha kolay olacağını düşündü. Aşırı sosyalistti ve giderek komünizme kayıyordu. Marx'ın hayranıydı. Öğretmenliği bıraktı ve askerlikten kaçmak için İsviçre'ye göç etti. Bu sıralarda babası seçimleri provoke etmekten tutuklandı. Mussolini için artık geri dönüş yoktu. İsviçre'de çok zor iş buldu. Amele olarak çalışıyor. Hayatta kalmak için dileniyor ve çalışıyordu. Ona göre açlık ve evsizlik dışarıda sokakta uyumaktan daha iyi olmalıydı (Haugen, 2007, s. 20-23).

Mussolini burada yaşadığı günleri şöyle aktarıyordu;

“Bu güne zorluklar için teşekkür ederim. Güzel ve mutlu olaylardan daha fazlaydılar. İkincisi bana hiçbir şey vermedi ama yaşamın zorlukları ruhumu sertleştirdi. Bana nasıl yaşayacağımı öğretti” (Mussolini, 2006, s. 11).

Benito şiiir ve sosyalist yazılar yazmayı denedi. Sonunda Sosyalist bir gazetede yazı yazarak para kazanmaya başladı. Ama onun bu sosyalist görüşü çoğu zaman hukukla başının belaya girmesine neden oluyordu. Bu yüzden tutuklanıyor, hapislane

de yatıyor hatta bir şehirden diğerine sürgün ediliyordu. Artık yazmak onun için en iyi para kazanma yolu olmuştu. Yazdıklarının çoğu politikti. Genellikle toplumun oluşumunu eleştiriyor ve onu değişime çağırıyordu. Aynı zamanda Katolik kilisesine karşıydı. Rahipler adaleti ve reformu çalan kişilerdi. Benito'nun yazıları gittikçe daha iyi ve daha keskin oluyordu. Benito ne kadar İsviçre'de yaşasa da kendini tamamen İtalyan olarak hissediyordu. İtalyan kralı Victor Emmanuel III, asker kaçaklarının eve dönüp orduya katıldıkları halde tutuklanmayacağını ilan etti. Benito evine dönmek için bunun uygun bir sebep olacağını düşündü. Onun geleceği mutlaka doğduğu ülkede olmalıydı (Roberts, 2006, s. 15-17).

Benito Mussolini 1905 yılında annesinin çok ağır hasta olduğu haberini aldı. Askerden izin alıp annesinin yanına gittiğinde ise Rosa çoktan ölmüştü. Benito bu durumdan çok etkilendi. Gerekli olan 21 ay askerliğini de tamamlayıp 1906 yılının Ekim ayında askerliğini bitirdi. Tekrardan öğretmenlik yapmaya karar verdi. Ama çocukları kontrol altında tutamıyordu. Öğrenciler ona saygı duymuyordu. Tekrardan içmeye ve kumara başladı ve bu kötü alışkanlıkları duyulunca işten atıldı. 1907 yılının başlarında sosyalist konuşmaları polisin dikkatini çekti ve onu kontrol altında tutmak için izlemeye başladılar. Annesi ölünce babasıyla birlikte Forli'ye taşındı. Burada öğretmenlik yapmaya başladı tekrardan. Ama politika onu hayatının önemli bir parçasıydı. 1909 yılında Trent'e gitti ve burada sosyalist bir gazete de editörlük yapmaya başladı. Genellikle sosyalizm değerleri hakkında konuşuyor ve yazıyordu. Trent hükümetindeki insanların çoğu sosyalist değildi bu yüzden onu tehlike olarak gördüler. Ve tutukladılar. Ama Mussolini suçsuz olarak çıktı ve Forli'ye geri döndü. Rachel ile evlendi ve burada 1909-1912 yılları arasında devrimci düşüncelerini yaymaya çalıştı. Sosyalist bir gazetede yazmaya devam etti (Haugen, 2007, s. 26-29).

Yıl 1911'e geldiğinde İtalyan hükümeti Türkiye'ye savaş ilan etti. Hükümet her ne kadar bu işi sessizce bitirmek istese de Sosyalistler savaş ilanına karşı genel grev ilan etmişlerdi ama hareket başarısızlıkla sonuçlandı. Mussolini'nin yönettiği grevler hükümetin başını ağrıttı ve sokak savaşları yaşandı. İtalyan Hükümeti Türkiye ile barış anlaşması imzaladı. Mussolini'nin de aralarında bulunduğu sosyalistler tutuklandı.

Aslında bu Mussolini'nin işine gelmişti bu sayede kamuoyunda tanınırlığı arttı (Sinanoğlu, 2006, s. 26-28).

Mussolini sosyalizme inanıyordu. Ona göre saygı duyulması gereken halkın sesi idi. Ama Mussolini davasını kazanma şansına sahip olamadı. Bozukluk yarattığı ve isyancı ayaklanmalara yol açtığı için suçlu bulundu ve bir yıl hapse mahkûm edildi ancak temyiz süresi 5 ay olarak kısaltıldı. Mussolini gürleyen konuşmasıyla dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştı. Mussolini ve sosyalist arkadaşları 12 Mart 1912 tarihinde coşkulu kalabalıklar arasından hapishaneden çıktılar. Yine aynı yıl Mussolini'ye İtalyan sosyalist Partisi'nin Avanti gazetesinden önemli bir yazarlık teklifi geldi. Mussolini kısa bir sürede bu gazetenin başyazarı daha sonra da patronu oldu. Milan'da ünü hızlı bir şekilde yayılıyordu. Yazılarında sürekli sosyalizmden bahsediyordu. Şiddet yoluyla bir devrimden söz ediyor ve işçilerin fabrika ve çiftlik sahiplerin getirdiği zincirleri atmaları gerekli olduğunu yazıyordu. Devrim tamamlandığında dünya asil olacak ve işçiler hükmedecekti (Roberts, 2006, s. 25-26).

Yıl 1914'e geldiğinde Avrupa'da savaş patlak verdi. Avusturya-Macaristan imparatorluğunun veliahtı Ferdinand, bir Sırp öğrenci tarafından öldürülmesi savaşın ateşini fitillemişti. Avusturya, Sırbistan'a savaş açarken, Almanya'da Rusya ve Fransa'ya savaş ilan etti (Sander, 2016, s. 214).

Birinci Dünya Savaşı tarihin akışı değiştiren olaylardan biriydi. Sömürge arayışlarının bu denli bir savaşa neden olacağını hiçbir ülke tahmin etmezdi. Sömürge yarışlarının kızıştığı hatta bir savaşa neden olduğu sırada İtalya ulusal birliğini en geç sağlamış ülke olarak Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte kararsız kalmıştı. Savaşa girmeli miydi, eğer savaşa girerse hangi tarafta yer almalıydı. Sosyalistler kesinlikle savaş istemezken, genel kanı hazır fırsat çıkmışken İtalya orta Avrupa devletleri arasında özlenen yeri kapması gerekliliği şeklindeydi. Bu kararsızlıkların sürdüğü sıralarda İtalya'da büyük bir grev baş gösterdi. İşçiler ve polisler karşı karşıya geldi ve üç işçi öldürüldü. Grev tüm ülkeyi sardı ve açıktan açığa ayaklanmalar başladı. Halk yağma yapıyor, saldırıyor ve subayları tutukluyordu. Belediyeler de bir yandan kendi cumhuriyetlerini ilan etmişti (Kakıncı, 1968, s. 58).

Mussolini ilk zamanlar tarafsızlığı destekliyordu. Hatta “Avanti” de bununla ilgili pek çok yazı yazdı. Birçok sosyalist, ülkelerin birbiri ile savaşmaması gerektiğine inanıyordu. Çünkü yaralanan insanların çoğu fakir ve işçiydi. Daha sonra Ekim 1914’te fikrini değiştirmeye başladı ve tarafsızlığın geriye bir adım ve hareketsiz olduğunu söyleyerek İtalya’nın diğer ülkelerdeki sosyalistlere katılması ve Almanya ve Avusturya-Macaristan’a savaş açması gerektiğini yazdı. Bu yazılar Sosyalist Parti içinde tartışmalara neden oldu. Bu fikri benimsemiyorlardı. Mussolini partiyi ve editörlüğü bıraktı (Roberts, 2006, s. 28).

Mussolini ve savaşı destekleyen gençlere “*interventista*”lar denmeye başlandı. Bu grup grevler yaparak hükümeti savaşa zorluyordu. İtalya’nın bu savaşla yeniden doğacağına inanan Mussolini sadece propaganda değil aynı zamanda devrim hazırlıkları yapıyordu. Devrim hareketleri birliğini kurdu. Siz savaşı yapın ben devrimi yaparım söylemlerinde bulunuyordu (Kakıncı, 1968, s. 65-66).

İtalya tarafsız kalmayı tercih ederken Avusturya, Sırbistan’a karşı üçlü ittifak anlaşmasına aldırılmadan savaş hazırlıklarına girişmiş ve İtalya’ya danışmamıştı. Bunun üzerine Almanya, Avusturya ile İtilaf devletlerine karşı savaşa tutuşunca İtalya tarafsızlığını ilan etti. Aslında İtalya’nın amacı kim fazla toprak verirse onun yanında savaşa girmektir. İtalya iki tarafla da görüşmelere başladı. İlk İtilaf devletleriyle görüştü. İtilaf devletleri bunu gayet uygun bulsa da İtalya’nın savaşa girmek için askeri yardım istemesiyle görüşmeler durdu. İtalya bu sefer de Avusturya ile görüştü. O sıralarda Almanya’nın muhaberesi uzamıştı bu yüzden de Almanya, Avusturya’nın İtalya ile anlaşmasını istiyordu. Avusturya’nın toprak vaatleri üzerinde anlaşan İtalya o toprakları hemen istiyordu. Avusturya ise savaş sonrası vereceği konusunda ısrarcıydı. Görüşmeler kesildi. İtalya Çanakkale cephesinin açılmasıyla tekrar İtilaf devletlerine yöneldi. Yapılan görüşmeler başarıyla sonuçlandı ve 1915’te Osmanlı ve Almanya’ya savaş ilan ederek İtilaf devletleri safında savaşa katıldı. İtalya ile yapılan 1915’te Londra ve 1917 yılında St. Jean de Maurienne Anlaşmaları müttefiklerin zafer ümitlerini daha da artırmıştı (Armaoğlu, 2018, s. 64-65).

İtalya’nın savaş ilanından sonra Mussolini hemen yetkililere gönüllü olup olamayacağını sordu. Ama gönüllü olarak kabul edilmedi. O da sıra ona gelene kadar

beklemeye başladı. Savaş ilandan 3 ay sonra sıra Mussolini'ye geldi (Mussolini, 2006, s. 34).

Cephede savaş sürerken ülkede büyük bir kıtlık yaşanıyordu. İç karışıklıklar ise ülkeyi bir ateşin içine atmıştı. Harbe karşı olanlar propagandalarıyla halkı etki altına almaya çalışıyordu. Mussolini ise bir yandan gazetede yazdığı makalelerde, meydanlarda söylediği nutuklar da milleti ordunun arkasında durmaya çağırıyor ve cesaretli bir hükümet gelmesini istediğini belirtiyordu (Sinanoğlu, 2006, s. 51-53).

Savaş sona erdiğinde zafer çılgınlıkları yükselmişti yükselmesine ama bu zafer altı yüz elli iki bin ölü, dört yüz elli iki bin sakat ve bir milyon yaralıya mal oldu (Mussolini, 2006). Savaş sonrası ekonomi daha kötü hale gelmiş, her şey ateş pahası olmuştu. Savaş sonrası İtalya için tam bir hayal kırıklığıydı. 1915 'de yapılan Londra Anlaşmasını Amerika Başkanı Wilson tanımadı. 1917 yılında St. Jean Maurienne Anlaşmasını ise Rusya onaylamadığı için müttefikler yürürlüğe koymadı. Vaat edilen sömürgeleri de alamayan İtalya için bu savaş kayıplardan başka bir şey değildi (Armaoğlu, 2018, s. 91).

Savaş sonrası ülke ikiye ayrılmıştı. Savaşı destekleyen ve savaşa gidenler, diğer tarafta da savaşa karşı olanlar vardı. İşçiler, köylüler ve sosyalistler burjuvaziyi yıkıp devrim yapma niyetindeydi. 1919-1920 yılları arasında büyük eylemler oldu. Köylüler savaş sırasında hükümetin verdiği toprak sözünü tutmamasından şikâyetçiydi. İşçiler gündelik ücretlerin düşüklüğünden yakınıyordu. İç politika tam bir karmaşa halindeydi. İki seçim yapılmış dört hükümet değişmişti. Ülke sosyal ve ekonomik bir çatışmanın eşiğine gelmişti. İşçiler kapital sınıfa ve burjuvaya karşı harekete girişti ve fabrika işgalleri başladı. Sosyalistler ile komünistler grev üzerine grev yaptılar. İtalya'nın her yerinde komünist birlikler kuruldu (Kakinç, 1968).

Savaş sonrasında Mussolini zaferin değerini korumak için interventistalar ile harekete geçti. Popolo d'İtalia Gazetesi'nde yazılar yazarak savaş karşıtı bozgunculara müdahale etmeye başladı. Bu sırada Versailles konferansı toplandı. İtalya zayıf hükümetin gönderdiği temsilcilerle katılmıştı. Cepheden yenmiş bir şekilde ayrılrsa da konferansta sözü geçiremeyen İtalya masadan yenik bir şekilde ayrıldı. Bunun

sonucunda da hükümet istifa etti. Siyasi karışıklıklar ülkeyi kasıp kavurdu. Bütün bu karmaşanın arasında İtalya'nın ilk faşyosu (politika cemiyeti) kuruldu. Milano Faşyosunun başındaki Mussoli'nin amacı halka savaşın anlam ve önemini anlamaktı. 16 Şubat 1919 yılında kıvılcık bayraklarla yürüyen elli bin kişi savaşa ve ülkeye hakaret yağdırdı. İki gün sonra gazetesinde makale yazan Mussolini, komünistlere karşı interventistaların mücadele edeceğini yazdı. Artık Mussolini ve arkadaşları kendi yollarını çizicekti. 23 Mart 1919 günü toplanıldı ve Fasci di Combattimento (Savaşçılar Birliği) mücadele faşyolarının kurulmasına karar verildi. (Toker, 1998)

Tablo 9
Savaş Demetlerinin (Fascio di Combattimento) Üye ve Grup Sayısı, 1919-1922

Ay/Yıl	Üye Sayısı	Grup Sayısı
Aralık 1919	870	31
Aralık 1920	20,615	88
Mart 1921	80,476	317
Nisan 1921	98,399	471
Mayıs 1921	187,098	1,001
Haziran 1921	204,506	1,192
Temmuz 1921	209,385	1,228
Ağustos 1921	212,919	1,253
Eylül 1921	213,631	1,268
Ekim 1921	217,072	1,311
Kasım 1921	217,256	1,318
Aralık 1921	218,453	1,333
Nisan 1922	219,792	1,381
Mayıs 1922	322,310	2,124
Aralık 1922	299,876	3,424

Kaynak: (Tarchi, 2000)'den aktaran (Çelikçi & Kakışım, 2013)

Faşizm bir parti hareketi olarak doğmamıştı. Faşizm zaferlerden sonra milli şuuru uyandırmak, emperyalist devletlere ve içerdeki bozgunculara fırsat vermemek, zaferin lekelenmesini önlemektir. Böylelikle komünizme karşı milli bir uyanışın temsiliydi. Mussolini ilk zamanlar sosyalizmi savunmuş ve sosyalist partide yer almıştı.

Daha sonra savaşlarda gördüğü sosyalizm onun düşünlerinin milliyetçiliğe doğru kaymasına zemin hazırladı. Savaştan sonra komünistlerin yaptığı eylemler, sokak çatışmaları ve işgaller karşısında tek duracak güç faşistlerdi. Faşistler önceleri parti değil eski askerlerden oluşan milis güçlerdi. Faşizm kısa sürede ülkede yayıldı. Savaşı destekleyenler, komünizm ve sosyalizmin başarısızlık olduğunu düşünenler ve savaşa katılanlar destekçileriydi. Mussolini güçlenince ordunun desteğini aldı. Mussolini'ye muhalif olan Avanti gazetesi tahrip edildi. Mussolini ilk bunun yapıldığını inkâr etti ama sonra eylemi yapan faşistleri savundu ve bunun faşist devrimin ilk tepkisi olduğunu söyledi (Dinç, 2002, s. 21).

1919 seçimlerinde Başbakan Francesco Saverio Nitti olmuştu. Nitti hükümetinin enflasyonu, kargaşayı, huzursuzluğu önleyeceğini düşünen halk birkaç hafta sonra yanıldığını anladı. Başbakan büyük iddialarla iş başına gelmesine rağmen ne Adriyatik anlaşmazlığını çözebildi ne de yükselen hayat pahalılığını engelleyebildi. Sermaye ve çıkar gruplarına hizmet eden bir politika izledi. Mussolini Nitti'ye başından beri karşı çıkmıştı. Zaten hükümet sistemine de karşıydı. Ulusal yaşantının değişik yönlerini idare edecek meclisler kurulmalıydı. Halk hayat pahalılığından yıldı. Bu sıralarda Mussolini'nin rakibi D'Annunzio Fiume işgalini gerçekleştirdi. Milliyetçilerden oluşan bir çeteye birlikte bu işgali gerçekleştiren D'Annunzio'yu daha sonra Mussolini'de destekledi. İtalyan donanması Fiume'deki çeteyi dağıttığında Mussolini, D'Annunzio'nun başarısızlığından beslendi. D'Annunzio artık faşizme kaymaya başladı (Toker, 1998).

Mussolini seçimlerde istediği oyu alamamıştı. Sosyalistler ondan açık ara öndeydi. Muhaliflere karşı silah kullanmayı tercih eden Mussolini gayri resmi yollardan silah sahibi olmaktan tutuklandı ama ertesi gün serbest bırakıldı. Mussolini'nin yasadışı faaliyetlerinin cezasız kalması onu iktidara gelmesini kolaylaştırdı. Mussolini seçimlerde başarılı olamayınca D'Annunzio gibi yasadışı yollarla iktidara gelmeyi düşündü. İşçi hareketleri yurdun her yerinde baş göstermişti. Mussolini onları destekler bir görünüm içerisindeydi. Giderek mafyavari hareket eden Mussolini çeteleri birçok yerde şiddete başvuruyordu. Faşistler bazı şehirlerde egemen olmuşlardı. 15 Mayıs seçimleri faşistlerin şiddet olayları arasında yapılıyordu. Mussolini ve birkaç faşist grup

parlamentoya milletvekili olarak girebildi. Başbakanlığa gelen Giolitti, çok geçmeden istifasını İtalya Kralına verdi. Yeni hükümet Bonomi tarafından kuruldu. Bonomi faşist ve sosyalistler arasında çatışmaları önleyemedi. Faşistlerin saldırılarıyla artık İtalyan işçi Sendikaları yarı yarıya azalmıştı (Dinç, 2002, s. 23-25).

16 Kasım 1919 Seçimlerinde tek başına giren Faşistler büyük bir hüsrana uğramıştı. Meclisten tek bir sandalye alamayan Faşistler bir yana Mussolini de milletvekili olarak Milona'dan seçilememişti. Artık sosyalistlerin hâkim olduğu İtalya'da faşistler küçümseniyor ve alaya alınıyordu. Bu zamandan 1921 yılında kadar geçen süre atışmalarla geçti. Sokak savaşları, çatışmalar, öldürmeler artık olağan sayılıyordu. Mussolini bu zamanlarda boş durmuyor yazılar yazıyor ve gösterilere koşuyordu. 1921 seçimleri geldiğinde yüz yetmiş sekiz bin oy toplayan Mussolini otuz yedi milletvekili meclise soktu. Ulusal Faşist Partisi resmi bir kurum olarak ilk defa kendin gösterdi (Kakinç, 1968, s. 97-98).

Tablo 10
İtalya Seçim Sonuçları 1919 -1924

	16.11.1919		15.05.1921		05.04.1924	
	%	Kazandığı Sandalye	%	Kazandığı Sandalye	%	Kazandığı Sandalye
Radikal Parti	1,9	12				
Sosyalist Parti	32,3	156	24,7	123	5,9	24
Cumhuriyetçi Parti	2,1	9	1,9	6	1,6	7
Bağımsız Sosyalistler	0,6	1	0,6	1		
Reformcu Sosyalist Parti	1,4	6			4,9	22
Ekonomi Partisi	1,5	7	0,8	5		
Gazi Askerler	4,1	20	1,2	7		
Halk Partisi	20,5	100	20,4	108	9,1	39
Komünist Parti			4,6	15	3,8	19
Faşist Parti			0,4	37	66,5	375
Sloven Azınlığı			0,6	5		
Alman Derneği			0,7	4		
Sardunya Hareket Partisi			0,5	3		
Diğerleri			0,4		5,4	34
<i>Toplam Sandalye</i>		508		535		535

Kaynak: (Tarchi, 2000)'den aktaran (Çelikçi & Kakışım, 2013)

1922 yılında Facta, Mussolini'nin iktidarından önceki son başbakan oldu. Faşistlerin darbe hazırlığı içerisinde olduklarından haberi olmasına rağmen Facta bunu engellemyemiyordu. Milano ve diğer şehirlerde isyanlar başladı. Kral Emanuel olağanüstü hal ilan etti ve silahlı kuvvetleri görevlendirdi. Ama Mussolini'yi tutuklatmadı. Faşistlerin ordu ile çatışmasından korkuyordu. Kara gömlekliler adı verilen faşist milislerin sayısı bir hayli fazlaşmıştı. Sosyalistler bu olaylar karşısında genel grev ilan etti ama Mussolini buna cevaben kırk sekiz saatlik bir ultiatom verdi. Kara gömlekliler grevlere engel oluyor ve düzeni sağlamaya çalışıyordu. Hükümet Mussolini'ye iktidara ortak olmayı teklif etti. Ama Mussolini daha fazlasını istiyordu. Kara gömlekliler Duçe Roma'ya diye sloganlar atıyor ve Mussolini artık vaktin geldiğini hissediyordu. Facta'ya kırk sekiz saat süreli ultiatom verdi. Roma'dan top atışları yapılmaya başlanmıştı bile. Hükümetin başına Kral Emanuel geçti. Kral'a göre artık ülkenin kaderi faşizmdeydi. Mussolini her ne kadar hükümeti kurmakla görevlendirilse de iktidara gösterişli bir şekilde gelmek istiyordu. Roma'ya kara gömleklilerle yürümek istedi. Trenlerle dolu kara gömlekliler Roma'ya geldi ve ünlü Roma yürüyüşüyle iktidarın sahibi oldular. Kara gömlekliler Roma'da şiddete başladılar. Muhalif gazetelerin matbaaları yıkıldı. Fazla bir direnme ile karşılaşmadılar. Bunun sebebi yeteneksiz liberaller ve ülkede kaosun yok olmasını isteyen halktı. Kaosun kaldırılması için faşizm en iyi çare olarak görülüyordu fakat zaten kaosun bir kısmını yaratan faşistler olmuştu. Roma'da çiçeklerle karşılanan Mussolini İtalyan iktidarını teslim aldı. 30 Ekim 1922'de başlayan Mussolini'nin diktatörlüğü 1943'e kadar sürecekti (Dinç, 2002, s. 30-35).

2.2.2.2. Ulusal Faşist Partisi'nin Dayandığı Temel Esaslar

İç Politika

Mussolini iktidara geldiğinde tüm kesimlerden destek almaya çalışmış ve liberallerinde desteğini kazanmıştı. Hükümetin ilk iki ayında kanunlara son derece saygılı davrandı. Daha sonra ise faşist hareketleri bir bir izledi. Diktatörlüğünü kurması için gerekli adımları atmaya başladı. İlk önce partideki masonlar atıldı. Daha sonra milliyetçilerle birleşildi. Seçim kanunu değiştirdi ve Acerbo adlı yeni kanunlar birlikte

oy oranını artırarak diktatörlüğünün yerini sağlamlaştırdı. Kolluk kuvvetlerine verdiği geniş yetkilerle İtalya polis devletine dönüştü. Birçok özgürlüğü kaldırdı veya sınırlama getirdi. Basın özgürlüğü kaldırılmış, kitap ve yayınlara sansür işlemi gerçekleştirilmişti. Mussolini seçim dönemi boyunca hep kanundışı davranışlarda bulundu. Faşistlerin azınlıkta bulunduğu birçok il ve ilçe belediye encümenlerini feshettirdi. 1925-1926 yılları arasında hükümet kararname çıkarılması konusunda kendine yetkiler tanıdı. Kanunlar yeniden düzenlendi ve faşist özellikler kazandırıldı. Mussolini sadece Kral'a karşı sorumlu hale geldi. Ülkeden çıkmak yasaklandı. Yurtdışına çıkanlar vatandaşlıktan da çıkmış olacaktı. Faşist devlete karşı gelenleri yargılamak için ayrı mahkeme kuruldu. Kükreyen yirmili yılların yaşandığı dönemde ekonominin verdiği ferahlıkla faşizme karşı duyulan güven 1926 yılına kadar sürdü (Çelikçi & Kakışım, 2013, s. 89).

Faşist diktatörlüğün inşası için muhaliflere karşı alınan önlemler ve polis müdahaleleri başladı. 1925-1926 yılları arasında muhalifleri ortadan kaldırma çabaları devam etti. Hem içişleri hem de adalet bakanlığını alan Mussolini çıkardığı baskıcı mevzuatlarla gerginlik ortamının oluşmasını sağladı ve bunu bir propaganda malzemesi olarak kullandı. Aldığı bu önlemler suikast girişimlerini de hızlandırdı. Antifaşist grupların parlamenter temsilcileri ortadan kaldırıldı. Komünist lider Antonio Gramsci orada öleceği hapishaneye gönderildi. Parlamento tüm antifaşist örgütlenmeleri yasaklayan kanun çıkardı. 1926 yılının sonuna kadar tüm muhalif partiler ve valiler kendiliğinden yok edilmiş oldu. Muhalif tüm gazete ve yayınlar kapatıldı. Böylece özellikle Sosyalistler Avanti ve Komünistler 'in Lita'sı kapatılmış oldu. İtalya'yı tek partili devlete dönüştürme süreci 1928 yılında çıkarılan seçim yasasıyla onaylandı. 400 kişilik aday listesi Büyük Faşist Konseyi tarafından onaylanarak sunuldu. 1929 Mart'ında ise faşistler açıkça iktidara geleceklerini söylediler. Genel korku atmosferi içinde halk listeleri onayladı ve İtalya'da demokrasi tarihe gömüldü. Liberal demokrasi gitti onun yerine faşist yönetim olan tek partili polis devleti geldi. Ekonomik ve sosyal alanda yapısal değişikliklere gidildi ve tam bir faşist devleti ortaya çıktı. Mussolini, İtalyan faşist rejiminin üstün kural koyusu olan Duçe (faşizmin lideri) ve hükümet başkanı oldu. Yürütme Kral tarafından hükümet başkanı aracılığıyla uygulanmaktaydı. Yine hükümet başkanı sadece Kral'a karşı sorumluydu (Pollard, 1998, s. 57-61).

Faşist diktatörlüğünün elinde olan Roma yeniden ülkenin merkezi olmalıydı. Faşist yönetim Roma'yı yeniden düzenledi. Roma'nın içinde bulunan tarihi yapıların çevresindeki binaları yıktırdı böylece boş kalan alanda geniş caddeler parklar ve saraylar inşa ettirdi. Roma'da yapılaşma için büyük çalışmalar başladı. Amaç Mussolini'nin Roma'sını kurmaktı. Roma eski ününe kavuşmalı ve yeniden metropol olmalıydı. Mussolini Roma'yı yeniden inşa eden kişi olarak tarihe geçmek istiyordu (Dinç, 2002, s. 53).

Faşizm halkı elinde tutmak için duygusal öğeleri kullanmıştı. Özellikle de ekonomik olarak zor durumda ezilmiş olan halka, milliyetçi ve ırkçı hitaplarla bu ezilmişliği unutturabilecekleri yeni alanlar açmıştı. Mussolini'nin Afrika kıtalarına yaptığı çıkartmalar, burada kazandığı sömürgeler ve İspanya İç Savaşı'na yaptığı müdahaleler bu ezilmiş halka kazandırmak istenilen milliyetçilik duyguları olarak görülmüştü. Mussolini'nin kurduğu faşist devlet ve faşist ideolojide kültür milliyetçiliği vardı. Eski Roma İmparatorluğuna dayanan kültürü paylaşan İtalyanlar birliği savunulmuştu (Örs, 2010, s. 498).

Ekonomi

Ekonomi Mussolini'nin güçlü bir noktası değildi. İktidara geldiğinde keskin, açık bir ekonomi politikası yoktu. Genellikle toprak sahipleri, sanayiciler gibi çıkar gruplarının yararına ya da sık sık prestij, ideoloji ve yabancı politikalara cevap verme baskısıyla ekonomiyi şekillendiriyordu. 1922-1925 yılları arasında Ekonominin başına De Stefani'yi getirdi. Stefani önceki hükümetlerin izlediği ortodoks politikaları izliyordu. Devlet müdahalesini azaltmış ve vergileri kaldırmıştı. Serbest ticaretin destekçisi olan Stefani, bütçe açığını kapatmak için devlet harcamalarını azaltılma gitti. Savaş sonrası ekonomik patlama yaşanıyordu. Savaş borçlarının bitmesiyle birlikte refah seviyesi arttı. 1920'lerin ortalarına gelindiğinde endüstri üretimi savaş zamanı zirvesini geçmişti ve ihracat ikiye katlandı. 1925 yılına gelindiğinde Mussolini endüstrici ve bankacı olan Giuseppe Volpi'yi yeni Maliye Bakanı yaptı. Volpi daha radikal kararlar uygulamaya başladı. 1930'lardan itibaren kendi kendine yeterlilik politikası uygulanıyordu. Özellikle gıda kaynakları kendi kendine yeterlilik arayışı içindeydi. İtalya'nın buğdayının kendine yeterli hale gelmesini sağlamaya çalıştı.

Buğday üretimi teşvik edildi. Ormanlaştırma yaygın hale getirildi. Toprağını işleyen çiftçiye destek verildi. Hem finans hem de tarım politikası giderek daha faşist bir hal aldı. Sulama ve arazi ıslah çalışmaları başlatıldı. Mussolini kırsal yaşamın, kentsel kesimden daha sağlıklı ve daha az çökmekte olduğuna ve köylülerin faşizme daha duyarlı olduğuna inanıyordu. Bu yüzden de 1928 yılında çıkardığı yasayla kırsal bölgelerden kasabalara olan göçü kısıtladı (Knight, 2003, s. 63-64).

Mussolini enflasyonu düşürmek ve itibarını artırmak için güçlü bir para birimi istedi. 1927 de başlatılan yeni para ile yüksek döviz kuru ekonomiyi kötüleşmeden korudu. İtalya 1929 yılında yaşanan büyük depresyondan devlet müdahalesi ve büyük tarımsal ve kültürel sektör nedeniyle diğer Batı Avrupa ülkelerinden daha az etkilenecek çıktı. Devlet hem yeni paranın değerini hem de tercih edilen sektörleri korumak için ithalata ilişkin tarifeler getirdi ve ekonomiye getirdiği düzenlemelerle giderek daha fazla müdahalede bulunmaya başladı. İlişkilerin düzenlenmesi açısından devletin ekonomide aktif rolüne ihtiyaç duyuluyordu. Paranın yeniden değerlendirilmesi İtalyan ihracatını vurdu ama ithalatı daha ucuz hale getirdi. Ağır sanayide demir ve çelik gibi hammaddelerin tesisine yarar sağladı. Bu endüstriler daha sonra silahlanma endüstrisinin temelini oluşturdu ve faşist devletin ana özelliği olan aktif dış politika desteklendi. Tüketici malları ve yiyecekler gibi istenmeyen ithalatlara ilişkin tarifelerin fiyatları yüksek ve talepleri kısıtlı tutuldu. İtalya savaşa girmeden önce ordunun endüstri temeli bu şekilde kuruluyordu. Yeniden değerlendirme İtalyan halkına ekonomik yaşam mücadelesinin bir parçası olarak sunuldu. Faşist propaganda kaynakları, İtalyan işçilerine ücretlerin yeni paranın değeriyle aynı düzeyde olması için ücretlerin düşmesi konusunda ikna politikaları uyguladı. Bu uygulama o kadar başarılı oldu ki ücretler fiyatlardan daha çok düştü ve işçi sınıfının yaşam standartları Mussolini'nin uygulamaları sonucunda belirgin şekilde azaldı (Townley, 2002, s. 73-74).

Faşist devlet korporasyonlar düzeniyle ülkenin ekonomisini sıkı denetim altına almıştı. İlk olarak sendikaları yok etmiş daha sonra ise üretim ve tüketim ilişkilerini korporasyonlar aracılığıyla düzenlemişti. Her bir iş kolunda sendika kurulmuş ve bu sendikalar o iş kolundaki işçileri temsil etmişti. Grev yasaklandı. Korporasyonlar Mussolini'nin emriyle kuruldu ve ekonomi tek elden yönetildi. İtalya'da yirmi iki

korporasyon kuruldu. İşçi ve işveren arasındaki uyuşmazlıkları çözmek devletin görevidi. İş uyuşmazlıkları, para dengesi, ücret sorunları, iş disiplini, toplu sözleşmeler vs. gibi konular “Carta del Lavoro” adlı çalışma bildirgesiyle düzenlenmişti. Faşist partisine kayıtlı işçilere öncelik verildi. Faşistleştirilmiş sendikalara girmeyenin iş bulması imkânsızdı ve sendikalar devlet denetiminde olduğu için özgürlükten söz edilemiyordu. Ekonomik birlik korporasyonlar aracılığıyla sağlanmıştı ve bunun içinde ekonomik güçlerin devlet denetimi altına sokulması gerekliydi (Kakıncı, 1968, s. 150-155).

2.2.2.3. 1929 Büyük Buhran Sonrası Faşist Partinin Uyguladığı Merkantilist Politikalar

Faşist ekonomi politikası, İtalya’yı 1929 krizinin en kötü ekonomik ve sosyal etkilerinden kurtardı. Ağır sanayiye inşa etti, büyük toprak sahiplerini destekledi ve İtalya’yı buğdayda kendi kendine yetebilir kıldı. İtalya’nın su kaynaklarını kullanan hidroelektrik istasyonlarına dayanan elektrik şebekesinin gelişimi ve kapsamlı yol yapım programı hükümetin desteğine ve teşviklerine çok şey borçluydu. 1929 Büyük Buhran ile birlikte Dünya Ticaretindeki depresyon bankaları vurdu. Uzun vadeli kredilerle sanayi kuruluşlarına çok fazla para bağlamış olan bankalar bu depresyondan en çok etkilenenler oldu. Devlet bu bankaları korumak için hemen harekete geçti. 1931’de kurulan Istituto Mobiliare Italiano (IMI) ve 1933’de kurulan Yeniden Yapılanma Enstitüsü (IRI) aracılığıyla hükümet bankalara yatırılan sınai menkul kıymetleri ve banka hisselerini kredi olarak aldı. Krizden kurtulan bankalar IRI gibi devlet kurumlara giderek artan sorumlulukları karşısında uzun vadeli borç vermekten sakındı. Bu İtalyan finans devrimi birçok küçük firmayı ve bireyi harap olmaktan kurtardı (Townley, 2002, s. 76).

Büyük Buhran’dan sonra hükümet, işletme mülkiyetlerinin yanı sıra ticaret politikası ve ithalat vergileri yoluyla ekonomide aktif rol oynamaya devam etti. Bu sanayi sektörünün kitlesel ulusallaştırılması değildi. Ekonomide özel mülkiyet devam etti ve hükümet büyük çapta olan özel firmaları destekledi. IRI tarafında elde edilen hisselerin çoğu daha sonra organizasyonların maliyetini dengelemek için satıldı. Buna rağmen

1939'da IRI Terni çelik fabrikaları, Alsaldo gemi yapım işleri, L'Italia ve Adriatica gibi ülkenin büyük işletmelerine ilgi duymaya başladı. Devlet her zaman ulusal ekonomik çıkarları desteklemedi. Şirketleri kartellere girmeyi teşvik etti ve tekellerin ortaya çıkmasına izin verdi. Ekonomik meselelere devlet müdahalesi bürokrasi yarattı. Lisans verilmesi, evrak üretimi, işletme kontrolleri çoğu zaman parti üyelerine iş imkânı sağlamak için bürokrasi yarattı. İtalya'nın orta sınıfı bürokraside iş sahibi olmaktan faydalandı fakat bu ekonomide etkinliğin oluşmasında hiçbir şey yapmadı. Şirketler, hükümet tarafından desteklenen ekonomi girişimlerinde çok az rol oynadı (Townley, 2002, s. 77).

Dış Politika

Savaşın kitleler üzerinde bıraktığı düzensizlik, anarşi ve istikrarsızlık Mussolini'nin Faşist devletinin gelişine zemin hazırlamıştı. İçte karmaşıklık, ekonomik sıkıntılar tetikleyici olmuştu. Dışta ise milletlerarası düzene güvenmeme, İtalya'nın savaş sonrası yaşadığı hayal kırıklıkları faşizmin doğusunda etkiliydi. İktidara gelen Mussolini ilk iş olarak muhalifleri ortadan kaldırarak demokratik düzene son verdi. Devleti parti ile birleştirdi. Faşizmi güven altına almak için Vatikan'nın da desteğini aldı. İktidara geldikten sonra Birinci Dünya Savaşında İtalya'ya söz verilip ama gerçekte verilmeyen Fiume ile ilgilenmiş ve Fiume İtalya'ya dâhil edilmişti. Mussolini, Akdeniz'de yeni bir Roma imparatorluğu kurmak istiyordu. İtalya'ya milli bir prestij kazandırma niyetindeydi. İkinci iş olarak Yunanistan'a yöneldi. Corfu adasını bombardımana tutup işgal etti. İngilizlerin sert çıkışı sonrası adayı boşaltmak zorunda kaldı. Ve Yunanistan, İtalya'nın istediği tazminatı verdi. Faşistlerin diğer önemli bir çıkışı da Arnavutluk üzerindeki gündün güne artan nüfuzlarıydı. 1924 yılında eski başbakan Ahmet Zogo, Arnavutluk'u ele geçirip Cumhuriyet ilan etti. Zogo 'nun kendi iktidarını korumak için İtalya'nın korumasını istemesi Mussolini'nin işini kolaylaştırdı. İtalya, Arnavutluk'a ekonomik ve sosyal yardımlarda bulundu ve 1926 yılında Arnavutluk'la İtalya arasında Dostluk ve Güven Paktı imzalandı. Bu pakt Yugoslavya'nın tepkisine neden oldu. Yugoslavya kendini korumak için İtalya ile herhangi bir savaş durumu karşısında Fransa ile Dostluk ve ittifak anlaşmasını 1927 yılında imzaladı. Bunun üzerine İtalya, Yugoslavya ile 1927 de Tirana anlaşmasını

imzaladı. İtalya'ya güvenen Zogo 1928 yılında Krallığını ilan ederken artık Yugoslavya, artık himaye altına girdi (Armaoğlu, 2018, s. 93).

1927 yılında İtalya Trablus'un yeniden elde edilmesi için gerekli hazırlıklara girişti. Mussolini, İtalya'nın mutlaka sömürgelere ihtiyaç duyduğunu düşünüyordu. Zaten ülke kendine yetecek kapasitede değildi. İtalya 1928 yılında Trablus'a girdi. Trablus uluslararası sınırlara kadar fethedildi (Kakınç, 1968, s. 144).

İtalya'nın Akdeniz yayılma politikası Türk-İtalyan ilişkilerinde soğukluğa neden olmuştu. Akdeniz'den "Bizim Deniz" (Mare Nostrum) olarak bahseden Mussolini, İtalya'nın tek bir denizde kapanıp kalamayacağını söylemişti. 1934 yılında Balkan Paktı da İtalya'nın bu yayılmacı tehdidi karşısında yapılmıştı (Çelikçi & Kakışım, 2013, s. 91).

Mussolini iktidarının ilk günlerinden itibaren yayılma ve genişleme politikasını sürdürüyordu. Mussoli kendini Napolyon ve Jül Sezar ile aynı yerde görmeye başlamıştı. Napolyon'un Fransa için yaptığını o İtalya için yapıyordu. Bu sefer yönünü Afrika kıtasına çevirdi. Ekonomik büyüme için sömürge şarttı. Trablus ve Libya'nın yeniden fetihleri tamamlanmış. Artık sıra Eritre ve İtalyan Somali'si arasında bulunan Habeşistan'a gelmişti. Böylelikle sömürgeler birleşmiş olacaktı. Nüfusun bu topraklar için fazla olduğunu düşünüyor ve buralara İtalyan yerleşimcileri göndermeyi düşünüyordu. Ocak 1934'te İtalya, Habeşistan'a karşı açacağı savaşın hazırlıklarına başlamıştı. Habeşistan, İtalya ile yaptığı dostluk anlaşmasına güvenmiş ama daha sonradan İtalya'nın savaş hazırlıklarını anlamıştı. Mussolini Etiyopya'yı seçmişti çünkü İtalya kendi gücünü sağlayana kadar diğer emperyalist güçler başka sömürgelere yerleşmişlerdi bile. İngiltere ve Fransa'nın buna karşı çıkmayacağını düşündü. Bunun nedeni Etiyopya batı ülkeleri için çok masraflı ve fazla değerli madeni de yoktu. Aynı zamanda buradaki yerlilerle başa çıkmak bir hayli zordu. Mussolini savaşa girmeden önce Kral dışında kimseye danışmamıştı. Savaştan ne bakanların ne de Ulusal Konseyin haberi vardı. 1935 yılının Ekim ayında savaş başladı. Mussolini Etiyopya savaşını tarihteki en büyük sömürge savaşı olarak nitelendirmişti. Savaş sonunda İtalya Kralı Emanuele Habeşistan imparatoru ilan edildi. Uluslararası alanda ise faşizmin tehlikesi yankıları vardı. Milletler Cemiyetince İtalya yasadışı ilan edildi ve ambargo uygulandı.

Faşizmin karşında duran devletler ise İngiltere yanında toplanmaya başladı (Dinç, 2002, s. 59-63).

Habeşistan savaşı daha yeni bitmişti ki 1936 da İspanya İç Savaşı patlak verdi. Cumhuriyetçiler ile Frankocular karşı karşıya gelmişti. Mussolini aşırı sağ olan Franko'yu destekliyordu. Franco'ya elinden gelen desteği yapan Mussolini, İspanya da Nazilerle birlikte Cumhuriyetçilere karşı savaştı. Habeşistan savaşında Avrupa da kendiliğinden ortaya çıkan faşizme karşı birleşme İspanya iç savaşında da kendini gösterdi. Fransa ve İngiltere, Almanya ve İtalya ya karşı olarak Cumhuriyetçilerin yanında yer almıştı. Savaş sonunda Franco kanlı olarak iktidarı ele geçirdi (Kakınç, 1968, s. 157-158).

İtalya, Almanya ile İspanya konusunda ortaklık yapmış fakat daha sonra Avusturya konusunda karşı karşıya gelmişlerdi. Hitler'in Avusturya'yı ilhakı İtalya'yı rahatsız etti. 1937 yılında İtalya Milletler Cemiyetinden çıktı. Daha sonra bölgesinde güvenliği sağlamak amacıyla diğer ülkelerle ikili anlaşmalar imzaladı. Bunun bir örneği İngiltere ile 1937'de Gentleman (Centilmenlik) Anlaşmasını imzalamasıydı. Ve 1938'de bunun benzeri diğer ülkelerle anlaşmalara vardı. Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgalinden hemen sonra Mussolini Nisan 1939'da Arnavutluk'a girdi. Bir hafta sonra zaferle ayrılan Mussolini, İngiltere ve Fransa için büyük tehlike olarak görüldü. Berlin-Roma İttifakı kuruldu. Almanya'nın Polonya'yı işgali ile birlikte İkinci Dünya Savaşı başladı. 10 Haziran 1940'ta Mussolini, İngiltere ve Fransa'ya savaş ilan etti. Mussolini dış politikayı ülke içindeki problemleri çözmek için önemli bir araç olduğuna inanıyordu. Mussolini kendi çağının Sezar'ı olacaktı (Yavaş, 2017, s. 116).

1943 yılında gelindiğinde müttefikler Sicilya'dan çıkarma yapmış ve İtalya için son görülmüştü. Kral Emmanuel, Mussolini'yi görevinden almış ve yerine teslim olma taraftarı Mareşal Pietro Badoglio'yu getirmişti. Kral Mussolini'yi tutuklattı ama Hitler onu bularak tutuklu bulunduğu yerden Viyana'ya kaçırdı. Mussolini kısa bir süre sora İtalya'ya döndü ve İtalya'nın kuzeyinde yeni faşist devleti olan İtalya Sosyal Cumhuriyeti'ni ilan etti. Ama halkın güvenini kazanamadı. Müttefik kuvvetler 1944 yılında Roma'ya girdi ve 1945'te Kuzey İtalya'yı ele geçirdi. Savaşın bitmesine az

zaman kala Mussolini, İsviçre'ye kaçmaya çalışırken İtalyan komünistlerce yakalanmış ve öldürülmüştü (Çelikçi & Kakışım, 2013, s. 94).

2.3. Sonuç: 1929 Krizi'nin Avrupa'da Aşırı Sağın Yükselişindeki Rolü

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa yıkılmış bir haldeydi. Hem galip olan devletler hem de mağlup olan devletler bu savaştan büyük zararlar aldılar. Milyonlarca kişinin ölümüne sebep olan bu savaş tarihe yüzyılın en acı verici olayı olarak geçti. Savaş sonunda her şeyin eski duruma döneceği varsayıldı ama sonuç pek de öyle olmadı. Savaş sonrasında 1918-1945 yılları arasında felaketler dönemi olarak adlandırılan birçok olay yaşandı. Bu yıllar başka bir dünya savaşına zemin hazırlayan ekonomik ve siyasi olaylara perde oldu. Bu olayların en önemlilerden biri de hiç kuşkusuz 1929 Büyük Buhranı idi.

Amerika, Birinci Dünya Savaşı boyunca savaşan ülkelere silah satmış ve savaş sonrası en karlı ve en alacaklı ülke olarak çıkmıştı. Avrupa ülkelerine bakıldığında ise savaş sonrası yeniden inşa sürecine girmişler ve taleplerini artırmışlardı. ABD'den borçlanarak savaşın tamiratını yapmak isteyen Avrupa ülkeleri yüksek enflasyon ve işsizlik sorunlarıyla boğuşmaktaydı. Savaştan mağlup olarak ayrılan Almanya ise tazminat borçları altında eziliyordu.

ABD, savaşın en alacaklı ülkesi olduğu için borç ödemeleri sayesinde ülkeye yüklü miktarda sıcak para girişi oldu. Avrupa bu borçlar altında ezilirken, ABD büyük güç haline geldi. Kükreyen yirmiler olarak adlandırılan dönemde teknoloji ve üretim patlaması yaşanıyordu. Seri üretime geçildi ve otomotiv sektörü üretimlerini kat kat arttı. Bu dönemde menkul kıymetlerde de kayda değer artışlar vardı. Fiyatların daha da artacağına dair spekülasyonlar insanların daha fazla borçlanıp menkul kıymetler borsasında işlem yapılmasına sebep oldu. Bankacılık yasaları düzenlenmediğinden insanlara çok sayıda kredi verildi. İnsanlar bu krediler sayesinde evlerini ipotek ettirip tekrar kredi alıp yeniden borçlanıyordu.

New York borsası zirveleri yaşarken herkes bu olumlu gidişatın süreceğini düşünüyordu. 1926 yılına gelindiğinde ise yaşanan iki kasırga emlak piyasasında sert

düşüşlere sebep oldu. Evlerin fiyatları düştü ve satılmayan gayrimenkuller karşısında alınan krediler geri ödenemedi. Bunun yanında Başkan Hoover'ın borçları altın olarak istemesi Avrupa ülkelerinin ise altın rezervinin olmayışı dünya ticaretini daralttı. Dönemin hâkim iktisadi anlayışı klasik görüşe göre ekonomiye müdahale yapılmaması uygundu. Hükümet ise para basmayı reddetti ve altın standardına bağlı kalmakta ısrar etti. Bu durum bir süre sonra piyasalarda para bulunamamasına ve ekonomik faaliyetlerin durmasına neden oldu. Tüm bu nedenler karşısına 24 Ekim 1929'da New York borsası çöktü ve tüm dünyayı saran ekonomik buhran başladı.

1929 Kriziyle birlikte milyonlarca insan mal varlığını kaybetti ve ekonomi takas ekonomisine döndü. ABD'de milyonlarca kişi işsiz kalırken bu krizden ABD'ye borçlu olan ülkeler en çok etkilendi. Almanya ulusal tasarrufların yetersizliği sebebiyle dış finansman kaynakları ile büyümeye yönelmişti. En çok kredi aldığı ülke ise ABD idi. Bu iki ülke ekonomileri birbirine sıkı sıkıya bağlıydı. 1929 Krizi patlak verdiğinde ise Almanya'da dış finansman sağlanamadı ve borçlar ödenemez hale geldi. Kredi alınamayınca sanayi işlemez hale geldiğinden işsizlik oranları kat be kat arttı. Almanya'da 1929'da bir milyon olan işsiz sayısı, 1930 yılında üç milyon, 1932 yılına gelindiğinde ise beş milyonu bulmuştu.

Almanya hem tazminat borçları altında eziliyor hem de işsizlikten kırılıyordu. Ekonomik Buhran'ın etkisi o kadar hissediliyordu ki halk savaş zamanlarındaki zorlukları yaşıyordu. Bu zorluklar iç politikada istikrarsızlıklara neden oldu ve halk demokrasiden soğudu. Artık vatandaşlarda dış ülkelere bağımlılık durumu ulusalcılık duygularını kabartmaya başlamıştı. Tam da ekonominin halkın üzerinde güçlendirdiği milliyetçilik duygularını Almanya'da o sıralar seçime giren Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi kullanmayı iyi bildi. Hitler'in yürüttüğü seçim kampanyası tüm bu dış bağımlılıklardan kurtulmayı vaat ediyor ve işsizlikten kırılan halk için işsizlere iş sloganıyla yürüyordu. Savaş borçlarını reddeden Hitler, halkın milli duygularını ekonomiyi kullanarak canlandırmayı başardı. İç politikada istikrarsızlıklar sürerken halk artık bu durumdan iyice soğumuştü. Ekonomik liberalizmin çöküşüyle beraber siyasi liberalizmde çöktü ve diktatörlüğe doğru yöneliş gerçekleşti. Halkın desteğini alan Hitler 1932 yılında girdiği seçimden oyunu %37,2 'e yükseltti ve giderek kendi

diktatörlüğünü kurdu. Hitler savaş ekonomisi planıyla üretimi arttırdı ve işsizliği %1'e indirmeyi başardı. Ekonomide merkantilist politikalar izleyen Hitler, yaptığı regülasyonlarla krizin kötü etkisini giderdi. Aslında Hitler'in savaş hazırlığı, silahlanmaya hız verilmesi ekonominin canlanmasında en önemli etkiyi göstermişti.

Avrupa'da o yıllarda ekonominin etkisiyle yükselen başka bir parti ise İtalya'da Ulusal Faşist Parti idi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İtalya her ne kadar yenen tarafta olsa da savaş sonunda istediğini alamamış ve ekonomisi de büyük yara almıştı. Bolşevik devriminin etkisiyle ülke içinde kaos yaşanıyordu. Bir yandan komünist gruplar bir taraftan onlara karşı olanlar vardı. Ülke içindeki çatışmalar ve bitmek bilmeyen grevler vardı. Ekonomik darlık içinde olan işçiler toprakları işgal etmeye başlamıştı. İlk olarak 1919 yılında savaş demetleri denilen faşist topluluk komünist gruplara ve işçi ayaklanmalarına karşı örgütlendi. Bir parti hareketi olarak doğmayan faşizm, savaştan sonra milli şuuru uyandırmak ve içerdeki bozgunculara yer vermemek için savaştan sonra bir hareketti. Bu hareketin başında Mussolini vardı. İçerdeki kaostan yararlanarak başa gelen Mussolini 1943 yılına kadar İtalya'yı kendi diktatörlüğü ile yönetti. 1929 Ekonomik Buhan'ı zaten ekonomi yüzünden iç karışıklıklarla boğuşulan ülkede kaosu daha da artırdı. Parlamenter demokrasinin hantal işleyişine karşı halk faşist partiyi destekledi. Böylelikle faşist hareket 1929 ve 1934 yılında plebisit şeklinde yapılan seçimlerinde neredeyse yüzde yüze yakın oyla onaylandı.

Mussolini izlediği merkantilist politikalarla ekonomiye aktif bir şekilde müdahale etti. Kendi kendine yetebilirliği sağlamaya çalışan Mussolini paranın değerini düzenledi. İthalata kota ve vergi koydu. Dış ticarete düzenlemeler getirdi. Ülkede her iş kolunda kooperatifler kurarak ekonomiyi tek elden yönetti. Yapılan savaş hazırlıkları sanayinin canlanmasına neden oldu. Kurduğu bürokrasi sistemiyle işsizlere iş yarattı.

Almanya ve İtalya örneklerinde görüldüğü gibi 1929 Büyük Buhan'ın sonrasında yaşanan ekonomik zorluklar ülkelerde demokrasinin de yıkılmasına neden oldu. Ekonomik liberalizmin çöküşü siyasi liberalizmde çöküşünü getirdi ve faşist diktatörlüklerin gelişini hızlandırdı. 1929 Büyük Buhan'ından önce olan deregülasyon politikaları kriz sonrası kendini regülasyon politikalarına bıraktı. Ülkeler ekonomide

daha korumacı politikalara yönelirken ekonomik güvenliği ön planda tuttıkları için merkantilist eğilimler gösterdiler. Milli ekonomi modelini benimseyen ülkeler gümrük duvarlarını yükseltti ve kendi kendine yetebilirlik sağlamaya çalıştılar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2008 EKONOMİK KRİZİ ve AŞIRI SAĞ PARTİLER

3.1. 2008 Ekonomik Krizi

Dünyanın herhangi bir yerinde başlayan finans krizi sadece o ülkeyi etkilemekle kalmayıp küresel bir krize dönüşüp tüm dünyayı etkileyebilmektedir. Küreselleşen dünyada ülke ekonomileri birbirlerine bağlı ve entegre olarak güdümlü şekilde sürmektedir. Bu şekilde oluşan küresel bir kriz, gelişmekte veya gelişmiş ülke ayrımı yapmadan entegre olan tüm ekonomileri rahatlıkla etkileyebilip yayılmaktadır. 1929 Büyük Buhran'da gördüğümüz gibi Amerika'da başlayan kriz çok kısa bir sürede tüm dünyayı etkisi altına almıştır. 1929 Krizi'nden sonra dünya, 1970 ve 1980 yıllarında Petrol Krizlerini yaşamıştır. 1990 yıllarına gelindiğinde ise 1994- 1995 yılları arasında Meksika Peso Krizi, 1997 yılında Asya Krizi, 1998 yılında Rusya Krizi, 1999 Brezilya Krizi ve 2000-2001 Türkiye Krizleri dünyada kendini göstermiştir. Son olarak da 2007 yılında Amerika'da başlayan ve 2008 yılında dünyada etkisini gösteren Mortgage krizi dünyanın gördüğü küresel bir kriz olmuştur. İktisatçılara göre 1929 krizinden sonra yaşanan en büyük kriz 2008 krizidir (Yıldırım, 2010, s. 47).

Büyük Buhran ve ardından gelen İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler kurulmuş ve uluslararası güvenlik sağlanmaya çalışılmıştır. İki kutuplu dünyada her taraf kendi güvenliğini sağlayacak yapılaşmaya girişmiştir. Siyasal arenada görülen bu iki kutuplu yapılaşma ekonomi alanında da kendini göstermiş ve her blok kendi ekonomi örgütünü kurmuştur. Doğu ve batı blokları arasında yaşanan yumuşama ile birlikte bloklar arası ticaretin gelişimi dünyanın küreselleşmeye doğru gidişinin ilk adımları olmuştur. Soğuk Savaş'tan sonra bloklar ortadan kalkmış ve artık tek kutuplu dünyada küreselleşme yoğun olarak yaşanmaya başlamıştır. Dünya küreselleştikçe devletlerin birbirini etkilemeleri de kaçınılmaz hale gelmiştir (Ateş, 2011, s. 1-2).

Amerika'da 2007 yılında subprime adı verilen alt gelir gruplarının aldığı emlak kredilerinin, geri ödenmeme krizi olarak başlayan süreç kısa sürede tüm dünyada etkisini göstermiştir. Kriz sonunda birçok ülkenin ekonomik büyüme oranları azalmış,

dünyada ticaret hacmi daralmış ve ülkelerdeki işsizlik oranları yükselmiştir. ABD ve diğer ekonomileri geniş çapta etkileyen ve etkisi nesiller boyu devam eden 2008 krizinin derinliklerinde küresel finans sisteminin çöküşü görülmektedir. Küresel finans kredi notları zirvede iken krizin etsiyle bir anda tamamen durmuştur. ABD’de Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) yıllık %7 oranında düşüş gösterirken yurtiçi talep ve üretimde de derin düşüşler görülmekteydi. S&P 500 endeksi %40 oranında azalmıştır. Amerikan halkında servet etkisi görülmüş ve halk servetlerini kaybetmiştir. Amerika’nın en büyük yüz para fonunun %36’sı çöküşün eşğine gelmiştir. Kriz sonrası ülkelerde regülasyon politikaları uygulanmış ve ekonomiyi düzeltme çabaları sürmüştür (Russo & Katzel, 2010, s. 1).

3.1.1. Krizin Tarihsel Arka Planı

Büyük Buhran’dan sonra çöken mali sistemi yeniden kurmak amacıyla ABD’nin New Hampshire Eyaletinin Carrol kasabasında Bretton Wood bölgesinde 44 devlet üyelerinin katılımıyla konferans düzenlenmiştir. 1929 krizine neden olan altın standardı uygulamasına son verilmiş ve tüm para birimleri dolara endekslenmiştir. Bretton Wood anlaşması ile birlikte istikrarlı döviz kuru kurulması ve ödemeler dengesi açık veren ülkelerin finansını karşılamak amacıyla Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (IBRD) kurulmuştur. IMF’nin amacı ödemelerde sıkıntısı yaşayan ülkelere yardım etmektir. Dünya Bankası’nın kurulma amacı ise savaştan sonra yıkılmış durumda olan Avrupa’nın yeniden imarını sağlamaktır (Ay & Uçar, 2015, s. 15).

Bretton Wood anlaşmasına göre sistemde herkes kendi parasını altın veya dolar cinsinden itibari değer belirleyecektir. Kur paritesinin en fazla %1 aralığında dalgalanması mümkündür. Bretton Wood sistemi sabit ama aynı zamanda ayarlanabilir kur sistemini getirdi. Sistemde doların önemli birinci sıradaydı. Ülkeler kendi paralarını dolara endekslediler. Doları da onsu 35 dolardan altına sabitlediler. Ve dolar rezerv para haline geldi. Ülkeler artık altın yerine dolar rezervi tutuyorlardı (Akbaý, 2011, s. 3).

Bretton Wood anlaşmasıyla dolar uluslararası mübadele aracı olurken ABD hegemonyasının üstün çıktığı anlaşma da ABD finans merkezi haline geldi. Ödeme

sıkıntısı çeken ülkelere de IMF'nin yardım etmesine karar verildi. Ülkeler paralarını dolara, dolar da altına sabitlenince uluslararası piyasalarda oluşan istikrar ortamı hükümetlerin enflasyon, işsizlik, büyüme gibi konular da daha müdahaleci davranmasına yol açtı. Eskiden İngiltere'nin finans üzerindeki hegemonyası artık ABD tarafına geçmişti. Bretton Wood sistemine bakıldığında IMF ve Dünya bankası nihayetinde ABD Federal Bankası (FED) 'nin yönetimindeydi. (Sarı, 2016, s. 47-50)

Bretton Wood sisteminde ABD hegemonyasının nedeni olarak dört önemli durum karşımıza çıkmaktaydı. Birincisi uluslararası ödemeler ABD doları ile yapılmaktaydı. İkinci olarak tüm ülkeler paralarını dolara endekslediği için bir değer standardı görevi görmekteydi. Üçüncüsü, ödemeler dolar üzerinden yapıldığı için artık dolar rezerv para halini almıştı. Dördüncü olarak da ülkeler paralarını dolara sabitleyip istikrar sağlamaya çalıştığından doların değeri sabit tutulmuş ve bir müdahale aracı görevi görmüştü (Özgül, 2017, s. 54).

ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan hem siyasi olarak hem de ekonomi olarak zaferle ayrılmıştı. Bretton Wood sistemi sayesinde ekonomi olarak ağırlığı hissettiriyordu. Soğuk Savaş başladığında ise artık dünyada iki blok vardı ve ABD komünist blok dışındaki ticareti elinde tutuyordu. Rezerv olarak doların kullanılması ABD'nin para basarak ithalatını karşılamasına yardım etti. Diğer ülkeler ise ithalatlarını karşılamak için ihracatlarını artırmak zorundaydı (Özgül, 2017, s. 55-56).

Bretton Wood Anlaşmasına göre ABD, ülkelerin getirecekleri dolar karşılığını altın olarak vermeyi taahhüt etmişti. 1950'lerden itibaren artan likidite ihtiyacı karşısında ABD'nin altın rezervleri yeterli değildi. Özellikle 1960'larda Vietnam Savaşı için harcadığı milyonlarca dolar sonrası enflasyon yükselmiş ve ABD dış açık vermişti. İngiltere ve Fransa dolar satmak ve karşılığında altın almaya başlamışlardı. Giderek dünyanın dolar rezervleri ABD'nin elinde bulunan altın stoklarını aşıyordu. Bunun üzerine 1971 yılında ABD, Bretton Wood anlaşmasından çekildiğini ve doları dalgalı kura bıraktığını açıklamıştı (Akbay, 2011, s. 4). Bunun sonunda dolara endeksli olan petrol fiyatlarında düşme meydana geldi ve Petrol İhraç Eden Ülkeler (OPEC) petrolü altına endeksledi ve üretimi azalttı. Petrolün üretiminin azalması sonucu, petrolü ithal eden ülkelerde fiyatlar aşırı arttı ve I. Petrol Krizi yaşandı (Ay & Uçar, 2015, s. 16).

1973 yılında ise Arap-İsrail savaşında batının İsrail'in yanında yer alması karşısında OPEC üyeleri artık petrol fiyatlarını kendilerinin ayarlayacaklarını ilan etmişler ve petrol fiyatları dört katına çıkmıştır. Bunun sonucunda büyük bir kriz patlak vermiş ve II. Petrol Krizi dünyayı sarmıştır (Çelik, 2014, s. 30). 1978 yılında ise İran'daki Şii devriminin kendi ülkesine zarar vereceğini düşünen Saddam Hüseyin İran'a savaş açmıştı. Bu durum III. Petrol krizinin yaşanmasına sebep olmuş ve petrol fiyatlarında dalgalanmalar meydana gelmişti. ABD ise enflasyona müdahale etmek için faiz oranlarını artırmış ve reel faizle borçlanan gelişmekte olan ülkeler özellikle de Latin Amerika ülkeleri borç krizleri yaşamıştı (Ay & Uçar, 2015, s. 17).

Borç Krizleri yaşayan Latin Amerika ülkelerinde enflasyon zirvelere ulaştı. Özellikle de dış borcu en fazla olan Arjantin, Brezilya, Peru, Bolivya ve Meksika da enflasyonist süreçler yaşanmaktaydı. Bu ülkelerde IMF destekli istikrar politikaları uygulandı ama çok bir başarı sağlanamadı. Yaşanan uluslararası borç krizi 1989 yılına kadar sürdü. 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla doğu bloğu ülkelerde liberalleşme süreci başladı. IMF ve Dünya Bankası küreselleşme sürecinin başat aktörleri oldu (Atakişi, 2009, s. 116).

Petrol Krizleri sonrası ABD 1973-1981 yılları arasında birçok resesyon yaşamış ve bunlardan derin bir şekilde etkilenmişti. Dolar %50 oranında değer kaybederken petrol fiyatları ise çift haneli rakamları görmüştü. Keynes iktisadın çöküşü başlamış hem durgunluk hem de enflasyon aynı anda görülmüştür. Bu da stagflasyon denilen yeni bir kavramın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Deregülasyon uygulamaları başlamıştır. Milton Friedman'nın öncülüğünde Keynes'in talep yönlü iktisadı, arz yönlü iktisada terk edilmiştir. Arz yönlü iktisat politikasıyla ekonomiyi yeniden canlandırmak için özel sektöre vergi indirimleri sağlanmış, kamu harcamaları kısılmış ve açıklar borçlanarak kapatılmaya çalışılmıştır. ABD enflasyonu azaltmak ve cari açıkları kapatmak için yüksek faiz politikası uygulanmıştır (Özgül, 2017, s. 77-78).

ABD'nin uyguladığı yüksek faiz politikası sonucu dış fazla veren Japonya ve OPEC ülkeleri ABD hazine bonolarına yatırım yapmaya başlamıştı. Literatürde Petro dolar denilen paralar sayesinde ABD askeri harcamalarını kolaylıkla finanse etmişti. Yabancı sermaye akımına uğrayan ABD'de dolar değerli hale geldi. ABD ülkeye giren

sermaye sayesinde açıklarını kapatıyordu (Akbay, 2011, s. 5). Dolar yeniden rezerv para haline gelirken 1980 yılına göre 1985 yılında doların değeri %56 oranında artış gösterdi. Dolar artıkça enflasyon düştü ve ithalat oranları yükselmeye başladı. İthalat artıkça dış ticaret açığı da arttı. Reagan bu açığı kapatmak amacıyla yabancı yatırımcılara yönelik tahvil ihracını artırdı. 1985 yılında cari açık 116 milyar dolardı. ABD bu cari açığı kapatmak için doların değerini düşürdü. Yapılan devalüasyondan sonra 1988 yılında finansal istikrar sağlandı ve işsizlik oranı düştü (Sarı, 2016, s. 69).

Keynes'in ekonomiye müdahale düşüncesi geride bırakılmış onun yerine ne liberal politikalar izlenmeye başlanmıştı. Neo liberalizm ile birlikte yeni finansal ürünler ortaya çıkmıştı. Türev ürünler denilen, hedge fonları, futures, forward, opsiyon ve swap piyasalarda dönmeye başlamıştı. Krediyeye dayalı türev ürünler finansal gücü düşük olan kesime bireysel kredi olarak satılıyordu. Küreselleşme ile birlikte bu türev ürünler çok fazla satıldı ve konut gibi piyasalarda balonlar oluşturdu. Kar elde etmek isteyen düşük gelirli gruplar bu türev ürünlere yöneldi ve ekonomide toplam borçluluk arttı (Özgül, 2017, s. 91).

1980'lerin sonuna gelindiğinde artık yavaş yavaş soğuk savaş bitiyor ve dünya tek kutuplu hale gelmeye başlıyordu. Dünyanın küreselleşmesi ile birlikte finans piyasalarında da küreselleşme görülmüştü. Deregülasyon politikaları finans piyasalarında serbestliği doğurmuş sermayenin mobilitesi sağlanmış ve çok uluslu şirketler yaygınlaşmıştı. İş gücü piyasası emek yoğun yöntem olan fordist üretim tarzı yerine teknoloji yoğun post-fordist üretim tarzını benimsemişti. (Ay & Uçar, 2015, s. 17)

Küreselleşme ekonomi alanında sermayenin dolaşımı üzerindeki siyasal ve toplumsal engellerin kaldırılması ve piyasaların serbestçe dolaşımı sağlamak olarak tanımlanabilir. Bilgi ve teknolojinin gelişimi ile birlikte finansal araçların sayısındaki artışlar ve uluslararası finans kuruluşlarının etkinliklerinin sağlaması küreselleşme yönünde önemli katkılar sağlamıştır. Bazı yazarlar kapitalizmin en üst seviyesini küreselleşme olarak kabul ederler. Küreselleşmeden önce kriz sadece yaşandığı ülkeyi etkilemekteydi. Ama küreselleşme ile birlikte kriz birbiri ile etkileşimde bulunan tüm ülkeleri etkilemektedir. Küreselleşme ile birlikte devletlerin ekonomi politikalarında

özelleşme, serbestlik, neoliberal politikalar görülmüş ve finansal piyasaların entegrasyonu sağlanmıştır. Entegre olan piyasalar sadece sermaye akımlarının serbestliği olmakla kalmamış krizlerin dolaşımına da neden olmuştur. 1980’ler ile birlikte piyasalar da serbestleşme başlamış ve sermaye akımlarının önündeki engeller yavaş yavaş kaldırılmıştır (Yılmaz B. E., 2013 , s. 20-21). “Küreselleşme sürecinin ayrılmaz parçaları; serbest piyasa ekonomisi, serbest döviz kurları, serbest ticaret, finansal serbestleşme olup, neo liberal politikaların en aktif aracı günümüzde finansal serbestleşmedir” (Yılmaz B. E., 2013 , s. 21).

1990’lı yıllar küreselleşmenin çağı olmuştur. Küreselleşmenin getirdiği neo liberal politikalar ve serbestleşme ile birlikte sermaye akımları içerisinde yer alan portföy yatırımlarının oranı giderek artmıştır. Portföy yatırımlarının fazla olduğu ülkelerde kısa vadeli sermayelerin kriz anında hızla çekilme riski büyük tehdit oluşturmaktaydı. Sermaye girişlerinin fazla olması o ülkede paranın değer kazanmasına ve buna bağlı olarak da cari işlemler dengesinin açık vermesine neden olmaktadır. Oluşan cari açıklar devalüasyon beklentisi ve kriz oluşumunu tetiklemekteydi. Yine artan menkul kıymetler piyasalarda balonların oluşmasına neden olmuş ve krizin gelişini hızlandırmıştı. 90’lı yıllarda Güneydoğu Asya Krizleri bu şekilde oluşmuş krizlerdi (Akbağ, 2011, s. 5).

1990’lı yılların sonunda ABD’de telekomünikasyon giderek büyüyordu. Amerika 39 mil fiber optik ağ döşemişti. Kar etmek isteyen sermaye sahipleri internet şirketlerinin hisselerinin aşırılığına yönlenmişti. Dotcom diye adlandırılan bu teknoloji ve internet balonları oluşmuştu (Balonlar varlığın fiyatının gerçekte olması gereken değerden sapması ve ekonomik temellerle açıklanamayacak şekilde yükselmesi demektir). 2000 yılının baharında bu balonun patlaması ekonomide büyük bir resesyona başlattı. 2001 yılında yaşanan 11 Eylül saldırısı ile birlikte kötü gidişat derinleşti. Olay hem halk bazında derin etkiler yaratmıştı hem de merkez bankalarını endişelendirmişti. New York borsası hisse sentlerinde %15 oranında düşüş gözlenmişti (Callinicos, 2012, s. 86).

ABD yaşanan resesyondan kurtulmak için faizlerde indirime gitti. Merkez bankası kısa vadeli faiz oranlarını düşürerek kredi faizlerinin de düşmesini sağlamıştı.

FED her ay faiz indirimi yapmış ve yıl içinde kısa vadeli faiz oranlarını yüzde 6,5'ten yüzde 1,75'e kadar indirmişti. Faizlerin düşmesiyle birlikte paranın maliyeti azalmış ve konut, otomotiv gibi sektörlerde talep yaratılmıştı. Konut sektöründe köpük etkisi yaşanırken kredi talebini yaratmak için menkul kıymetleştirme hız kazanmıştı. İpotekli konut kredilerin kullanımı artmış ve yüksek risk gruplarına da kredi verilmişti. Krediler öyle artmıştı ki ipotekli gayrimenkul üzerinden tekrar ipotek yapılarak birden fazla kredi veriliyordu. Konut fiyatlarının artacağı öngörüsü ile düşük gelir gruplarına sub-prime adı verilen mortgage kredileri sağlanıyordu (Sönmez C. , 2009, s. 83-84).

Alt gelir gruplarına verilen düşük ve değişken faizli konut kredileri ABD'de borçlanmaları ve konut sektöründe büyümeyi de beraberinde getirmişti. Oluşan konut balonu ekonomide genel olarak borçlanmayı tetiklemişti. Bu borçlular da çoğunlukla sub-prime kredi alan emekçi kesimi oluşturmaktaydı. Bankalar sermaye gruplarının kendilerinden bağımsız hale gelmesi sonucu ücretli kesimden kar etmek için artan oranda kredi vermeye başlamıştı. Ücretliler kendi gelirlerin çok üstünde tüketimi borçlanma yoluyla yapıyorlardı. Artan tüketim konut fiyatlarının artmasına ve enflasyona neden oldu. FED 2004 yılından itibaren enflasyonu düşürmek için faizleri yükseltmeye başladı. Faizler artınca borçlular kredi taksitlerini ödemede zorlanmış ve konut balonu patlayınca krize neden olmuştu (Yılmaz B. E., 2013 , s. 33-35).

3.1.2. Krizin Nedenleri

Amerika 2007 yılında ipotekli konut kredilerinde ortaya çıkan kriz 2008 yılına gelindiğinde tüm dünyayı sarmıştı. Ekonomileri bu kadar sarsan krizin altında yatan birçok sebep vardı. Küreselleşme, finansallaşma, türev ürünler, düzensiz bankacılık denetimleri vb. nedenlerle kriz ortaya çıkmış ve dünyayı etkilemişti. 2008 krizine etki eden nedenleri kısaca açıklayarak krize giden süreci daha rahat kavrayabiliriz.

3.1.2.1. Küreselleşme

Soğuk Savaş'tan sonra iki kutuplu dünyadan tek kutuplu dünyaya doğru gelişme kaydedilmiştir. Doğu bloğunun da liberalizme geçmesiyle birlikte artık dünya da ülkelerarası bağlar daha entegre olmaya başlamıştı. Dünyada yaşanan politika

olayların sonucu olarak toplumlar da yaşanan değişim sonunda küreselleşme meydana gelmişti. Küreselleşme; dünya genelinde ülkeler arasındaki ağların daha girift olması ve daha fazla toplumu kapması olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmede etkileşim artıkça ülkelerin birbirini etkileme oranları da artmaktaydı. Küreselleşme bazında ekonomik ilişkiler de bu sürece etkide bulunmuştur. Ekonomide yaşanan radikal değişiklikler yayıldıkça ulusal ekonomiler liberalleşmiştir. Politik ve ekonomik alanında beraber getirdiği küreselleşme süreci ile birlikte uluslararası rekabet ve iş olanakları artarken yeni imkânlar beraberinde yeni riskleri doğurmuştur (Doğan, 2009, s. 17-18).

1980’li yıllardan itibaren başlayan piyasalardaki serbestleşme ve küreselleşme hareketi yeni bir ekonomik düzeni oluşturmuştur. Dünya toplu bir şekilde serbest piyasa ekonomisine geçerken, ülkelerdeki pazarlar bütünleşmiş ve sermaye hareketlerinin önündeki engeller kaldırılmıştır. Ekonomideki küreselleşme finansallaşma olarak kendini göstermiştir. Ekonomi boyutundan bakıldığında küreselleşme; sermayenin uluslararasılaşması ve devlet denetimi olmaksızın sermaye hareketliliğinin olmasıdır. Bu durum piyasalarda volatilité ve bulaşma etkisi yaratıp ülke ekonomileri için risk doğurmaktadır. Ekonomik liberalizasyon getirdiği kısa vadeli sermayenin düşük kur-yüksek faiz politikası uygulayan borçlu ülkelere yönelmesi ve beklentiler doğrultusunda ani çıkışların olması krizlere neden olmaktadır. Küreselleşmenin sermaye hareketlerinin serbestleştirmesinin ülkelerin birbirinden çok fazla etkilenmesine ve krizlerin tüm dünyayı sarmasına neden olmaktadır (Doğan, 2009, s. 23).

3.1.2.2. Deregölasyon Politikaları

Finans piyasalarında regölasyon; devletin piyasada kuralları belirlemesi ve denetimler gerçekleştirmesi iken, deregölasyon kuralsızlaşma da denilen politikalarda devletin müdahalelerinin azaltılması anlamına gelmektedir. Küresel ekonomin ortaya çıkmasında zemin hazırlayan ulus devletler ekonomi üzerinde bazı haklarından vazgeçerek serbest piyanın oluşumuna katkı yapmışlar ve ekonominin uluslararasılaşmasını sağlamışlardır. Son zamanlarda ortaya çıkan krizlerin çoğunun oluşumunda finansal serbestleşmenin önemli bir etkisinin olduğu ileri sürölmektedir. Devletler liberalleşme sürecinde finans piyasalarında deregölasyon (kuralsızlaşma)

politikası ile birlikte denetimler ve kısıtlayıcı düzenlemeler kaldırmıştır. Bu süreçle birlikte bankalar kendi yetkileri dâhilinde riskli alanlarda işlem yaparak finansal sistemi zaafa uğratmışlardır (Kırcı, 2016, s. 469).

3.1.2.3. Türev Ürünlerin Yaygınlaşması

ABD’de konut piyasalarındaki canlılık bankaların daha çok kredi arzına sebep olmuştur. Bankalar, bu kredilerden doğan riskleri üçüncü kişilere devretmeyi türev ürünler sayesinde gerçekleştiriyordu. Hedge fonları sayesinde bu işlemler yapılmaktaydı. Bankalar, deregülasyon ortamında piyasalara çok fazla türev ürünleri ortaya çıkarmışlardır. Hatta bazı menkul kıymetleri bilançolarının dışında tutarak kredi derecelendirme kuruluşlarının hata yapmalarına sebep olmuşlardır. Türev ürünler yoluyla gayrimenkul kıymetler menkulleştirilmiş ve bunlar yüksek getiri kazanmak isteyen yatırımcılara satılmıştır. Türev ürünlerin geri ödenmeme riskleri göz ardı edilmiştir. Bu türev ürünler uluslararası yatırımcılarca satın alınmış ve alınan türev ürünlerin teminat gösterilerek bankalardan kredi alınması türev ürünlerin kullanılmasını yaygınlaştırmıştır. Türev ürünler ilişkili oldukları konutların fiyatlarının üstüne çıkmasıyla piyasada balon oluşturmaya başlamış ve süreç giderek riski artırmaya doğru ilerlemiştir (Engin & Göllüce, 2016, s. 30).

Bankaların risklerden kaçınmak için kullandığı hending yönetimi daha sonra bunların yüksek kar elde etmek isteyenlere satılmasıyla birlikte piyasada riskler oluşturmuş ve krizin altında yatan önemli faktör haline gelmiştir. Yine bir başka türev ürünü olan Kredi Temerrüt Swapları (CDS) ise krizin derinleşmesi ve yayılmasına sebep olmuştur. Menkul kıymetleştirme ile birlikte kredilerin tekrar satılması finansal sistemin çökmesine sebebiyet vermiştir (Akbay, 2011, s. 7).

3.1.2.4. Mortgage Sistemi

ABD’de uzun zaman boyunca uygulanan 20-30 yıllık vadelerle konut kredisi sağlayan sistemdir. Türkiye’de kendine “kira öder gibi ev sahibi olma” olarak tanıtan mortgage sistemi, uzun vadeli konut kredilerinin türev araçlarla desteklenmesine denir. Bu sistemde iki piyasa eşanlı olarak çalışır. Aslında kredi alanla tasarruf sahibini bu

sistem buluşturur. Gayrimenkulün menkulleşme sürecidir. ABD’de bu sistemle konut kredisi veren kurumlar bu kredileri türev araçlarla ikinci piyasada satıp nakde dönüştürmüşlerdir. Bu sistemle birlikte kredinin nakde çevrilme kolaylığı artmış ve bunun sonucunda kredi aktarım maliyeti düşmüştür. Bankaların maliyetleri düşürmesi kredi faiz oranlarını da düşürmelerine sebep olmuş ve daha fazla kredi vermeye başlamışlardır. “ Birincil piyasa işlemi olarak tanımlayacağımız, kredinin konut alan tarafa aktarılması işleminden sonra, verilen kredinin “mortgage kredilerine dayalı menkul kıymetler” yoluyla “menkul kıymetleştirme” süreci devreye girmektedir. Bu süreç ise ikinci piyasa işlemidir” (Sönmez C. , 2009, s. 80). Mortgage sisteminde tek taraflı bir kredi verme olmadığı için iki taraflı olan bu sistemde iki piyasanın da sağlıklı olması gerekmektedir. Bankalar kredi alacaklarını menkul kıymetleştirme yoluyla yatırım aracına çevirmekte böylelikle yeni kazançlar elde edebilmektedirler (Aracı, 2010, s. 51).

Ev almak isteyenler kişiler sabit ve değişken faizli olarak iki kredi türünü seçebilmektedir. Kredi verirken alt gelir grupları veya kredi notu düşük olan gruplar ayırt edilmemiş ve büyük riskler alınarak kredi notu düşük olan kişilere de kredi verilmiştir. Kredilerin risk türleri dörde ayrılmış ve bu şekilde konut kredisi sağlanmıştır (Kadioğlu, 2010, s. 24).

Tablo 11
Konut Kredilerinin Risk Türleri

Subprime Kredi	Kredi geçmişi iyi olmaya düşük gelir grubunda yer alan kredi müşterilerine, riski çok yüksek olup yüksek faizli ya da eşit-altı krediler
Alt-A Kredi	Kötü kredi geçmişine sahip olup daha iyi gelir düzeyine sahip olanlara açılan, yüksek faizli konut kredisi
Limit-üstü Kredi (prime kredi)	Devlet garantisine sahip olmayan ve kamu destekli kurumlar tarafından menkul kıymetleştirilmek üzere satın alınan, kredi limitin üzerindeki konut kredileri (Jumbo krediler)
Riski Düşük Kredi (prime kredi)	Devlet garantisinde olan krediler ve kamu destekli kurumlar tarafından menkul kıymetleştirilmek üzere satın alınan, çok düşük riskli konut kredileri

Kaynak: Akçay, (2012); dan aktaran, Yılmaz, (2013) ,s.39

Sub-prime kredilerinin yoğun olarak kullanılması sonucu sistem büyük risk altına girmiş ve 2008 yılına gelindiğinde bu krediler 1.5 trilyon hacme ulaşmıştır.

Amerika o dönem uygulanan düşük olan faiz oranları kişileri bu kredileri kullanmak için teşvik etmiştir. Oluşan konut balonunun patlaması ile birlikte FED faiz oranlarını art arda artırmış ve düşük gelir grupları aldıkları kredileri geri ödeyememesi sonucu kriz patlak vermiştir (Sarı, 2016, s. 109).

3.1.2.5. Gölge Bankacılık

ABD’de 1907 yılında yaşanan banka panikleri finans kurumlarının ardı ardına devrilmesine sebep olmuştu. Bu duruma çözüm için 1913 yılında ulusal bankacılık sistemi kaldırılmış ve finansal işlem yapan kuruluşların yeterli rezerv bulundurma zorunluluğu gelirken, hesapları denetlemek ve düzene sokmak amacıyla FED kurulmuştur. Yeni sistem de banka krizleri önleyememiş ve 1929 krizinde bankacılığın meydana getirdiği olumsuzlukları düzeltmek amacıyla 1933 yılında Glass Stegal Yasa’sı kabul edilmiştir. Bu yasa ile birlikte ticari ve yatırım bankaları birbirinden ayrılmıştır. Neredeyse yetmiş yıl bankacılık bu yasa ile korunmuştur. 1999 yılında ise serbestleşme ile birlikte Glass Stegal Yasası kaldırılmıştır (Yılmaz B. E., 2013 , s. 44).

Glass Stegal Yasa’sının kaldırılmasıyla yatırım ve ticari bankacılık tek çatı altında toplanmıştır. Aynı zamanda gölge bankacılık sisteminin doğmasına zemin hazırlamıştır. Gölge bankacılık; geleneksel bankacılık işlemleriyle ilişkili ama bilanço dışı işlemlere dayanan yeni karanlık bir tür olarak görülmektedir. Deregülasyon politikaları sonrası oluşan Gölge bankacılık sistemi birbirine bağlı işlemlerin yapılmasıyla ortaya çıkmaktadır. 2008 krizine neden olan bu zincirleme yapılan işlemlerde çıkan sorunlardır. Gölge bankacılığın bileşenleri; hedge fonları, türev araçlar, para piyasası ortak fonları, repo piyasasıdır. Ticari bankalar bu gölge bankacılık sayesinde daha fazla fon bulup kredi verebilmektedir. Gölge bankacılığın yayılması ve bankaların türev araçlarla daha fazla kredi sağlaması 2008 krizine neden olmuştur (Doruk, 2014, s. 5).

3.1.3. 2008 Krizinin Etkileri

ABD mortgage kredi sisteminde başlayan kriz daha sonra tüm dünyayı sarak küresel bir krize dönüşmüştür. Küresel krizin tetikleyicisi ABD’de oluşan konut balonunun patlaması ile olmuştur. 2008 yılında ABD’nin en büyük 4. yatırım bankası olan Lehman Brothers’ın iflasıyla piyasalar sarsılmış ve kriz kendini etkin bir şekilde göstermişti. Lehman Brothers’ı iflasa götüren süreç 2000’li yılların başından beri ABD ve gelişmiş ülkelerde uygulanan düşük faiz politikası ve bununla beraber verilen sub-prime kredilerdi. Sub-prime kredilerin biriktiği en büyük merkez Lehman Brothers olmuştur. 2008 yılında konut sektöründe oluşan balon patlamış ve faizler yükselmişti. Faizlerin yükselmesiyle birlikte sub-prime krediler geri ödenememiş ve buna bağlı yapılan türev işlemlerde beraberinde sorunlar oluşturmuştu. Konut fiyatlarının hızlı düşüşüyle birlikte ABD’de konutları finanse eden iki büyük mortgage şirketi Fannie Mae ve Freddie Mac kamulaştırılmıştır. Menkul kıymetler borsası düşmeye başlamış bununla beraber gelir ve servetler daralmıştır (Sarı, 2016, s. 110-111).

3.1.3.1. Büyüme Oranları

ABD’de başlayan kriz 2008’den itibaren ilk olarak Avrupa ve daha sonra tüm dünyada kendini göstermiştir. 1929 yılından sonra dünyanın gördüğü en büyük kriz olan 2008 kriziyle büyüme oranlarında düşümler görülmüştür. Krizden önce gelişmiş ekonomilerin büyüme oranları 2,8 iken, 2009 yılında bu rakam -3,5 olarak gerçekleşmiştir (IMF I. , 2013, s. 150).

Tablo 12
Küresel Krizin Dünya Ekonomilerine Etkileri, “Yıllar itibariyle büyüme rakamları”

	2007	2008	2009	2010
Gelişmiş Ülkeler	2,8	0,1	-3,5	3
ABD	1,9	-0,3	-3,1	2,4
Euro Bölgesi	3	0,4	-4,4	2
Japonya	2,2	-1	-5,5	4,7

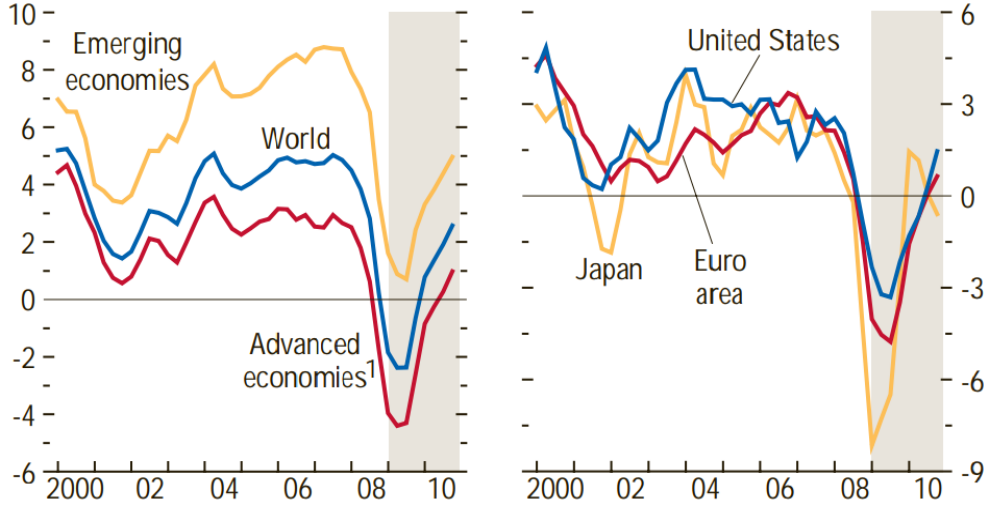
Kaynak: (IMF I. , 2013, s. 150)

Krizin Avrupa’da kendini göstermesi ilk olarak Fransız bankası BNP Paribas’ın fonlardan para çekmeleri dondurmasıyla kendini göstermiş daha sonra İngiltere bankası Northern Rock’ın likidite sorunu yaşamasının ardından İsviçre bankası USB’nin zarar açıklaması Avrupa’da krizin hızla yayıldığını göstermişti (Özgül, 2011, s. 36). Avustralya bankası Basis Capital 275 milyar dolarlık fonu çökmüş onu Almanya ve diğer ülkelerdeki banka fonları izlemiştir. Bankaların art arda gelen iflasları piyasalarda keskin düşüslere neden olmuş ve ABD başta olmak üzere diğer merkez bankaları krizin etkileri azaltmak amacıyla faiz oranlarında indirime gitmişlerdir (Ay & Uçar, 2015, s. 22).

3.1.3.2. Ticaret Hacmi

Kriz, ABD’de başladıktan sonra iktisatçılar Amerika ile doğrudan ilişkili olan ülkelerin etkileneceğini Çin, Brezilya veya Asya ülkelerinin ayrışabileceğini düşünmüşlerdi. Ama kısa sürede dünyayı saran resesyon bu görüşün doğru olmadığını kanıtladı. Kriz ticaret hacminde daralmalara neden olmuştu. Küresel bazda ekonomiler daralırken aynı şekilde gelirlerde küçülmüştü. 2007 yılında başlayan Amerikan resesyonu, kısa bir sürede dünyanın önde gelen sanayi ve ticaret ekonomi devletleri olan Almanya, Japonya ve Çin gibi devletleri ekonomik çöküşe sürüklemişti (Callinicos, 2012, s. 98).

IMF’nin 2009 yılında yayınladığı grafiklere bakıldığında genel olarak dünyada 2009 yılında ekonomik faaliyetlerde büyük daralmalar görülmektedir.

Resim 2: Dünya, Gelişmiş Ülkeler, ABD, Japonya ve Euro Alanında Ekonomik Aktiviteler

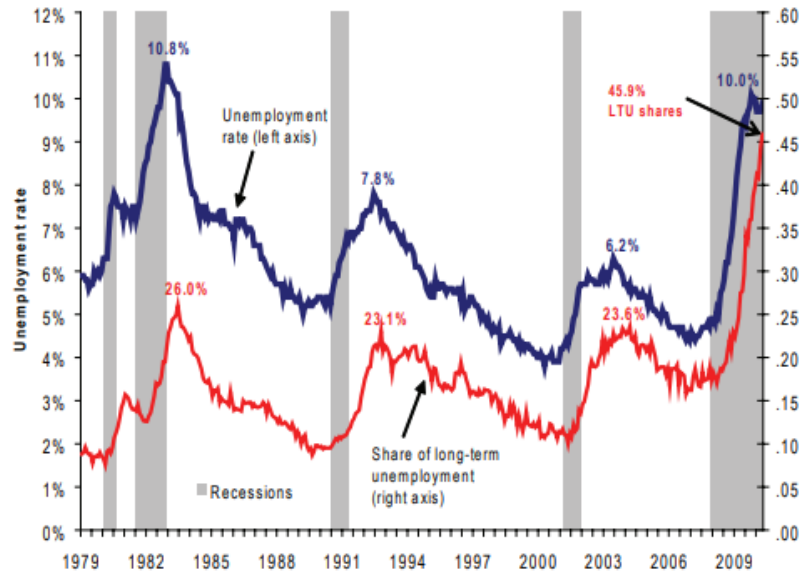
Kaynak: (IMF, 2009)

Krizin bu ölçüde yayılması nedeni olarak para piyasalarını görebiliriz. Para alışverişleri, bankalar ve finansal kurumlar ile sağlandığından kriz zamanlarında kredi ve borçların zamanında ödenememesi bu para akışlarında sorunlar doğurur ve kriz aniden küresel bir sorun haline gelmesine sebep olur. Bunun nedeni ise Para piyasaları bir zincire bağlı işlediğinden bazı borçların ödenememesi kredi veren kuruluşun fonları kısa vadede fonlayamamasına neden olur ve sorunun para piyasalarında hızla yayılır. Küreselleşmenin getirdiği serbestleme ile piyasalardaki birçok işlem birbirine entegre olması bir zincirde çıkan sorunun hızlıca yayılmasıyla sonuçlanır (Özgül, 2011, s. 35).

3.1.3.3. İşsizlik Oranları

Yaşanan küresel kriz ABD’de başlayıp kısa sürede tüm dünyaya yayılmıştır. Küresel ticaretin daralmasıyla birlikte talepte azalmalar yaşanmış ve ihracatını gelişmiş ülkelere yapan gelişmekte olan ülkelerin yaptıkları ihracat düzeyi düşmüştür. Bu ülkelerde yaşanan ihracatta azalma ekonomilerinin küçülmesine ve işsizlik oranlarının artmasına neden olmuştur. İşsizlikteki artış toplam talebin daha fazla azalmasına neden olurken, krizi derinleştirmiştir (Engin & Göllüce, 2016, s. 31).

Küresel piyasalarda yaşanan şoklar, kısa vadeli sermayelerin ülkelerden çıkmasına, yatırımların azalmasına ve güvensizlik ortamı oluşmasına neden olmuştur. Bu durum dünyada ülkelerin resesyona yaşamasına, üretimlerin düşmesine, tüketim ve yatırımlarda azalmaya ve işsizlik oranlarının artmasına yol açmıştır. İlk olarak konut ve otomotiv sektöründe üretim düşerken daha sonra resesyona diğer sektörleri de etkilemiştir. Sektörel daralma işsizlik oranlarını tırmandırmış ve 1983'ten beri ABD tarihinin en yüksek işsizlik oranı 2008 yılında %10.8'e tırmandığı görülmüştür (Çelik, 2014, s. 34).

Resim 3: ABD’de Uzun Dönemli İşsizlik Oranları

Kaynak: (Reich, 2010)

Yukarıdaki grafikten de görüldüğü üzere 2009 yılında ABD’de uzun dönemli işsizlik oranları tarihin en yüksek seviyesini görmüş ve yüzde 45,9 olarak gerçekleşmiştir.

3.1.3.4. Gelir Dağılımı

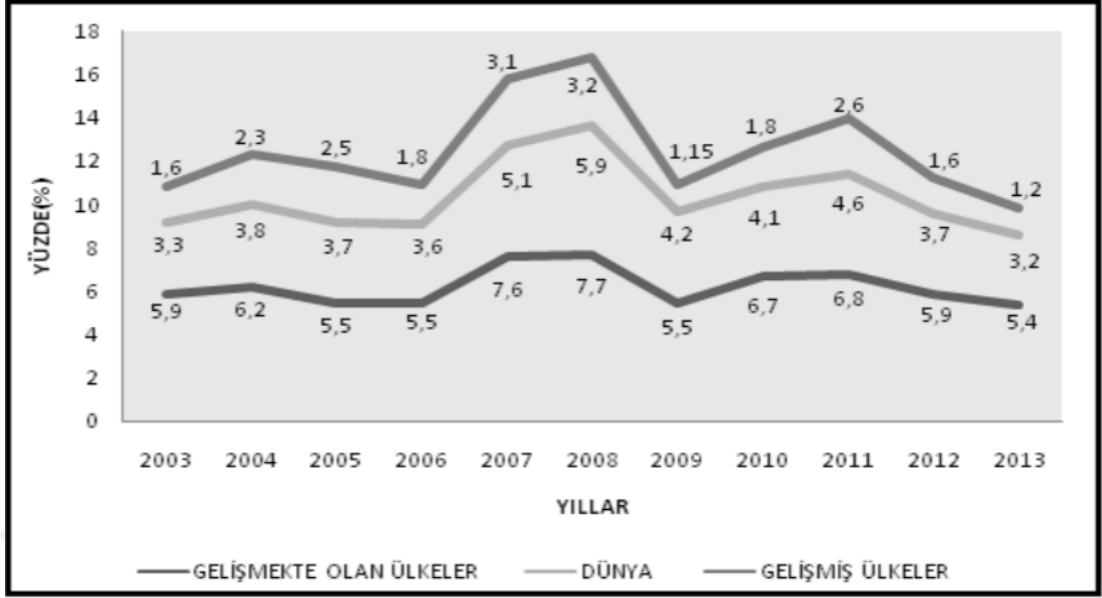
ABD’nin GSMH rakamlarına bakıldığında dünyanın en ileri ekonomileri arasında sayılmaktadır. 47000 doların üzerinde olan kişi başına düşen milli gelire rağmen ABD’de gelir dağılımındaki adaletsizlik ülke içinde halkın bölünmesine yol açmaktadır. En zengin ile en fakir arasındaki fark özellikle de 2000-2008 yılları

arasında G. W. Bush döneminde artmıştır. Artan milli gelir bu dönemde fakirlerden zenginlere doğru kayma göstermiştir. Sistemin yükünü, çoğunluğu oluşturan alt gelir grubu sırtlarken, refah içinde yaşayan mutlu kesim bir azınlığı oluşturmaktadır. Bankaları, şirketleri, medya kuruluşlarını yöneten ve spor kulüpleri, politik kurumlarla temas halinde bulunan bu azınlık gelirin %93'üne sahiptir. ABD'de 2008 yılından önce de görülen gelir dağılımının krize etki ettiği de ortaya atılan savlar arasındadır. Eşitsizlikteki artış orta sınıfın satın alma gücünde azalma yaratmış ve bu kesimin borçlanma eğilimi artmıştır. Bu hane halklarına kredi vermekte titiz davranmayan bankacılar bol miktarda kredi kullandırmışlardır (Sarı, 2016, s. 114).

ABD'de gelir adaletsizliği krize neden olurken, kriz sonrasında da artış göstermiştir. Gini katsayısı ülkelerin gelir dağılımı performanslarını 0-1 arasında ölçülmekte ve bu katsayı ülkeler 0' a yaklaştıkça ülkedeki gelirin adil dağıldığı, 1'e yaklaştıkça ise gelir dağılımında adaletsizlik olduğunu göstermektedir. 2009 yılında Birleşmiş Milletler 'in (BM) yayınladığı rakamlara göre ABD'de gini katsayısı 40,8'dir. Bu orana bakıldığında krizin ülkedeki servet dağılımını kötü bir şekilde etkilemiş olduğu görülmektedir (Özgül, 2011, s. 65).

3.1.3.5. Enflasyon Oranları

Küresel krizin başlaması enflasyon oranlarının ani artmasına neden olmuştur. 2008 yılında hızla yükselen enflasyon oranları 2009 yılına gelindiğinde düşüş gösterse de 2010 yılında tekrar yükselişe geçmiştir. Gelişmiş ülkelerde 2006 yılında 1.8 olan enflasyon oranı 3.1'e yükselirken, gelişmekte olan ülkelerde bir önceki yıl 5,5 olan enflasyon oranı krizin etkisiyle 7,6'ya yükselmiştir. Dünya ortalaması ise bir önceki yıl 3,6 'dan krizle birlikte 5,1'e doğru yükseliş göstermiştir (Çelik, 2014, s. 44).

Resim 4: Dünya, Gelişmiş Ülkeler ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki 2003-2013 Dönemi Enflasyon Oranları (%)

Kaynak : (Çelik, 2014, s. 44)

3.1.4. 2008 Ekonomik Kriz Sonrası Yapılan Müdahaleler ve Neo Merkantilist Politikalar

2008 ekonomik krizinden sonra ülkeler bu krize neden olan yapılarda düzenlemeye gitmişlerdir. İlk olarak krize müdahale etmek için ülkeler faiz oranlarını düşürdüler. Krizin etkisini azaltmak isteyen ABD, Avrupa ve Japonya merkez bankaları piyasaya yüklü miktarda dolar sürdüler. Banka iflaslarının önüne geçmek amacıyla TARP (Sorunlu Varlıkları Kurtarma Programı) kuruldu. Bankalar ise hem iflas eşiğinde olduklarından duyulmasından çekindikleri için hem de bu programın uyguladığı yaptırımlardan kaçınmak için TARP'a başvuru yapmaktan geri duruyorlardı. FED ise kriz sonrası oluşan resesyonu faiz indirimleriyle engellemeye çalışıyordu. Destek fonlarını artıran FED aynı zamanda banklar arası kredileri canlandırmak için 1,4 trilyonluk garanti fonunu yürürlüğe koydu. FED'in kriz için attığı adımları olumlu sonuç vermezken sadece banka iflaslarının bir kısmını engellemiş oldu (Ay & Uçar, 2015, s. 22).

FED alınan önlemlerin yeterli olmadığını anlamış ve son dört yıldır görülmemiş bir şekilde gecelik faiz oranlarını art arda aşağı çekerek faiz oranını

%4.25'e düşürmüştür. Faiz indirimiyle beraber ekonomik büyümenin artması ve enflasyon oranının düşmesi hedeflenmiştir. FED krizle beraber regülasyon politikalarına yönelmiş ve piyasalarda gerekli müdahaleleri yapmaya başlamıştır. Resesyonu önlemek için genişletici para ve maliye politikalarını uygulamıştır. Mortgage kredilerini durdurmuş ve faiz indirimlerine devam etmiştir. Faiz indirimlerine Avrupa ve Asya piyasalarından olumsuz tepkiler gelmiş ve ABD menkul kıymetler borsası ciddi düşüşler yaşamıştır (Engin & Göllüce, 2016, s. 33).

Krize karşı alınan önlemler daha çok bankaların bilançolarını yapılandırmaya ilişkin olduğu görülmektedir. Ülkeler kriz zamanında bankacılık düzenlemelerinin etkin olmamasından kaynaklanan kredi kullanımlarında riskli davranışlarda bulunmuşlardır. Bunu düzeltmek için para politikası aracı olan faiz oranları ve zorunlu karşılık oranlarında değişikliklere gidilmiştir. Talep yaratıcı politikaları izlenmiş ve likidite enjeksiyonu, mevduat garantisi, bankalara sermaye verilmesi, kamulaştırma, devlet garantisi vb. düzenlemeler yapılarak krizin açtığı sorunlara çözüm aranmıştır (Özgül, 2011, s. 44).

Birçok ülkede makroekonomik istikrar politikaları kriz karşısında alınan önlemlerin başında gelmiştir. Ülkelerdeki merkez bankaları faiz oranlarını değiştirmiştir. Macaristan, Brezilya, Meksika, Arjantin gibi ülkeler dışında bu değişim faiz oranlarının düşürülmesi yoluyla yapılmıştır. Faiz indirimleri birçok ülkede eşzamanlı ve koordineli bir şekilde uygulanmıştır. Bankacılık sistemine likidite enjeksiyonları yapılarak sistemin rahatlatmaya çalışılmıştır. IMF, stand-by anlaşmaları ile ülkelere altyapı ve istihdam yatırımlarının artırmaya yönelik uygulamalar yapmıştır. Küçük işletmeler ve alt gelir gruplarına yönelik kurtarma paketleri de stand-by anlaşmalarında yer almıştır. ABD'de yaşanan resesyonu azaltmak adına talep artırıcı teşvik politikaları yapılması öngörülmüştür. Yine kamu harcamaları artırılmış, köprü, otoyol, enerji yatırımları hız kazandırılmıştır (Erdönmez, 2009, s. 90).

17 Şubat 2009 yılında “ Amerikan İyileştirme ve Yeniden Yatırım Kanunu” ile mali genişleme hareketleri başlamıştır. Bu kanun ile birlikte Amerika'da yatırımları ve sübvansiyonlar yapılmıştır. Çeşitli alanlarda vergi indirimleri ve amortismanlar verilmeye başlanmıştır. Zarar eden firmalara kurtarma paketleri ile vergi kolaylıkları

sağlanmıştır. Avrupa ülkelerinde de regülasyon politikaları yapılmaya başlanmıştır. Resesyona karşı sektörleri canlandırmak için fon sağlanırken, devletleştirmeye gidilmiştir (Ay & Uçar, 2015, s. 22).

2009 yılının Nisan ayında G20 ülkeleri krizin etkilerinden kurtulmak için alınacak önlemler hakkında görüşmek için toplanmıştır. Bu toplantıda IMF'ye kaynak sağlanması, fonların artırılması, finansal istikrar sağlanması için düzenlemelerin sağlanması, bankacılık gelirlerinin kontrol edilmesi, türev piyasalarını sınırlandırılması ve kontrol altına alınması gibi kararlar alınmıştır (Erman, 2010, s. 142,143).

Deregülasyon politikaları sonrası yaşanan küresel kriz ülkeleri serbestleşmeyi sorgulamaya itmiştir. Ve ülkeler regülasyon politikalarına tekrardan geri dönüş yapmıştır. Yabancı sermaye hareketlerinin olumlu ve olumsuzlukları tartışılmış ve kısa vadeli sermaye hareketlerine sınırlamalar getirilmesi söz konusu olmuştur. Çünkü bu sermaye hareketleri ülkedeki siyasal ve ekonomik gelişmelere son derece duyarlı olduğu için kriz zamanlarında ani sermaye çıkışları ülkeleri daha derin çöküşe sürüklemektedir. Sermaye hareketlerinin üzerine Tobin vergisinin konulması kendine daha fazla taraftar bulmuştur. Ülkelerin milli ve korumacı politikalara yönelmesi dış ticarete de kendini göstermiştir. Dış ticarete korumacı politikalar izlenirken bir yandan da ülkeler iyileşmelerin kendi ülkeleri içinde kalması için milliyetçi tutumlar sergilemiştir. 1980'lerden kriz zamanına kadar izlenen neoliberalleşme ve bununla beraber gelen serbestleşme sorgulanmaya başlanmıştır. Devletin ekonomi üzerindeki rolü artırılmış, denetimsizliğin zarar getirdiği anlaşılmıştır. (Akbay, 2011, s. 8)

2008 Ekonomik kriziyle beraber ABD'nin ekonomik güvenirliliği sarsıldı ve bu durumdan da Avrupa ülkeleri çokça etkilendi. Kriz küresel ticarete düşüşe neden olurken işsizliği de artırdı. Ülkeler önlem olarak ilk iş korumacı politikalara yöneldiler. Yeni korumacılık da denilen neo merkantilist politikalar izleyen ülkeler ekonomik çıkarlarını tehdit edildiği algısıyla hareket ettiler. Özellikle Asya ülkelerinin bilim ve teknoloji sektöründe üstünlüğü alma çabaları ABD ve Avrupa devletlerini harekete geçirdi. Bu sektörlerde üstünlüğü tekrar almak ve korumak isteyen batı, neo merkantilist politika araçlarından özellikle tarife dışı engelleri kullandı. Bu politikalara en büyük örnek de 2008 küresel krizinden sonra İngiltere Başkanı Theresa May'ın Asya'ya kayan

sanayinin tekrar ÷lkeye kazandırılması için aldığı önlemlerdir. 2008 krizinden sonra G20 ÷lkeleri içinde en fazla korumacı politikaları hayata geçiren ÷lke ABD olmuştur. Donald Trump'ın göreve gelmesiyle birlikte ABD'de korumacı politikalar artış göstermiştir. ABD'nin izalasyonist politikası diğer ÷lkeler tarafından sıkça eleştirilse de zamanla diğer ÷lkeler de korumacı politikalara yönelmişlerdir. Trump'ın korumacı politikasında Çin'e kaptırılan imalat sanayiye tekrar ÷lkeye döndürme, serbest ticaret anlaşmalarını yeniden düzenlemek ve bu düzelemede kurulan TPP anlaşmalarını yürürlükten kaldırmak vardır (Ünay & Dilek, 2018).

Küresel krizden sonra hem gelişmiş ÷lkeler hem de gelişmekte olan ÷lkeler farklı araçlarla korumacılık politikalara yönelmişlerdir. Krizin etkilerine yakalanmamak ve yerli sanayiye korumak adına ÷lkeler kendileri için önemli olan sektörlerde merkantilist politikaları hayata geçirmiştir. ABD önem verdiği otomotiv sektöründe bu uygulamaları başlatmıştır. Yine Fransa Renault ve Peugeot'a ÷lke dışındaki şirketlerini ÷lke içine taşıması karşılığında yardım etmiştir. Almanya, İtalya, Avusturya vb. Avrupa ÷lkelerinin kendi şirketlerine cömert yardımda bulunduğu gözlemlenmiştir. Yine Almanya ÷lke dışında bulunan ileri teknoloji şirketlerinin yabancı ÷lkeler tarafından satın alınmasının önlenmesi yönünde adımlar atmıştır. Kriz sonrası korumacılık sadece ürün sektörlerinde olmamıştır. Ülkeler iş gücü piyasalarında da yabancı işçilere karşı bazı kısıtlamalar getirdiler. Örneğin Fransa, İspanya, İtalya gibi ÷lkelerde bazı iş kollarında yerli işçi çalıştırılması şart koşuldu. (Ünay & Dilek, 2018)

Küresel krizden sonra gör÷len neo merkantilist korumacılık günümüzde ticaret ve kur savaşlarına varacak mı bilemiyoruz ama dönemsel olarak yaşanan krizlerden sonra ÷lkelerin verdiği korumacılık tepkisi şuanlık varlığı kapalı olarak sürdürmektedir. Neo liberalist düzlemede keskin korumacı politikalar yürütemeyen ÷lkeler ekonomilerini korumak için ört÷lü bir korumacılık uygulamaktadır.

3.2. 2008 Ekonomik Krizi Sonrası Avrupa’da Yükselen Aşırı Sağ Parti Örnekleri

Avrupa’da aşırı sağ partilerin yükselişine etki eden birçok neden bulunmakla birlikte tezimizde öncelik ekonomiye verilmiş ve bu bazda bir değerlendirme yapılmıştır. Temel olarak ekonomik krizleri temel almanın yanında aşağıda aşırı sağ partilerin yükselişine etki eden nedenlere kısaca yer vermemizde fayda vardır.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yaşanan nükleer tehdit üçüncü dünya savaşının çıkmasını engellemiş ve ülkeleri pasif bir savaşa sürüklemiştir. Soğuk savaş olarak adlandırılan bu dönemde dünya iki bloklu bir yapıya büründü. Bir tarafta Sovyetler Birliği’ni kapsayan doğu bloğu, diğer tarafta ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin içinde bulunduğu batı bloğu vardı (Armaoğlu, 2018).

1980’li yıllara gelindiğinde yavaş yavaş küreselleşme adımları atılmış ve ticarete sınırlar kaldırılmıştı. Bloklar arasında iletişimin artması ve 1991 yılında Berlin duvarının yıkılması sonrası doğu bloğu çöktü. SSCB’nin dağılmasıyla doğu bloğundan ayrılan ülkeler liberal dünyaya entegre oldular. Artık tek bir dünya düzeni vardı. ABD’nin öncülük ettiği demokrasi, liberalizm, insan hakları, neoliberalizm ve piyasa ekonomisi yapı taşları tüm dünyaya yayıldı. Ülkeler git gide birbirine benzemeye başladı. 1980’lerde başlayan neoliberalizm ile birlikte küreselleşen dünyada rakip ekonomiler ortaya çıktı. Teknolojinin de ilerlemesi ile birlikte Çin ve Hindistan gibi rakip ekonomiler sisteme dâhil oldu. Asya ülkelerinde olan ucuz iş gücü Avrupa devletlerinin ekonomilerini zorladı. Bu sebepten kaynaklanan işsizlik sayıları da arttı. Neoliberalizm, Avrupa’nın gelir dengesini bozdu. Sosyal refaha alışmış Avrupalılar sahip oldukları güvenceleri tehdit altında hissetti. Ekonomik dönüşüm peşi sıra demografik dönüşümü de beraberinde getirdi (Atikkan, 2014, s. 17).

Avrupa devletleri İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra büyük kayıplar yaşadı ve ekonomilerini tekrar ayakta tutmak için işçilere ihtiyaç duydu. 1950’li yıllarda başlayan yabancı göçmen işçi alımı bir süre sonra doruk noktasına ulaştı. 1980’lerden itibaren misafir işçilerin ailelerini de getirmesiyle beraber 4. Kuşak göçmenler artık Avrupalıydı. Bu göçmenlerin Avrupa kültürüne uygun olup olmadıkları tartışılmaya başlandı.

Göçmenler bu kültüre entegre edilebilir mi? Çoğunluğu Müslümanlardan oluşan göçmenler Avrupa kültürüyle bağdaşabilir mi? Soruları sık sık gündemden düşmedi. Göçmenler siyasi bir soruna dönüştü (Yardım, 2017, s. 220).

1980’lerde başlayan neoliberalizm dalgası küreselleşmeyi hızlandırdı. Teknolojinin gelişmesiyle ülkeler arasında iletişim arttı. İnsanların, malın ve sermayenin dolaşımı ile birlikte çok kültürlü yaşam gündelik hale geldi. Çoğu homojen olan Avrupa ülkelerine gelen göçmen işçiler çok kültürlülüğe sebep oldu. Sosyal, kültürel ve ekonomik değişimler öteki algısının doğmasına neden oldu. Çok kültürlü bir yaşam içinde olan bireyler kendinden olana ihtiyaç duymaya başladılar. Kendi kimliklerini kaybedeceği korkusuna kapılan Avrupalılar, aynı kültür ve değerleri paylaştığı insanlara yakınlık duyup diğerlerini ötekileştirdiler. Bu tarihlerden sonra Avrupa ‘da ırkçılık gelişim gösterdi ve ırkçı örgütler artmaya başladı (Taş, 1999, s. 17).

Samuel Huntington, *Medeniyetler Çatışması* tezinde küreselleşen dünyada yeni düşmanın kültürlerden kaynaklanabileceğinin altını çizmiştir. Ve bu durumu şöyle açıklamıştır:

Yeni dünyadaki çatışmaların esas kaynağı öncelikle ekonomik veya ideolojik nedenler olmayacak; insanoğlu arasındaki büyük çatışmanın temel kaynağı kültürel nedenlerden doğacaktır. Medeniyetlerin çatışmaları küresel siyaseti domine edecek ve bu medeniyetler arasındaki fay hatları, geleceğin çatışma fay hatlarını oluşturacaktır (Huntington, 1993, s. 22).

Küreselleşme ile birlikte teknoloji hızla yayılırken terör örgütleri de uluslararasılaştı. İnternet yoluyla propaganda yapan terör örgütleri insanları saflarına çekmeyi başardı. Bu sayede maddi kaynakta sağlayan örgütler dünyanın her yerinde sempatan toplayıp hücrelerini kurabildiler. 2004 yılında Madrid’de, 2005 yılında ise Londra’da kanlı saldırılar gerçekleştiren El Kaide ve IŞİD gibi terör örgütleri Müslüman ülkelerde konumlanması sebebiyle Avrupa’da islamofobinin artmasına neden oldu. Özellikle 2001 yılında ABD’de yaşanan 11 Eylül saldırıları sonrası dünyada şok etkisi oluşturdu. Korku ve panik havası uzun bir süre etkisini gösterdi. Bu saldırıları yapan El-Kaide terör örgütü Müslüman bir ülkede barındığı için ABD’nin buraya savaş açması Terör ile İslam’ın aynı safta yer almasına sebebiyet verdi. Avrupa’da zaten kendi kültürünün Müslümanlar tarafından tehlike altında olduğu görüşü hâkimdi ayrıyeten

İslam ile terörün yan yana getirilmesi bu görüşü geniş çapta yaygınlaştırdı. Bu durum Avrupa’da aşırı sağa olan ilginin artmasına neden oldu (Çöpoğlu, 2017, s. 4).

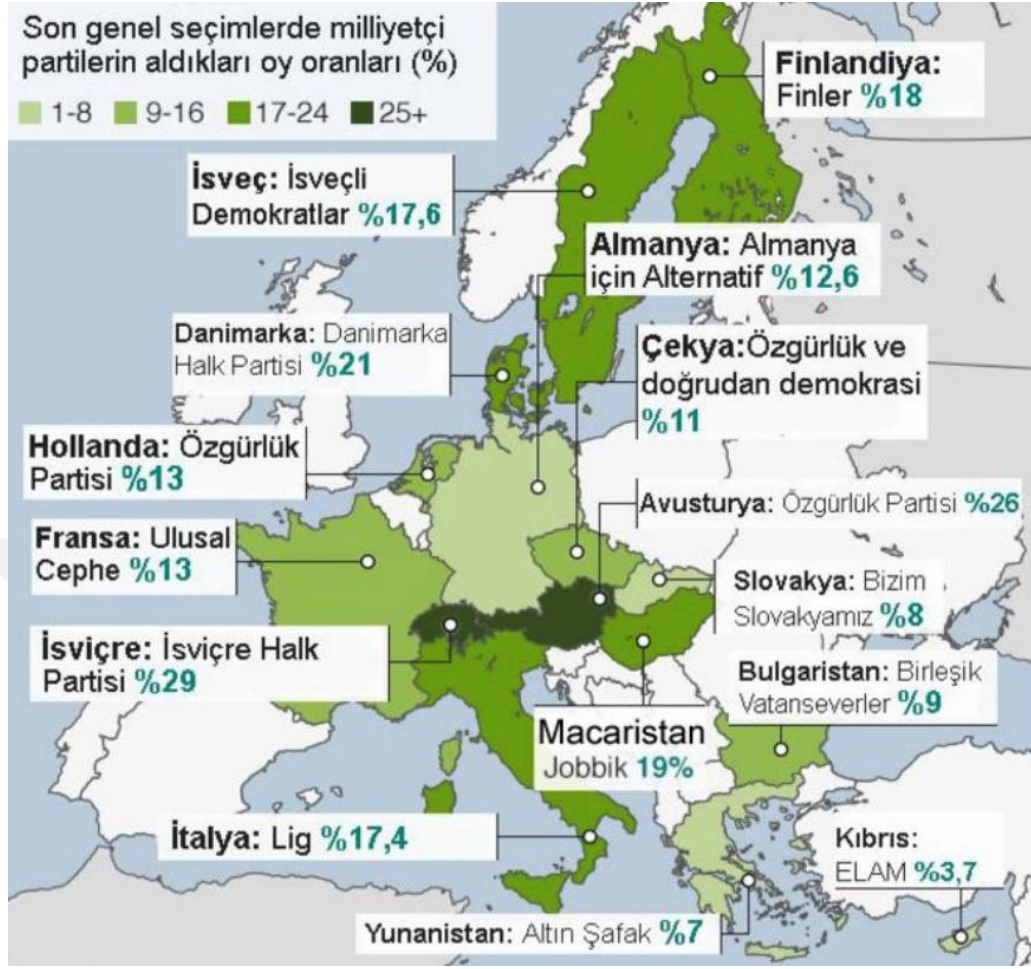
Çok kültürlülüğün Avrupa’da iflası tartışmaları sıkça gündeme geldi. Bu sav sadece aşırı sağ partiler tarafından değil hatta liberaller tarafından da destek bulmuştu. İngiltere Başbakanı David Cameron, İngiltere’de çok kültürlülüğün başarısız olduğunu söyledi (BBC News, 07 Şubat 2011). Yine Almanya Başbakanı Angela Merkel’de benzer bir açıklama yaparak ülkesinde çok kültürlü bir toplum inşa etme çabasının başarısız olduğunu söyledi (BBC News, 17 Ekim 2010). Çok kültürlülüğü Avrupa’nın etnik kültürünü yok etme projesi olarak gören aşırı sağ partiler, bu duruma karşı olmayı, kimliği korumak ve kültürüne sahip çıkmak olarak ifade ediyorlar.

Küreselleşmenin getirdiği işsizlik, ekonomi ve demografik yapıda bozulma sonunda zarar gören kitle “küreselleşmenin kaybedenleri” olarak adlandırıldı. Bu kitle giderek aşırı sağ seçmen kitlesini oluşturdu. Küreselleşme ile birlikte ülkeler arasında karşılıklı bağımlılık arttı. Ulus devletin sınırları kalkarken Avrupalıların Hristiyan kardeşliği üzerine kurdukları Avrupalı kimlik tehlike altına girdi. Özellikle, İslam’ı Avrupa kültürüne düşman olarak gören fikirler gelişti. Bu durum aşırı sağ partilerin Avrupa’da oy oranlarının artmasına olanak sağladı. Avrupa kimliğini ötekiler üzerinden tanımlayan aşırı sağ partiler popülist söylemler ile halkı etkilemeyi başardılar (Çöpoğlu, 2017, s. 4-5).

Öte yandan, aşırı sağ partilerin popülist söylemleri demografik ve ekonomik değişimlerle karşılaşan halka etki uyandırdı. Müslümanları ötekileştirirken, demokrasi, eşitlik, kadın hakları, laiklik ve ifade özgürlüğü gibi aydınlanma değerlerini savundular. Bunların batı kültürüne ait olduğunu ve evrensel olmadığını söylediler. Popülist söylemlerini medya yoluyla etkin şekilde duyuran aşırı sağ partiler kendilerine has sert bir üslup geliştirdiler. Halkın alışık olmadığı bu sert tutumla kararlı, sorunları çözen ve diğer siyasetçilerden farklı olduklarını göstermede başarılı oldular. Bu sayede medyaticlik kazandılar. Normalde halkın tepki göstereceği biz ve ötekiler dusturu zamanla sempatik hale geldi ve günlük yaşamda artık insanlar bu söylemleri yadırgamamaya başladılar (Atikkan, 2014, s. 23).

Aşırı sağ partilerin merkeze kayması ise Avrupa'da soğuk savaştan sonra merkez sağ ve sol partiler gittikçe birbirlerine benzemeye başlaması ile oldu. Vatandaşların bu partilere olan güvenleri sarsıldı ve sandık başına gitmediler. Merkez partiler birbirlerine benzemeye başlayınca normalde hiç bir araya gelemeyecek koalisyonlar kuruldu. Bu durum sol partilerin gittikçe güç kaybetmesine neden oldu. Kendini kötü durumdan kurtarmak isteyen merkez sağ partileri ise aşırı sağ partilerine yanaştı. Ama aşırı sağa yakınlaştıkça oy kaybettiler. Merkez partilerin oy kaybetmesi yeni partilere olanak sağladı. Artık seçmenin ilgi duyduğu yeni konulara değinen partiler atak yaptı. Çevrecilerden oluşan Yeşiller grubu, yine ülkeler içinde bulunan etnik grupları destekleyen mikro milliyetçilik yapan, bölgesel partiler de yeni olarak sıyrıldı. Diğer taraftan ortaya çıkan ve popülist söylemli olan partiler ise AB karşıtı partilerdi. Ekonominin kötüleşmesi AB'ye olan güveni sarstı. AB'yi sadece beceriksiz elit grubu olarak göre partiler kendilerine seçmen tabanı bulmayı başardı. Bu süreçten en karlı çıkan aşırı sağ partiler oldu. (Atikkan, 2014, s. 19-20)

Ulusal Cephe Partisi (FN), Almanya İçin Alternatif (AfD), Özgürlük Partisi (PVV) ve Avusturya İçin Alternatif (FPÖ) parti örneklerini inceleyerek bu partilerin yükseliş trendlerinde 2008 ekonomik krizinin etkisini sorgulayacağız.

Resim 5: Aşırı Sağ Partilerin oy oranları

Kaynak : (BBC Türkçe, 2018)

3.2.1. Ulusal Cephe Partisi (FN, Front National)

Fransız devrimi ile birlikte aydınlanma değerlerinde Avrupa'ya öncü olan Fransa, 1958 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran ülkeler arasındadır. Avrupa Birliği'nde önemli bir konumu olan Fransa, 1980 yılından itibaren aşırı sağ partinin kendini ilk olarak gösterdiği ülke oldu.

Fransa'da sağın yeni bir arayış içerisinde olmasının sonucunda 1969 yılında Yeni Düzen (ON) hareketi kuruldu. Bu hareket sol düzen karşısında milliyetçi bir devrim yaratma peşindeydi. Yeni sağ düşüncesinden etkilenen ON, bu milliyetçi hareketi tabana yaymayı istiyordu. ON adıyla girdiği yerel seçimlerde umut kırıcı sonuçtan sonra hareket, daha geniş tabanlı bir parti kurma çabasına girişti. Bu arayış

1972 yılında Ulusal Cephe Partisi'nin (FN) kuruluşuyla sonuçlandı. Bu parti Fransız sağının tüm radikal kesimlerini bir araya getirdi. Jean-Marie Le Pen ve ON hareketini bir araya getiren partide başkan olarak Le Pen seçildi. ON liderleri Le Pen'in başkanlığına karşı çıkmıştı. Le Pen'in milliyetçi grubu ON'un devrimci düşüncesini taşıyor ve popülist çizgide ilerliyordu. Diğer taraftan Le Pen'in führer gibi otoriter davranması ON liderlerini rahatsız etti. 1973 yılında ON'lu grup partiden ayrıldı ve Yeni güçler (PFN) partisini kurdu (Vural H. S., 2005, s. 145-146).

1972 yılında Jean-Marie Le Pen tarafından kurulan Ulusal Cephe Partisi'nin düşünce kökenleri yeni sağ ekolünden gelmiştir. Yeni sağ ekolü, iki savaş arası dönemde olan üstün ırk yaklaşımı yerine etnik çoğulculuk anlayışını geliştirmiştir. Bu yaklaşıma göre hiçbir kültür diğerine üstün değildir. Kültürlerin özünde onları birbirinden ayıran farklılıklar bulunmaktadır. Kültürel farklılıklar ise bu kültürlerin aynı coğrafya içerisinde yaşamasını engellemektedir. Bu düşünce yapısından etkilenen Le Pen de benzer şekilde çoğulcu kültürler korunmalıdır. Ama bunun yeri Fransa olmamalıdır... Diye belirtmiştir. Aşırı sağ partilere baktığımızda genel olarak öz kültürü korumak için çok kültürlülüğe karşı çıktıklarını görmekteyiz. Yine Le Pen de bu bazda çok kültürlülüğe karşı çıkmaktadır (Aslan, 2016, s. 234).

FN, geleneksel sağ ve sol kavramlarını aşan popülist bir yabancı düşmanlığı hareketi olarak kendini tanıttı. Partinin amaçları ve ideolojisi, FN'nin orijinal yayını olan *Defending the French*'te "Ulusal Programı" adıyla 1973'te yayınlandı. Bu program milliyetçi, zaman zaman da ırkçı politika içeriyordu. Bunun yanında kamu kesiminin küçülmesini ve devletin ekonomiye müdahalesinin en aza indirilmesi savunuldu. Göç politikasında ciddi değişiklikler istendi. Avrupalılık karşıtlığı ve orantılı temsil programında yer alan maddeler arasındaydı. 1970'lerde Le Pen'in savunduğu göç karşıtlığı ve göçün ulusal güvenliği tehdit ettiği o sıralar halkta çok yankı bulmadı. Bu söylemler bir propaganda olarak görüldü ve reddedildi. Ayrıyeten parti içinde krizler de yaşanıyordu. Bir yanda Le Pen'in aşırı milliyetçi destekçileri bir yandan da ılımlı milliyetçi destekçileri vardı. 4 Mart 1973'te yapılan seçimlerde FN, istenilen başarıyı sağlayamadı ve %1 civarlarında kaldı. ON'ın partiden ayrılmasıyla partide kendini sağlamlaştırmaya çalışan Le Pen, partiyi kademeli olarak kontrolü altına almayı başardı.

ON'un PN'den ayrılarak kurduğu PFN her ne kadar rakip olsa da bu iki parti farklı sağ politikalar izlediler. PFN diğer sağ partilere yanaşırken, PN diğer sağ partileri desteklemeyi reddetti (Stockemer, 2017, s. 11).

FN, 1970'ler boyunca seçimlerde başarı sağlayamadı. 1981 yılında cumhurbaşkanlığı seçiminde aday bile olamayan Le Pen'in politikası halktan pek destek görmediğini kanıtlamış oldu. Fransa'da hükümet ve cumhurbaşkanları hep sağ partilerden oluşmaktaydı. 1980'lerde ise değişim başladı ve Mitterand cumhurbaşkanı oldu. Bu durum FN için bir dönüm noktasıydı. Komünistlerin de yer aldığı komisyon ekonomide Ortodoks politikalar izliyordu. Ama bu ekonomi istenilen sonucu vermedi. İşsizlik arttı ve dış ticaret açığı büyüdü. Sol iktidarında piyasaya teslim olması halkta hayal kırıklığı yarattı. Sağ kanat ise giderek sert bir tutum almaya başlaması Le Pen'in söylemlerine benzer göç konularına değiniyordu. Mitterand ise giderek güç kazanan sağa karşı Le Pen'e şans tanıdı. Televizyon kanallarında daha çok FN partisine yer verilmesine izin verdi. Bu gelişmelerle birlikte FN 'de yükseliş başladı (Vural H. S., 2005, s. 146-147).

Ulusal Cephe, ilk başlarda yerel seçimlerde varlık gösterdi. Ekonomik durum, işsizlik gibi konularla halkı manipüle etti. Ekonomik olarak zor durumda olan halk için bu söylemler ilgi çekti. Göç konusunun üzerinde ısrarla durdu. Le Pen, bir milyon işsiz bir milyon fazla göçmen sloganıyla yürüyordu. Güçlü hitabı dikkat çeken sert sözleri popülist bir lider olmasını sağladı. Halka göçü bir güvenlik ihlali olarak lanse etti ve bu siyasetle yol aldı. 1970'lerde pek de başarı gösterememiş olan Ulusal Cephe'nin, 1980'ler de Avrupa Parlamentosu seçimlerinde sağladığı başarı pek çok parti için büyük şok etkisi yaratmıştı. Çünkü PN'ye küçük marjinal parti gözüyle bakılıyor pek de merkez partilerin yerine gelebileceğine inanılmıyordu. 1984 yılında Avrupa Parlamentosu seçimlerinde %11'lik oy oranı FN için büyük başarıydı. Bu tarihten sonra FN'nin oyları %10'un altına düşmedi (Atikkan, 2014, s. 117).

Avrupa Parlamentosundaki başarısından sonra Ulusal Cephe ülke çapında ün kazandı. Le Pen'nin başarısı aslında kazandığı oylarda değil yarattığı etkideydi. Ulusal Cephe, Fransız siyasetinde gündem belirleyici olarak konumlanmıştı. Gazetelerde verdiği demeçler, partiyi, ulusal siyasi gündemin zirvesine taşıyor ve diğer siyasi

kanatları bu konularla ilgili olmaya zorluyordu. Zamanla akademik camia da bu konulara değindi. Göç konusunda yapılan araştırmalar Le Pen'in siyasetine de avantaj sağladı. Le Pen'in ülke içindeki ilk başarısı 1986 yılında parlamento seçimlerinde 35 sandalye kazanmasıyla gerçekleşti. İki yıl sonra yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde oyların %14'ünü aldı (Davies, 1999, s. 3).

1995 Haziranda yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oyların %15'ini alan Le Pen, 1997 seçimlerinde de yine aynı oy oranını korudu. Ulusal Cephe, Avrupa Parlamentosu seçimlerinde sağladı başarı sonrası oy oranları giderek artırdı. Artık kemikleşmiş bir Fransız seçmeni vardı. Aynı zamanda oyları sadece sağ kesimden de almıyordu. Sol kanatta Ulusal Cephe Partisi'ne destek veriyordu. Göç konusu PN'nin gündeme getirmesiyle popüler bir hale geldi. Hükümet göç politikası hakkında çıkardığı yasalarda Ulusal Cephe'nin parti programından yararlandı. Halkın, bu partiyi desteklemesinde göç konusundaki tavrı, geleneklere bağlı olması ve kamu düzenini sağlaması gibi nedenlerin etkili olduğu görülüyordu (Taş, 1999, s. 100).

Ulusal Cephe'nin aşırı sağı hâkimiyet altına alması asıl olarak 2011 yılında başkanlık değişimi ile olmuştur. 2011 yılında başkanlık koltuğuna babasını partiden uzaklaştıran Marine Le Pen oturmuştur. Bu yeni dönem ile birlikte partide birçok değişim meydana gelmiştir. Marine Le Pen daha ılımlı bir politika izleyerek Fransız siyasetinde tehdit yaratacak faşist unsurlardan partiyi temizlemiştir. Parti programında belirleyici yön artık popülizmdir. Konjonktürden de birçok yardım gören Marine Le Pen, partiyi kurulduğu ilk zamanlardan daha da popüler hale getirmiştir. Özellikler 2008 krizinden sonra yaşanan işsizlik ve 2011 yılından bu yana Avrupa'ya gelen göç dalgası Ulusal Cephe'nin yükselmesinde etkili olmuştur. Marine Le Pen'in bu durumları fırsata çevirmesi ve popülist bir söylem takınması PN'nin oy oranlarının yükselmesini sağlamıştır. Konjonktüre bakıldığında yaşanan 2008 ekonomik krizi Fransa'daki işsizlik oranlarını yükseltti. Arap Baharı sonrası iç savaş yaşanan ülkelere Avrupa ülkelerine sürekli bir göç dalgası başladı. Bu durum Le Pen'in partinin ilk kurulduğu zamanlarda söylediği göç sorunsalını önemli hale getirdi. Marine Le Pen popülist politikalar izlemeye devam etti. Göçmenlerin ekonomi üzerinde yük olduğunu savunan aşırı sağ partinin trendi yükseldi (Saç, 2017, s. 269).

Partinin yeni lideri Marine Le Pen 2012 başkanlık seçimlerinde aday oldu. Bu seçimde %18 oy alan Marine Le Pen partinin kuruluş tarihinin en yüksek oyunu almış oldu. İkinci tur seçimlere katılmamasına rağmen halkın desteğinin radikal sağ bir partiye ne derece fazla olduğunu kanıtladı. Propagandasında Schengen'den çıkmayı, sınırları göçmenlere kısıtlamayı ve küçük şirketlere kamu desteğinin sağlanmasını savunmuştu. Le Pen'in seçim kampanyasındaki asıl odağı ekonomi oldu. Son beş yılda bozulan ekonomi, artan işsizlik oranları ve yükselen vergiler halkın kanayan yarasıydı. Le Pen başarılı bir kampanya yürüttü ve bu hassas konulara odaklandı. Le Pen üçüncü olurken, Sosyalist Partinin adayı François Hollande ipi göğüsleyen isim oldu. Sarkozy'nin iktidarı ekonomik krizlerle sarsılmış ve bu durum halkın Sarkozy'e karşı güveni bozmuştu. Seçim sürecinde güle güle Sarkozy yazan pankartlarda bunun en açık göstergesi oldu (Parlak yıldız, 2012). Sarkozy'nin merkez sağı giderek aşırı sağ söylemlerine yöneldi. Ülkedeki Müslümanların, Fransa'nın Hristiyan geleneklerini bozduklarını belirtti. Ulusal kimlik tartışmalarını gündeme taşıdı. Sarkozy'nin aşırı sağ söylemleri aşırı sağın asıl savunucusu olan Le Pen'in oylarının artmasında etkili oldu (Elmas & Kutlay, 2011, s. 8). Yine 2012 yılında yapılan parlamento seçimlerinde Ulusal Cephe %13,6 oranında oy aldı. Bu oy oranı bir önceki seçimlerin üç katı olduğu düşünülürse konjonktürün oyların artmasında ne derece etkili olduğu görülebilir (Aslan, 2016, s. 236).

Doğrudan halk tarafından seçilen AB'nin tek organı Avrupa Parlamentosudur. Beş yılda yapılan seçimlerin sonuncusu 2014 yılında yapıldı. Bu seçimlerde damgasını vuran ise Le Pen'in başarısıydı. Bu seçim 2008 krizinden sonra Avrupa'da yaşanan borç krizinin etkisi altında geçti. 2014 Avrupa Parlamentosu seçiminde Ulusal Cephe %25 oy elde etti. Fransa bu sayede Avrupa parlamentosunda en önemli yere sahip oldu. Le Pen seçimin ardından yaptığı ilk konuşmasında Türkiye'nin AB üyelik sürecine veto konulmasını istedi. Avrupa Parlamentosu seçimine aşırı sağ partinin zaferi ekonomik krizlerin sonucu olarak yorumlandı. Avrupa şüpheciliğinin artması bu seçimin ayrı bir göstergesi oldu. Artık Avrupa Parlamentosunda çoğunluk Avrupa karşıtlarındı (Kaymaz, 2014).

Tablo 13
Aşırı Sağ Partilerin Avrupa Parlamentosundaki Koltuk Sayıları

	1999 Kazanılan Sandalye/ Ülke Kontenjani	2004 Kazanılan Sandalye/ Ülke Kontenjani	2009 Kazanılan Sandalye/ Ülke Kontenjani	2014 Kazanılan Sandalye/ Ülke Kontenjani	
Avusturya FPÖ	5/21	1/18	2/19 (%12.71)	4/18	(%19.7)
Belçika VB	2/25	3/24	2/22 (%9.85)	1/21	(%4.26)
Fransa FN	5/87	7/78	3/74 (%6.3)	23/74	(%24.86)
İtalya LN	4/87	4/78	9/72 (%10.2)	5/73	(%6.15)
Hollanda PVV	-	-	4/25 (%16.97)	4/26	(%13.32)

Kaynak: (Çöpoğlu, 2017, s. 12)

2015 yılında Ulusal Cephe Partisi'nin lideri Marine Le Pen, Özgürlükler ve Uluslar Avrupası (Europe of Nations and Freedom-ENF) siyasi grubunu kurdu. ENF, Avrupa Parlamentosunda yedi üye ülkeden 39 milletvekili ile temsil edildi. Grupta, Hollanda Özgürlük partisi (PVV), Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ), İtalyan Kuzey Ligi ve Belçika da bulunan Flaman Çıkarı Partisi (Vlaams Belang) bulunuyor. İngiltere'nin Avrupa Birliği karşıtı partisi UKİP'ten ihraç edilen Janice Atkinson'da üyeler arasında. Grubun ortak noktası hepsinin aşırı sağ partiler olması ve Avrupa Birliğine karşı duruşları. Aynı zaman üyeler Türkiye'nin AB'ye girmesine karşı çıkıyorlar (Karaca K. , 2015).

2017 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde Le Pen merkez partileri geride bırakarak Macron ile ikinci tura kalmıştır. Le Pen ikinci turda oyların %33 ünü alarak tarihe geçti. Bu oy Ulusal Cephe'nin tarihte aldığı en yüksek oy oranıydı. İkinci turda her ne kadar kaybetse de bu süreçte yaptığı seçim çalışmalarıyla tanınırlığı hem kamuoyunda hem de dünya nezdinde artmıştır. Bu süreçte en çok tartışılan konulardan biri de Fransa'nın AB'den çıkması anlamına gelen Frexit olmuştur. Le Pen'nin bu konuda referanduma gitme vaadi kamuoyunda çok fazla yankı buldu. Le Pen'e göre Fransa Avrupa bütünleşmesi sürecinde egemenlik haklarında çok fazla taviz vermişti. Aynı zamanda dış ilişkilerde Rusya ile yakınlaşma, Kırım'ı Rusya'nın toprağı olarak kabul etme söylemleri göze çarpıyordu. Ekonomi konusunda ise geleneklere dönme

çağırısı yaptı. Euro derhal terkedilmeli. Ulusal para olan franka dönülmelidir. Fransız milli ekonomisi kurulmalı, üretim yerelleştirilmeli ve ithalata vergiler önerdi (Çöpoğlu, 2017, s. 13).

Tablo 14
Fransa’da Aşırı Sağın Yükselişi

	2007 Genel Seçimler (yüzde)	2007 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri (Birinci Tur Sonuçları, yüzde)	2012 Genel Seçimleri (yüzde)	2012 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri (Birinci Tur Sonuçları, yüzde)
Ulusal Cephe (FN)	4,3	10,4	13,6	17,9
Sosyalist Parti (PS)	24,7	25,8	29,3	28,6
Halk Hareketi Birliği(UMP)	39,5	31,1	7,1	27,1
Fransız Komünist Partisi (PCF)	4,2	1,9	6,9	11,1

Kaynak: (Keskin & Boyraz, 2017, s. 19)

Sonuç olarak tablodan da anlaşılacağı üzere Fransa’nın aşırı sağ partisi Ulusal Cephe giderek oy oranlarını arttırmayı başarmıştır. 2007 yılından bu yana görülen seçim başarısının altında ekonomik krizlerin etkisi kadar konjktürel durumların da varlığı göze çarpmaktadır. İngiltere’nin AB’de ayrılma kararı yani Bretix ve ABD başkanı olarak Trump’un seçilmesi aşırı sağ liderleri için motivasyon kaynağı olmuştur.

3.2.2. Almanya İçin Alternatif (Alternative für Deutschland, AfD)

Almanya İçin Alternatif, henüz 2013 yılında kurulmuş genç bir partidir. Konrad Adam, Alexander Gauland ve Bernd Lucke tarafından kurulmuştur. Göçmen karşıtı politikalarla öne çıkan parti aynı zamanda AB karşıtıdır. Partinin kurulduğu sıralar Avrupa’da Euro krizi yaşanmakta, Yunanistan’a yardım konusu tartışılmaktaydı. Diğer taraftan Arap Baharı ile başlayan göçmen krizi de gündemi meşgul eden diğer bir sorundu. AfD bu sorunları başarıyla okudu ve kendi politikasını bu yönden geliştirdi. 2013 yılında girdiği genel seçimlerde %4.7 oranında oy elde etti. 2014 yılında yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde ise aldığı %7,1’lik oy oranı henüz yeni kurulmuş bir parti için oldukça başarılıydı. 2017 yılında son yapılan Almanya Federal Meclis

seçimlerinde %12.6 oy oranıyla büyük başarı elde etmiş ve meclisteki nc parti olmuştur (Aras & Sağıroğlu, 2018, s. 2).

Nazi Almanya'sında Hitler'in intiharı ile birlikte 1945 yılında Almanya kesin olarak teslim olmuş ve Hitler'in aşırı sağ partisi NSDAP'ın yönetimi son bulmuştu. Bu tarihten sonra uzun süre aşırı sağ Almanya'da kendini gösteremedi. Almanya zaten doğu ve batı olarak ikiye bölünmüştü. Doğu Almanya'daki komünist yönetim bu duruma engel oldu. Batı Almanya'da ise Başbakan Konrad Adenauer'ın uyguladığı bütünleştirici politika aşırı sağın ortaya çıkmasını engelledi. 1964 yılında kurulan aşırı sağ Almanya Ulusal Demokratik Partisi (NPD) Nazilerden sonra aşırı sağdaki yükselen ilk parti oldu. Kısa sürede başarısını artıran NPD, göçmenlere karşı girişilen şiddet eylemleriyle sonucunda tüm kesimlerden destek alamadı. Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi ile de popülerliğini yitirdi. Bu dönemden sonra ortaya çıkan aşırı sağ gruplar, göçmenlere karşı yapılan şiddet eylemleriyle Neo-Nazi grupları olarak anıldı (akı, 2018, s. 64).

2013 yılında AfD'nin kurulmasıyla birlikte aşırı sağ Almanya'da ilk defa başarı sağladı. AfD'nin diğer aşırı sağ partiler arasından sıyrılması ve başarılı olmasında konjonktürün de çok etkili olduğu söylenebilir. Konjonktüre bakıldığında 2008 ekonomik krizi dünya ekonomilerini etkilemiş ve birçok Avrupa ülkesinde işsizlik oranları artmıştır. Dünya lkelerinin etkilendiği bu krizden Avrupa'nı itici motoru olan Almanya'da etkilenmiştir. IMF'nin 2008 yılında yayınladığı Dünya Ekonomi Raporuna göre Almanya'da 2007 yılında %2,5 olan üretim artış hızı, 2008 yılına gelindiğinde %1,2 oranına gerilemiştir (IMF, 2008). 2009 yılından sonra hızlı bir toparlanma sürecine giren Almanya 2010 yılında %3,6'lık bir büyüme oranı göstermiştir (IMF, 2013). İşgücü piyasasında krizle birlikte yaşanan durgunluktan sonra yeniden artmaya başlamıştır. Almanya sağlam ekonomisi sayesinde hızlı bir toparlanma süreci yaşarken diğer Avrupa lkeleri ise derinden sarsılmıştır. 2008 Krizinden sonra Yunanistan, Portekiz ve İspanya gibi güney Avrupa lkelerinde borç krizleri yaşanmıştır. 2010 yılında borç krizlerini çözmeye alışan Almanya, bu krizin derinleşip Euro para birimine zarar vermesini engellemeye çalışmıştır. Yunanistan gibi ülkelerin içine düşmüş olduğu kriz Euro bölgesini de derinden etkilemiştir. Bu süreçte Euro

bölgesindeki ülkelerin kendi aralarında da bir kriz yaşanmıştır. Bazı ülkeler Yunanistan'ın birlikten ihraç edilmesi gerektiğini üzerinde ısrarcı olmuşlardır. Aynı zamanda bu durum halkın da Yunanistan'a karşı olumsuz bir tutumda bulunmasına yol açmıştır (Soytürk, 2018, s. 5).

Yunanistan gibi ülkelere uygulanan kurtarma paketleri AfD'nin en çok eleştirdiği konular arasındadır. Yunanistan'a para aktarımının durdurulmasını, Almanya'nın Euro alanından çıkmasını ve AB'ye verilen ulusal egemenlik haklarının geri alınmasını talep etmektedir. Merkel'in ekonomi politikalarına karşı duruş sergileyen AfD, halkta yankı uyandırmayı başarmış ve bu sayede oy oranlarını arttırmıştır (Meç, 2018, s. 137).

2011 yılında baş gösteren Suriye iç savaşı ve bununla birlikte başlayan göçmen krizi, milliyetçi politikalarla şekillenen partinin güçlenmesinde en etkin sebeplerden olmuştur. PEGIDA gibi örgütlerle bağıni güçlendirmesi partinin destekçilerinin artmasını sağlamıştır. PEGIDA (Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes), kendini "Batı'nın islamlaşmasına karşı yurtsever Avrupalılar" olarak tanımlayan, bunun için mücadele eden örgüttür. Bu örgütün düzenlediği şiddet olayları aşırı sağ kesim tarafından desteklenmektedir. Haftalık yürüyüşler düzenleyen örgüt milyonlarca kişi tarafından destek görmüştür. Yabancı, göçmen ve islam karşıtı olarak tanımlayabileceğimiz bu örgüt, Müslümanların batıya göçlerinin engellenmesi gerektiğini savunmuştur. Suriye ve Irak'ta DAESH terör örgütlenince yapılan vahşi katliamların aynı dönemde yaşanması bu örgütün savunduğu göçmen karşıtlığına taraftarı arttırmıştır (Soytürk, 2018, s. 13).

Sonuç olarak; AfD'nin ortaya çıkışında konjonktürel birçok etmenin olduğunu söyleyebiliriz. Yaşanan Euro krizinden sonra halkta oluşan olumsuz etkiler aşırı sağın başarısını tetiklemiştir. Konjonktürü inceldiğimizde henüz 2013 yılında kurulan bir partinin iyi bir başarı sağlaması halkın çözüm arayışı içinde olduğunun da göstergesi sayılabilir. Mevcut partilerin sosyo-ekonomik olaylar karşısında gerekli çözümleri üretememesi sonucunda AfD halkta umut ışığı doğurmuştur.

3.2.3. Hollanda Özgürlük Partisi (Partij voor de Vrijheid, PVV)

Hollanda tarih boyunca hoşgörünün beşiği olarak anılmış ve birçok farklı kültürün birlikte özgürce yaşadığı bir toplum olmuştur. Diğer ülkeleri kendine hayran bırakan tüm din ve mezheplerin uyum içinde yaşaması, baskı gören farklı grupların bu ülkeye göçmesinde temel nedendi. Tüm farklı gruplar aynı zamanda siyasi arenada da kendilerine temsil olanağını bulmuşlardı. Her bir topluluğun kendi sosyal alanları mevcuttu. Kendi gazeteleri, kendi okulları, partileri vs. vardı. Bu durum 1960'lara gelindiğinde yavaş yavaş çökmeye başladı. Çok fazla Müslümanın göçmen olarak bulunuyordu. 1980'lerde ise artık Hollanda kültürüne sahip çıkma sesleri yükselmeye başladı. Merkez Partisi bu yıllarda Hollanda kültürünü korumak için hedefiyle ortaya çıktı. Partinin işsizlik, kültürel kimliğin korunması, göçmenlerin entegre olması gibi beyannameleri vardı. Çok fazla ses getiremeyen parti daha sonra bölündü. Çok kültürlü topluma karşı olan gruplar marjinal olarak kaldılar. Fakat 1990'ların başında merkez sağda bulunan, Özgürlük ve Demokrasi için Halk Partisi'nin lideri Frits Bolkestein bu marjinal söylemlere sahip çıktı. Göçmenler konusuna sıkça yer veren Bolkestein, Müslümanların kültüre entegre olmadıklarının altını çizmişti (Atikkan, 2014, s. 121-123).

2000'lerde ise aşırı sağda Pim Fortuyn'un fırtınası esti. Eski bir profesör olan Fortuyn siyasete atılmak istediğini duyurdu. Yabancı düşmanlığını sıkça dile getirdi. Ülkede azınlıklara verilen hakların geri alınması gerektiğini vurguladı. Ona göre Hollanda kültürü için en büyük tehlike İslam'dı. İslam'ın geri bir kültür olduğunu iddia etti ve kültürün İslamlaştırılmasına karşı durdu. 2001'de Yaşanabilir Hollanda Partisi (Leefbaar Nederlands;LN) 'ın lideri oldu. İslam ve göçmenler hakkındaki ağır sözleri kamuoyunda şok etkisi yarattı. Bu açıklamalarından sonra LN onu liderlikten aldı. Pim Fortuyn daha sonra 2002 yılında seçimlere katılmak için Pim Fortuyn Listesi'ni (Lijst Pim Fortuyn, LPF) kurdu. Ülkedeki en temel sorunun göçmenler olduğunu belirtti. Sol partilere oy verme alışkanlığı giderek değişiyordu. Seçmen tabanı aşırı sağa yönelim göstermiştir. Pim Fortuyn, propagandası göçmenleri üzerinden yaparken, sol partiler ise tamamen Fortuyn karşıtlığı üzerine propaganda yapmaya başlamışlardı. Ortam oldukça gerginleşmişti. Fortuyn sık sık tehditler alıyordu. Seçimlerden 9 gün önce Fortuyn suikast

sonucu öldürüldü. Bu sonuç ortamı tamamen değiştirdi. LPF bu durumdan sol partileri sorumlu tuttu. Yapılan seçimlerde LPF %17'lik bir oy oranı alarak mecliste 26 sandalyeye sahip oldu. Fortuyn, inanılmaz bir şekilde hızlı popülerlik kazanmıştı. İşlam korkusu karşısında birleşen toplumda Pim Fortuyn'la birlikte artık aşırı sağ partiler popülerliğini artırdı (Vural H. S., 2005, s. 77-78).

Pim Fortuyn'dan sonra aşırı sağ cephesinde öne çıkan isim Geert Wilders oldu. İlk olarak Halkların Özgürlük ve Demokrasi Partisi'nin (VVD) partisinde 1990-1998 yılları arasında Frits Bolkenstein'in asistanı ve konuşma yazarı olarak görev yaptı. Bolkenstein gibi o da göçmenler ve Müslümanlar için karşıt düşünceler taşıyordu. 2004 yılına kadar VVD görev yapan Wilders, 2005 yılında Özgürlükler Partisi (PVV) 'ni kurdu. VVD ile en büyük ayırım yaşadıkları nokta ise Türkiye'nin AB üyeliği oldu. Geert Wilders, Pim Fortuyn benzeri sert söylemlere sahipti. Müslümanlar ve göçmenler hakkındaki söylemleri kamuoyunda sıkça yankı uyandırıyor. PVV ilk kez 2006 genel seçimlerine katıldı. Bu seçimlerde 9 sandalye kazanmayı başardı. 2010 seçimlerine gelindiğinde ise sandalye sayısını yükseltti. Yüzde 15.5 oranında oy alırken mecliste 24 sandalye almaya hak kazandı. AB karşıtı söylemlere de başvuran Geert Wilders 2012 yılı seçimlerinde bu söylemleri sebebiyle oy kaybetti (Eren, 2017, s. 10).

2014 yılında Geert Wilders, Faslılara karşı nefret söylemleri sebebiyle ırkçı nefrete teşvik suçundan yargılanmıştır. Bu davadan beraat eden Wilders'ın hakkında daha sonra binlerce şikâyet verilmiştir. Wilders hem Hollanda'da hem de yurtdışında islamofobiyi teşvik eden çalışmalar yapmıştır. Ülkedeki Faslıları açıkça istemediğini belirtmiştir. Mahkeme tarafından hakkında kınama kararı verilen Wilders ırk ayırımına ve Müslüman düşmanlığına devam etmiştir. Camilerin kundaklanma sayıları ve İşlamlaşma karşıtı faaliyetlerde artış gözlenmiştir. Bunun üzerinde medyanın da etkisi olduğu görülebilir. Wilders gibi Müslüman karşıtı söylemlere sürekli medyada yer verilmesi islamofobinin geniş kitlelere ulaşmasına neden olmuştur. 2014 yılında ayrımcılık ile ilgili 240 şikâyet rapor edilmiştir. Bu sayıya bakıldığında önceki yıla göre %45 oranında artış olduğu gözlenmektedir. 2015 yılında ise bu rakam 439'dur (Valk, 2017, s. 9-10).

Hollanda'da yapılan 2017 genel seçimlerine bakıldığında, Geert Wilders'in bir sayfalık seçim programı vardır. Programın ana teması islamsızlaştırmadır. Camileri kapatacağını, Kuranı Kerim'i yasaklayacağı ve sığınmacıları geri göndereceğinin vaadinde bulundu. Hollanda yeniden bizim başlığı altında İslam'ı yasaklayacağını söylerken aynı zamanda Hollanda'nın AB'den çıkması gerektiğini de belirtmiştir (TRT HABER, 2016).

2017 yılındaki seçimlerde en öne çıkan adaylar arasındaki mücadele VVD partisi lideri Mark Rutte ve PVV partisi lideri Geert Wilders arasında geçmiştir. Yapılan anketlerde Geert Wilders öne çıkmaktaydı. Seçim kampanyası sürecinde Müslümanlara ve yabancılara karşı sert tutumların popülist söylemlerinin merkezi radikal Wilders'ti. Popülizmin aşırı sağ yönlü gelişmesi diğer partileri de bu söylemlere doğru itmiştir. Sağ popülizmden oy almaya çalışan Başbakan Rutte'da Hollanda değerlerini ön plana çıkarmıştır. Hatta göçmenlerin ülke geleneklerine uygun davranmaları konusunda uyarmıştır. Türkiye'deki referandum öncesi Türk bakanlarının Hollanda da referandum toplantısı yapmalarına izin vermemiştir. Bu durumda gerginliği tırmandırmıştır (Deutsche Welle Türkçe, 2017).

15 Mart 2017 genel seçimlerde 33 sandalye ile birinci Mark Rutte'un partisi VDD oldu. İkinci büyük parti olan Geert Wilders'in partisi PVV 19 sandalye kazandı. Son dönemlerde Rutte'un aşırı sağ söylemleri ve Türk bakanlara takındığı tutum seçimi kazanmasında rol oynadığı düşünülüyor. Ekonominin son 11 çeyrekte çok iyi büyüdüğü ve işsizlik oranlarının düştüğü gözlemlendiğinde Başbakan Rutte'un kazanmasında bu durumda etkili olduğu söylenebilir (BBC Türkçe, 2017).

Sonuç olarak Hollanda'da aşırı sağın yükselişine bakıldığında konjonktür olarak ekonomiden çok göç ve islamofobiden etkilenmiş olduğu görülür. Ülkede bulunan Müslümanların entegre olma sorunu, Avrupa'ya gelen göç dalgası ve yaşanan terör olayları Hollanda'da aşırı sağ partilerin yükselmesinde en büyük etken olduğu söylenebilir. Yaşanan Bretix ve ABD'de başkan olarak Trump'un gelmesi aşırı sağ partilerini teşvik etmiştir. Her ne kadar seçimi kazanan Rutte olsa da Wilders'in nefret söylemleri ve İslam'a karşı takındığı tavır ile ikinci en büyük parti olması Hollanda'nın hoşgörü ülkesi konumunun yıkıldığının göstergesidir. Wilders'in parlamentoda sert bir

muhalefet yürüteceği açıktır. AB karşıtlarının konjonktürel yükselmesi Brüksel içinde tehlikenin yaklaştığının işaretidir.

3.2.4. Avusturya Özgürlük Partisi, Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avusturya 'da aşırı sağ partileri dışlama konusunda bir uzlaşma söz konusudur. Propoz adlı verilen iki büyük partinin (Sosyal Demokratlar "SPÖ" ve Halk Partisi "ÖVP") işbirliği yapması ve rakiplerinin dışlama politikası uzun bir süre devam etmiştir. Nazisizleştirme olarak uygulanan politika sonucu milliyetçi kesim bastırılmıştır. 1999 yılında Jörg Haider liderliğindeki Avusturya Özgürlükçü Partisi'nin (FPÖ) seçimlerde yüksek oy almasıyla bu konsensüs bozulmuştur. FPÖ %27 oranında oy alarak ÖVP ile koalisyon ortağı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk kez aşırı sağ partinin olarak hükümette yer alması tüm Avrupa'yı rahatsız etmiştir. AB karşıtı ve aşırı sağcı partinin koalisyon ortağı olması sonucu AB yaptırım uygulama kararı almıştır. AB liderleri Avusturya'ya karşı diplomatik yaptırım uygularken, FPÖ'nün Avrupa değerleriyle zıt olduğu konusunda protesto etmişlerdir (Çöpoğlu, 2017, s. 10).

Avusturya Özgürlükçü Partisi eski bir SS subayı olan Anton Reinthaller başkanlığında kurulmuştu. Eskiden beri bastırılan milliyetçi kanadın savunuculuğunu yapan FPÖ, SPÖ-ÖVP'nin yıllar süren kartelini bozmayı başarmıştır. Avusturya'ya yaygınlaşan göçmen akımı sonrası Haider, yabancı karşıtı siyaseti geliştirdi. "Önce Avusturya" sloganıyla çıkan FPÖ yabancı karşıtlığının radikal savunucu rolünü kapmıştı. İşsizlik, kamu harcamalarının boşa tüketilmesi gibi birçok konuya değinen Haider kısa sürede popülarlığını arttırdı. Yabancıların ülkeden çıkarılmasını öneriyordu. FPÖ'nün Avusturya 1999 seçimlerinde ÖVP ile koalisyona ortak olması krize neden oldu. Hem iç hem de dış tepkiler yükseldi. FPÖ'ün liderliğine Haider yerine Passer'in geçmesi de krizi yatıştırmadı (Vural H. S., 2005, s. 109-112).

FPÖ, ÖVP ile koalisyon ortağı olunca ister istemez sisteme dâhil oldu. Küreselleşme ve modernizmin kaybedenlerinin partisi olma konumu yavaşça kayboldu. Sistem karşıtı duruşunu hükümette koruyamadı ve 2002 seçimlerine geldiğinde oy kaybetti. 2005 yılına geldiğinde Haider partiden ayrıldı ve partinin başına Heinz-

Christian Strache geçti. Haider ve Strache'nin izledikleri politika farklıydı. Haider, açıkça Nazi geçmişi olan antisemitizm taraftarı kişiliğini gösteriyordu. Aşırı sağ ve sert üslubu vardı. İsrail karşıtı bir politika izliyordu. Nazi taraftarlığını giderek popülist bir hale getirdi. Strache ise tam tersi İsrail taraftarı bir politika yürüttü. İsrail'le dostluk kuran Strache, İslam düşmanı tavrı aldı. Genç kesimlere de ulaşan Strache, Haider'le benzer olarak Avusturya milletinin düşmanları mottosuyla ulusal kimliği koruma çabalarına sığındı. Haider'den daha geniş kitleye sesini duyurmayı başaran Strach söylemlerinde modernize olmayı seçti ve antisemitizm yerine anti İslam'ı seçti. Ulusallığı merkeze alan Strache, kültürü koruma adına vatanseverlik politikasını güttü. Ötekiler algısını yaratmak için ülkedeki Müslüman ve göçmenleri seçti. Popülizmden yararlanan Strache, Müslümanlar üzerine nefret söylemi geliştirerek daha geniş kitlelere ulaşmayı hedefledi. Haider'ın göçmen karşıtlığını modernizm ve konjonktürün etkisiyle Müslüman ve göçmenler olarak genişletti. Müslümanları hedef alırken sık sık Türkiye üzerinden propaganda yapan Strache, Türkiye'nin AB üyeliğine kati suretle karşı çıktı (Aktaş, 2018, s. 280-283).

Antisemitizm alt zeminde dursa da üst zeminde anti İslam çatısı altında İsrail'le yakınlaşan FPÖ, Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak tanıdı. Aynı zamanda anti Amerika tavrı Rusya ile yakınlaşma sağladı. FPÖ'nün Putin hayranlığı ve Putin ile işbirliği anlaşmaları mevcut. Le Pen gibi diğer aşırı sağ partilerinde Putin yakınlaşması olduğu bilinmektedir. FPÖ'nün AB karşıtlığı Avrasya birlikteliği sunan Putin'e yakınlaşmada etki etmiştir. İslam karşıtlığına da Rusya'nın destek vermesi ilişkileri tetiklemiştir (Aktaş, 2018, s. 284).

FPÖ, kitesini modernizasyonun kaybedenlerini içine alarak genişletmiştir. Sadece milliyetçi kesim değil, ekonomik olarak çıkarları zarara uğrayan kesimlerde FPÖ'ye oy vermiştir. Bu yüzden protesto oylarının yanı sıra toplumun farklı kesimlerini kapsayan bir seçmen kitlesinin verdiği oylara sahiptir. Aşırı sağ partilerin göçmenler üzerinden kurdukları söylemleri kitlelerin artması ile diğer partilerde sahiplenmiştir. Bunun üzerinden çeşitli kampanyalar yürütülmüştür. Göçmen konusunda entegrasyon zamanla daha çok tartışılan konular arasında yer almıştır. İlk başta başkanlık olarak kurulan Entegrasyon Sekreterliği, 2014 yılına gelindiğinde Avrupa, Entegrasyon ve

Dışişleri Bakanlığı olarak bakanlık düzeyinde kendine yer bulmuştur. Göçmenler konusu ülkenin en önemli konularından birini oluştururken, entegrasyonla ilgili dil bilme, seminer gibi zorunluluklar getirilmiştir. İslam Yasası, Entegrasyon Bakanı Sebastian Kurz'un öncülüğünde 2015 yılında güncellenmiştir. Bu yasa ile yurtdışından imamlar getirilmesi yasaklanmış ve Bakanlar Kuruluna cemaatleri kapatma hakkı tanınmış vb. İslam'a yönelik birçok kısıtlama getirilmiştir (Sağlam, 2017, s. 147).

FPÖ'nün Avusturya da yükselişi 1999 yılında yapılan seçimlerdeki başarısı ile başlamıştır. 2000-2005 yılları arasında hükümette ÖVP ile hükümette yer almıştır. Daha sonra 2013 yılındaki ulusal seçimlerde tekrar başarılı bir oy oranı yakalamıştır. Yüzde 21,40 oranında oy aldığı seçim kampanyasını işsizlik, göç ve güvenlik konularına odaklamıştır. 2008 Ekonomik Krizi ve hemen arkasından yaşanan Euro Krizi Avrupa'da işsizlik oranlarını artırmıştır. Bu durum da FPÖ'nün seçim kampanyasında işsizliği öne çıkarmasına neden olmuştur. Yine 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşından sonra yaşanan göç krizi Avusturya halkını en çok rahatsız olduğu konular arasında yer almıştır. Bu yüzden de seçim çalışmalarında partiler göç ve güvenlik eksenine fazlaca yer vermişlerdir. Yaşanan göç dalgasıyla beraber FPÖ, Antisemitizm 'in yerine Anti İslam'ı koymuştur. Mülteci akını ile beraber FPÖ, halk üzerinde göçmenlerin yerlilerin işlerini ellerinden aldığı algısı oluşturmayı başarmıştır. Göçmenleri hem ekonomik sorun hem de güvenlik sorunu olarak lanse eden FPÖ, halkı bu konuda manipüle etmiş ve oy oranlarını artırmıştır. Haider'den sonra gelen Strache'nin başkanlığındaki FPÖ, popülist söylemlere yönelmiştir. 2016 yılında yapılan Avusturya Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde FPÖ'nün adayı Norbert Hofer %46,21 oy almıştır. Yarışı her ne kadar rakibi Alexander Van der Bellen kazansa da FPÖ'nün aldığı yüksek oy aşırı sağın Avusturya'da kemikleştiğinin göstergelerinden sayılmıştır. En son ulusal seçimler 2017 yılında yapılmıştır. Sebastian Kruz'un lideri olduğu ÖVP oyların %31.5'ini alarak birinci parti olmuştur. FPÖ ise oyların %27.1'ini alarak ikinci parti olarak onu takip etmiştir. ÖVP'nin bu seçim sürecinde FPÖ'nün söylemleri taklit ettiği görülmüştür. Popülizme yaklaşan aşırı sağ söylemleriyle oy toplamaya çalışmıştır. ÖVP seçimlerde Müslümanlar üzerinden siyaset yapmış ve 2013 ulusal seçimlerine göre oy oranlarını artırmıştır (Eren, 2012).

Tablo 15
Avusturya Ulusal Seçimleri 2013-2017

Partiler	2013 oy oram	2017 oy oram
SPO	26,82%	26,86 %
OVP	23,99%	31,47 %
FPO	20,51%	25,97 %
Yeşiller	12,42%	3,80 %
NEOS	4,96%	5,30 %
Liste Peter Pilz	Katılmadı	4,41 %

Kaynak: (Kurnaz, 2017)

2017 yılı seçimlerinden sonra kurulan ÖVP ve FPÖ hükümeti, Avrupa’da büyük yankı uyandırmıştır. Brexit ve Trump zaferinden sonra yükselen aşırı sağ trendi ilk defa Batı Avrupa’da aşırı sağ partinin hükümette yer almasıyla devam etmiştir. ÖVP’nin genel başkanı Sebastian Kurz ve FPÖ lideri Heinz-Christian Strache birlikte bir hükümet programı duyurdular. ÖVP her ne kadar merkez bir parti de olsa son dönemdeki aşırı sağ söylemleri dikkatlerden kaçmamıştır. Popülist trendi takip eden ÖVP, FPÖ’ye benzer söylemleri ile oy toplamıştır. Hükümetin yayınladığı mültecilere karşı alınan önlemlerde FPÖ’nün etkisi hissedilmektedir. ÖVP mülteciler, peçe yasağı vb. konularda FPÖ’den yana olurken AB konusunda ise taviz vermemektedir. Olası bir Auxit referandumuna karşı çıkarken, egemenlik haklarının da korunması gerektiğini kanısındadır (Demirkan, 2017).

3.3. Sonuç: 2008 Krizi’nin Avrupa’da Aşırı Sağın Yükselişindeki Rolü

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünya iki kutuplu bir yapıya sahipti. Bir taraftan ABD’nin öncülüğündeki batı bloğu, diğer taraftan SSCB’nin öncülüğündeki doğu bloğu vardı. ABD savaş sonrası liberal düzeni kurmuş ve doğu bloğu harici ülkeleri liberal düzene entegre etmişti. Zamanla bloklar arası yumuşama başlamış ve soğuk savaşın bitmesiyle beraber küreselleşme görülmüştü. Doğu bloğu çökünce buradaki ülkeler de liberal sisteme dâhil oldu ve ülkeler arası ilişkiler gelişti. Siyasal liberalizmin yanında ekonomik liberalizm de kendini gösterdi. 80’li yıllarda başlayan neoliberalizm akımı, 90’lı yıllarda doğu bloğunu da içine alarak genişledi. Küreselleşmenin getirisi olan finansal serbestleşme tüm ülkelerde görüldü. Ülkeler

arasında daha entegre ve girift ilişkiler gelişti. Finansal serbestleşmenin getirileri olmakla beraber ülkeler için riskleri de olmaktadır.

Neoliberalizm ile birlikte tüm finans piyasalarında deregülasyon politikaları görüldü. Bu kuralsızlık ve denetimsizlik ortamı risklerin doğmasına sebep oldu. Bu riskler küreselleşme ile beraber tüm piyasalarda kendini gösterdi. 2008 Ekonomik Krizi bu risklerin neden olduğu bir kriz olarak doğdu. Türev ürünlerin yaygınlaşması ve gölge bankacılık sistemi de krizi tetikledi.

2008 Ekonomik Krizinin çıkış noktası ise Mortgage Sistemidir. ABD’de uzun vadeli konut kredilerini sağlayan sistem olan Mortgage, iki piyanın eş anlı olarak işlemesi ile çalışır. Aslında borçlanan ve tasarruf sahibini bu sistem buluşturur. Birincil piyasada kredi borç alan kişiye verilirken, ikincil piyasada bu kredi menkul kıymetleştirme yoluyla satılır. Bu sistem ile birlikte kredi riski üçüncü kişilere aktarıldığından kredi maliyeti düşmüş ve kredi faizleri indirildi. Alt gelir gruplarına da çokça bu kredilerin verilmesi konut balonunu oluşturdu. FED ‘in faizleri artırması ile birlikte konut balonu patlamış ve geri ödenemeyen krediler krize neden oldu. Türev ürünlerinin sıkça kullanılması krizi derinleştirdi.

2008 Ekonomik Krizi sonrası tüm dünyada durgunluk yaşandı. ABD’de başlayan kriz çok kısa sürede tüm dünyada kendini gösterdi. Ticaret hacmi daralırken işsizlik de arttı. Enflasyon oranları yükseldi ülkeler bu durumu engellemek için faiz oranlarını düşürdüler. Deregülasyon sonrası yaşanan kriz ülkelerin yeniden regülasyon politikalarına dönmelerine neden oldu. Ülkeler milli ve korumacı politikalara yönelirken, küreselleşme ile gelen neoliberalizm sorgulandı. ABD ve Avrupa ülkeleri neo merkantilist politikalar uygulamaya başladı. Serbest ticaret anlaşmalarının varlığı korumacılığın örtülü bir şekilde ülkelere uygulanmasına sebep oldu. Tarife dışı engeller gibi araçlarla ülkeler yerli sanayiye korumaya yöneldiler.

2008 ekonomik krizi ABD’de başlamasına rağmen küreselleşmenin etkisiyle tüm ülkelere yayıldı Bu krizden hemen sonra Avrupa’da borç krizi yaşandı. Borç krizi tüm Avrupa’da tedirginlik oluşturdu ve AB’nin sorgulanmasına neden oldu. Kriz ülkelerde işsizlik oranlarının artmasına neden olurken küreselleşmenin kaybedenleri

ortaya çıktı. Bu durumdan rahatsız olan halk kendi ulusal sınırlarını, kendi ekonomisi koruma çabasına girdi. Tam da bu noktada ortaya çıkan aşırı sağ partiler küreselleşmenin kaybedenlerine bir umut oldu. Ekonomik ve sosyal sorunlardan beslenen aşırı sağ partiler popülist söylemleri sayesinde Avrupa’da yükselişe geçti.

Ana akım partilerin sorunlara çözüm yaratamayışı halkı popülist söylemlere sahip aşırı sağ partilere itti. Biz ve ötekiler ekseninden beslenerek ortaya çıktılar ve halkı manipüle ederek yükseldiler. Ayrıştırıcı politika güden bu partiler ulusal kimliği korumayı savundular. Küreselleşmenin kaybedenleri tarafından benimsenen bu partiler daha sonra popülizmin etkisiyle seçmen kitlelerini artırdılar. AB birliği karşıtı olan aşırı sağ partiler, AB’nin ulusal egemenliklerini ellerinden aldığını belirtmekte ve halkı bu konuda etkilemektedirler.

Avrupa’da yükselen aşırı sağ parti trendlerinde örneklem olarak Ulusal Cephe Partisi (FN), Almanya İçin Alternatif (AfD), Özgürlük Partisi (PW) ve Avusturya İçin Alternatif (FPÖ) alınmıştır. Bu partileri incelediğimizde hepsi aşırı sağ çizgisinde yer alan, AB karşıtı, yabancı düşmanı ve korumacı politikalar üreten partilerdir.

İlk olarak Avrupa’da aşırı sağın en eski temsilcilerinden Fransa’nın Ulusal Cephe Partisine bakacak olursak; önceleri kendine çok fazla taraftar bulamayan parti ekonomik krizin etkisiyle 2007 yılından bu yana oy oranlarını yükselttiği görülmektedir. Son yıllarda görülen artan işsizlik, büyümenin sekteye uğraması ve vergilerin artması gibi ekonomik sorunlar PN’nin seçim kampanyasındaki odağıydı. Bunun yanında eskiden beri savunduğu göçmen sorunu, konjonktürün etkisi ile Avrupa’ya gelen göçmen akımı sonrası kendine taraftar bulmuş ve partinin yükselişinde önemli bir etki sağlamıştır. Öz kültürünü korumak için çok kültürlülüğe karşı olan PN, Fransa’nın kapılarını göçmenlere kapatmayı teklif etmiştir. Parti başkanı Marine Le Pen’in popülist söylemleri, halkı etkilemeyi başarmış ve en son 2017 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde Le Pen’in Macron ile 2. Tura kalmasını sağlamıştır.

İkinci olarak, Avrupa’nın itici gücü olan Almanya’da henüz yeni bir parti olan Almanya İçin Alternatif Partisi (AfD) vardır. AfD’nin kurulduğu 2013 yılından bu yana aldığı oy oranları göze çarpmaktadır. 2008 Ekonomik Krizinden sonra güney Avrupa

ülkelerinde yaşanan borç krizi Avrupa'da büyük yankı uyandırmıştır. Merkel'in Yunanistan'a uyguladığı kurtarma paketlerini eleştiren AfD, Almanya'nın Euro alanından çıkması ve AB'ye verdiği egemenlik haklarının geri alınması taraftarıdır. Yine Merkel'in göçmenlere uyguladığı politikayı eleştiren ve göçmen karşıtı popülist söylemleri taraftar topladığı görülmektedir.

Aşırı sağ temelinde temel aldığımız diğer bir parti ise Hollanda Özgürlük Partisi (PVV)'dir. Yüzyıllardır hoşgörünün beşiği olarak görülen Hollanda çok fazla Müslüman göçmene sahiptir. Ülkede Pim Fortuyn ile başlayan yabancı ve Müslüman karşıtlığı konjonktürün etkisiyle kendine yer bulmuştur. Diğer ülkelere göre ekonomik krizden daha az etkilenmiş olan Hollanda'da aşırı sağın yükselişine etki eden etmenlerde göç sorunu daha öncül durumdadır. Hollanda'da aşırı sağın yükselişine baktığımızda sadece ekonomik kriz yeterli görülmemektedir. PVV'nin lideri Geert Wilders'in sert söylemleri daha çok islam karşıtlığı ve göçmenler üzerine olduğu görülür. 2017 Hollanda genel seçimlerinde her ne kadar Mark Rutte'a yenilse de Geert Wilders'in aldığı yüksek oy oranı ülkede aşırı sağın kendine sağlam seçmen kitlesi bulduğunun kanıtıdır.

Son olarak incelediğimiz partiler arasında bulunan Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ) aşırı sağ partiler arasında en başarılı olanıdır. İlk defa aşırı sağ bir parti kendine hükümette yer bulmuştur. Haider liderliğinde başlayan FPÖ, daha sonra Heinz-Christian Strache ile devam etmiştir. Haider'in anti semitizm tavrını anti İslam'a çeviren Strache konjonktürden oldukça faydalanmıştır. Popülist söylemlerini işsizlik, göç ve güvenlik olarak belirleyen Strache partinin oy oranlarını artırmıştır. 2017 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde FPÖ adayı Norbert Hofer kaybetse de aldığı yüksek oy oranı FPÖ'nün popülist söylemlerinin başarılı olduğunun kanıtıdır. Yine ÖVP ile koalisyon hükümetinde yer alması aşırı sağın ülkede oturmuş bir yeri olduğunu göstermiştir. Sadece konjonktür olarak değil artık kemikleşmiş bir aşırı sağ söylemi vardır.

Örneklem olarak aldığımız partilerin geneline baktığımızda son zamanlarda aşırı sağ partilerin başarı trendine sebep olarak 2008 ekonomik krizini göstermemiz yanlış olmaz. 2008 ekonomik krizi Avrupa ülkelerinde işsizliğe, üretimde düşüşe vb.

sonuçlara neden olmuştur. Bu konjonktürden bakıldığında hem Avrupa Parlamentosu seçimleri hem de Avrupa ülkelerindeki ulusal ve yerel seçimlerde aşırı sağ partilerin başarı sağlamasında etkili olmuştur. Aynı zamanda yaşanan göç krizi, terör olayları da gözden kaçırılmayacak kadar bu partilerin yükselişinde önemlidir. Popülist söylemlere sahip aşırı sağ partiler bu konjonktürden fazlasıyla yararlanıp oy oranlarını yükseltmişlerdir. Göçmen Krizi ile tetiklenen yabancı düşmanlığı ve islamofobi bu partilerin popülist söylemleri arasında sıkça yer almış ve halkın bu partilere yönelmesini sağlamıştır.

Hollanda örneğine baktığımızda aşırı sağ partilerin yükselişinde sadece ekonominin etkili olduğunu söylemenin doğru olmayacağını görebiliriz. Hollanda diğer ülkelere nazaran ekonomi bazında tuzu kuru diyebileceğimiz bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden de Hollanda örneği diğer konjonktürel değişimlerin de ekonomi kadar önem arz ettiğinin göstergesidir. Konjonktüre bakıldığında 2008 ekonomik krizinin etkilerinin yanında 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı ile birlikte gelen göç dalgası kendini göstermektedir. Yaşanan Bretix süreci ve ABD’de Trump’ın seçimi kazanması da bu trende etki eden diğer faktörlerdendir.

SONUÇ: 1929 VE 2008 EKONOMİK KRİZLERİNİN AŞIRI SAĞIN YÜKSELİŞİNDEKİ ROLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMALI ANALİZ

Ekonomik krizler ani bir şekilde ortaya çıkan makro ekonomik buhranlar olup etkisinin dünyaya yayılma gücünden dolayı tarihi değiştirme potansiyeline sahip olgulardır. Bu krizler sadece iktisadi hayatı değil sosyal yaşamı da etkisi altına aldığından son derece önemlidir. Dünya dönem dönem ekonomik krizlerle sarsılmıştır. İki savaş arası dönemde yaşanan 1929 bunalımı kapitalist sistemin en büyük krizi olarak nitelendirilir. 1929 krizinden sonra dünya birçok farklı kriz yaşamıştır. 1970 ve 1980 yıllarında Petrol Krizleri, 1990'lı yıllara gelindiğinde 1994- 1995 yılları arasında Meksika Peso Krizi, 1997 yılında Asya Krizi, 1998 yılında Rusya Krizi, 1999 Brezilya Krizi ve 2000-2001 Türkiye Krizleri vardır. Ama 1929 kriziyle gerek büyüklükleri açısından gerek meydana gelme sebepleri yönüyle en çok benzerlik iddiaları bulunan 2008 yılında yaşanan küresel krizdir.

1929 ve 2008 krizlerinin benzerlik iddiaları bu krizlerin karşılaştırılması gereğini doğurmuştur. 1929 ve 2008 krizlerinin her ikisi de ABD'de ortaya çıkmış daha sonra etkileri tüm dünyada hissedilmiştir. İki krize de piyasada oluşan spekülasyon balonları sebebiyet vermiştir. 1929 krizi, Florida'da oluşan spekülasyon konut balonunun yaşanan kasırgalar sonucu patlaması ve alınan kredilerin geri ödenememesinden kaynaklanmıştır. 2008 ekonomik krizine de benzer şekilde konut sektöründe mortgage sisteminin oluşturduğu spekülasyon balonunun FED'in kredi faizlerinin yükseltmesi sonucunda patlaması ve kredilerin geri ödenememesi sebep olmuştur.

Diğer benzerlik bankacılık sektöründe gerekli düzenlemelerin yapılmamasıdır. Bu konuda denetimsizlik, şeffaf olmama, yapılanmada ki bozukluklar göze çarpmaktadır 1929 krizinden önce ABD'de küçük bankalar pazarın yarısına yakını oluşturuyordu. Bu bankaların kırılgan yapısı krizin yaşanmasına neden olmuştu. Büyük Buhran'dan sonra bankaların iflas etmesi ve bazılarının birleşmesi sonucu ABD'deki banka sayısı yarı yarıya azalmıştır. Aynı şekilde 2008 krizinden önce de piyasada çok fazla gölge bankacılık yapan kurumlar mevcuttu. Türev araçların denetimsizlik

ortamında çokça kullanılması krizi tetiklemişti. Kriz sonrası Lehman Brothers gibi büyük bankalar iflas etmiş ve bazıları birleşmiştir.

Her iki krizin de sebepleri arasında yer alan diğer bir olgu ise ABD’de olan gelir dağılımıdır. Bakıldığında gelirin yarısından fazlası %5’lik kesimin elindedir. Diğer kesimler ise tüketmek için kredilere yönelmek zorunda kalmıştır. Düşük faiz oranları kredi talebinin artmasına neden olurken kredilerin denetimsizlik ortamında çok fazla kullandırılması sisteminin çökmesi ile birlikte krizlere sebebiyet vermiştir. İki kriz de finans sektöründe ortaya çıkmış daha sonra reel sektöre sıçramıştır. Önce bankalar çökmüş daha sonra resesyon reel sektörlerde görülmüştür. Milyonlarca kişi işsiz kalmış, ticaret hacmi daralmış, ekonomiler küçülürken deflasyonist süreç yaşanmıştır.

Deregülasyon politikalarının sebebiyet verdiği 1929 ve 2008 krizlerinden sonra ülkeler regülasyon politikalarına dönmüştür. 1929 krizinden sonra ABD’de Başkan Rossvelt, New Deal uygulamalarını devreye sokulmuştur. Ekonomiyi canlandırmak için genişletici maliye politikalarını başlatmış ve bu kapsamda ücretler artırılmış, vergilerde indirim sağlanmış, toplam talebi arttırmak için kamu harcamaları artırılmış, altyapı çalışmalarıyla işsizlik azaltılmaya çalışılmış ve ihracat artırılmıştır. Benzer şekilde 2008 krizinden sonra Fannie Mae ve Freddie Mac gibi en büyük konut kredisi veren kuruluşlar kamulaştırılmıştır. Resesyonu önlemek için genişletici para ve maliye politikaları uygulanmıştır. Faizlerde indirime gidilmiş ve zorunlu karşılık oranları gibi gerekli bankacılık düzenlemeleri yapılmıştır.

Hem 1929 bunalımı hem de 2008 ekonomik krizi sonrasında ülkeler sonra ekonomik güvenlik algısının yükselmesi ile korumacı politikalara yönelmiştir. 1929 krizinden sonra merkantilist politikalar uygulayan ülkeler gümrük duvarlarını yükseltip ithalatı kısıtlamışlardır. Bu durum ticaret hacminde daralmalara neden olduğu için resesyon uzun süre devam etmiştir. 1970 resesyon krizinden sonra ortaya çıkan neo merkantilizm politikaları 2008 ekonomik kriziyle birlikte dünyada daha görünür hale gelmiştir. Neo liberal politikaların hâkim olduğu küresel dünyada belli anlaşmalarla bağlı olan ülkeler örtülü korumacılık uygulamalarına devam etmiştir. Tarife dışı engeller ile ithalatı kısıtlayan ülkeler ihracatı teşvik etmiştir. ABD’de Trump’ın başkan olmasıyla beraber neo merkantilist politikalar 1929 krizinden sonra uygulanan sert

korumacılık, klasik merkantilizme benzemeye başlamıştır. Sert korumacılığın uygulanmasındaki en büyük sebep bu ülkelerin ulusal ekonomik çıkarlarının özellikle Asya ülkeleri tarafından tehdit edildiği algıdır. ABD başta olmak üzere Avrupa ülkeleri Asya'ya doğru kayan sanayilerini tekrar kendi ülkelerine çekmek istemektedirler. Sektörel bazda korumacılığın daha belirgin hale gelmesi batı ile doğu arasındaki farkın azalması ve doğunun bilim ve teknolojik üstünlüğü kurmaya başlamasıyla olmuştur.

Bu iki krizin farklı yönlerine gelecek olursak; 2008 krizinde dünya krizle mücadele konusunda daha tecrübelidir. 1929 Büyük Buhran sonrası çok fazla banka iflas etmiş nerdeyse banka sayısı yarı yarıya azalmıştır. 2008 krizinde ise banka iflasları çok fazla değildir. Ülkeler bankaların iflasını önlemek için likidite artırımına gitmiş ve TARP gibi kuruluşlar bankalara yol göstermiştir.

1929 Büyük Buhran sonrası yönetim ekonomiye müdahale etmekte gecikmişti. Bu durum kriz sonrasında etkisi yıllar süren resesyona sebep olmuştu. O zamanın hâkim iktisadi anlayışı klasik görüş olduğu için ABD yönetiminin ekonomiye müdahale edilmesine karar vermesi oldukça güçtü. 2008 Krizine bakıldığında ise müdahale hemen gerçekleştirilmiştir. Bu yüzden de krizin etkisi çok uzun sürmemiştir.

2008 krizinin 1929 krizinden diğer bir farkı, dış ticaret kısıtlamalarının uygulanmaması ve ülkelerin ortak hareket etmesidir. Ülkeler 2008 krizi sonrasında uyguladıkları genişletici para ve maliye politikalarıyla krizden çıkmak için tüm imkânlarını kullanmışlardır. Yine günümüz global krizinde küreselleşme daha fazladır. Ülkeler birbirine daha entegre ilişkiler geliştirmiştir. Bu durum krizin kolayca diğer ülkelere sıçramasına neden olurken bir yandan da krizden çıkışın da kolay olmasına olanak sağlamıştır. Küreselleşme ülkeler arası ticari ilişkileri çok fazla değiştirdiğinden her ne kadar üstü kapalı bir korumacılık uygulansalar da 1929 krizindeki gibi ülkelerin direk kapalı ekonomiye geçmeleri mümkün olmamıştır. 1929 krizinde her ülke kendi kendine yeterlilik sağlamaya çalışırken 2008 krizinde dünya ticaret ilişkileri bunu engellemiştir.

1929 bunalımından sonra iktisadi alanda keynesyen dönüşüm gerçekleşirken daha sonra keynesyen dönüşümü neo liberal dönüşüm izlemiştir. 2008 ekonomik krizinden sonra ise iktisadi alanda neo liberal politikalar yerini neo merkantilist politikalara bırakmıştır. İktisadi alandaki bu dönüşümleri politik dönüşümler izlemiştir. 1929 ve 2008 ekonomik krizleri sonrası politik dönüşümlerden aşırı sağın yükselişi gözlemlenmiştir.

1929 ve 2008 ekonomik krizi arasındaki farklılıklar aşırı sağ partiler üzerinde yarattıkları etkilerin de farklı olmasına neden olmuştur. 1929 krizinden sonra yükselişe geçen partilere baktığımızda Almanya’da Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi, İtalya’da Ulusal Faşist Parti vardır. Dönemin şartlarına göz önüne alındığında ise Birinci Dünya Savaşı bitmiş ve ülkeler yeniden yapılanmaya sürecine girmiştir. Almanya tazminat borçları altında ezilirken, İtalya ise savaştan istediğini alamamış ve iç karışıklıklarla boğuşmaktadır. Yaşanan ekonomik kriz bu ülkelerde milyonlarca kişinin işsiz kalmasına neden olmuştur. Zor şartlar altında kalan halk demokrasiye olan inancı kaybetmiş ve umut olarak faşist partilere yönelmiştir. 1929 Büyük Buhran’dan sonra yükselişe geçen faşist partilerin arkasındaki en önemli sebep ekonomik krizdir. O zamanın şartlarına bakıldığında halkın bu partilere yönelmesindeki etki ekonomik krizden sonra ülkelerde oluşan işsizlik, kıtlık, kaos vb. nedenlerdir.

2008 ekonomik krizi sonrası aşırı sağ partilere bakıldığında örneklem olarak aldığımız Ulusal Cephe Partisi (FN), Almanya İçin Alternatif (AfD), Özgürlük Partisi (PW) ve Avusturya İçin Alternatif (FPÖ)’nin yıllar itibariyle oy oranları incelendiğinde ekonomik krizden sonra oy oranlarının yükseldiğini söyleyebiliriz. Krizden sonra Avrupa ülkelerinde işsizlik, enflasyon oranları yükselmiş ve küreselleşmenin kaybedenleri ortaya çıkmıştır. Krizlerin zarara uğrattığı kesimler aşırı sağ partilerin seçmen tabanını oluşturmuştur. Merkez partilerin sorunlara çözüm bulamayışı halkta umut arayışlarına neden olurken ekonomik ve sosyal sorunlardan beslenen aşırı sağ partiler popülist söylemler ile Avrupa’da yükselişe geçmiştir.

Global krizin yaşandığı konjoktüre bakıldığında aşırı sağ partilerin oy oranlarındaki artışın tek nedeninin ekonomik kriz olmadığı görülmüştür. 2008 krizinin yaşandığı dönemde küreselleşme 1929 krizinin yaşandığı dönemden daha fazladır.

Küreselleşme ülkelerin birbirlerine bağımlı ve daha entegre olmasını sağlamıştır. Ülkeler arası sermaye, mal ve insan hareketleri serbestleşmiştir. Küreselleşme aynı zamanda terör örgütlerini de uluslararasılaştırmıştır. 2001 yılındaki ikiz kuleler saldırısı sonucu ABD ve Avrupa'da islamofobi yayılmıştır. Daha sonra 2004 Madrid ve 2005 Londra saldırılarının IŞİD ve El Kaide gibi Müslüman ülkelerde konumlanan terör örgütlerinin gerçekleştirmesi Avrupa'da İslam ile terörün yana yana anılmasına sebep olmuştur. Gittikçe artan islamofobiyi aşırı sağ partiler güvenlik ekseninde halka sunmuş ve anti İslam propagandası ile oy toplamışlardır.

Son dönem aşırı sağ partilerinin oy oranlarını etkileyen diğer konjonktürel olay ise Arap baharı sonrası Avrupa ülkelerine gelen göçmenlerdir. Göçmenlerin öz kültüre ait olmadığını ve öz kültürü zedelediğini savunan aşırı sağ partiler, kimliği korumak için göçmenlere karşı çıkmıştır. Merkez partilerin göçmen politikalarını sert bir şekilde eleştirmişler ve milli kimlik siyaseti ile oylarını arttırmışlardır. Göçmenlere sadece kimlik üzerinden değil aynı zamanda güvenlik ekseninde de karşı çıkmışlardır. Göçmenlerin ülkede suç oranlarını artırdıklarını iddia etmişlerdir. Ve en nihayetinde ekonomik bazda da göçmenlerin yerel halkın işlerini ellerinden aldıklarını ve işsizliğe neden olduklarını konusunda halkı manipüle etmişlerdir. Yine yaşanan borç krizi de bu partilerin oy oranları etkileyen diğer bir nedendir. 2008 Krizinden sonra toparlanamayan Güney Avrupa ülkeleri borç krizine sebebiyet vermiştir. Euro sorgulanmış ve AB'ye olan güven sarsılmıştır. AB'yi beceriksiz elit topluluğu olarak gören aşırı sağ partiler bu durumu kullanmayı iyi bilmişlerdir. AB'nin ülke egemenliklerini ellerinden aldıklarını bu yüzden de AB'den çıkmak gerektiğini savunmuşlardır.

Aşırı sağ partilere ivme kazandıran son olaylar ise Brexit süreci ve Trump'un zaferidir. İngiltere'nin AB'den ayrılma süreci AB'ye karşı olan aşırı sağ partiler için dolaylı bir destektir. Yine ABD'de aşırı sağ söylemleri ile dikkat çeken Trump'un, Başkan seçilmesi Avrupa'da bu politik dönüşümün devam edeceğine olan inancı arttırmıştır. Trump'un göçmen karşıtlığı ve İslam düşmanlığı, Avrupa'daki aşırı sağ partiler ile paraleldir.

İki dönemdeki aşırı sağ partiler karşılaştırıldığında; Büyük Buhran sonrası dönemde insanlar için birinci öncelik ekonomiydi. İşsizlikten kırılan halk için vaadi

herkese iş ve ekmek olan faşist partilere yönelmek kaçınılmazdı. Demokrasinin sorunlara çare olmadığını düşünen halk ekonomik milliyetçiliği savunan faşist partileri desteklemişti. Global Krizin yaşandığı dönemde ise konjonktür daha farklıdır. Kriz yaşandıktan sonra işsizlik gibi ekonomik durumlar ülkeleri etkilese de tek sorun ekonomi değildir. Bu dönemde ekonomik krizin tek başına aşırı sağın yükselişine etki etmediğini Hollanda’da aşırı sağın yükselişinden çıkarım yapabiliriz. Çünkü Hollanda diğer Avrupa ülkelerine nazaran ekonomi yönünden ileri bir ülke olup krizden çok fazla etkilenmemiştir. Aynı şekilde Almanya ekonomik krizden sonra çok hızlı bir şekilde ekonomisini düzeltti ve Avrupa’nın motoru rolünü devam ettirdi. Ekonomik krizin etkisinin çok yaşanmadığı Almanya’da da AfD’nin yükselişi Merkel’in göç politikalarına karşıtlık olarak ortaya çıkmıştır. Yine bu iki kriz sonrası aşırı sağ partiler karşılaştırıldığında, Alman Nasyonal Sosyalist Partisi ve Ulusal Faşist Parti iktidara gelmiş ve ülke yönetiminde söz sahibi olmuşlardır. Ama 2008 ekonomik krizi sonrası aşırı sağ partilere baktığımızda Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ) harici hiçbir aşırı sağ parti yönetiminde yer alacak kadar oy toplayamamıştır. Bu yüzden de bu partiler vaatlerin önüne geçememiştir.

1929 Büyük Buhran sonrası yükselen ve yönetimde olan Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi ve Ulusal Faşist Parti ekonomide merkantilist politikalar yürütmüştür. 2008 ekonomik krizinden sonra yükselişe geçen aşırı sağ partilere bakıldığında bu partiler yönetiminde yer almadıkları için ekonomi politikaları vaat olarak kalmıştır. Ama global kriz sonrası ABD ve Avrupa ülkelerinde neo merkantilist veya yeni korumacılık diye adlandırılan politikaların uygulandığı görülmüştür. Hatta neo merkantilist politikalar Trump’un başkanlığı sonrasında 1929 krizinden sonra uygulanan politikalara benzer şekilde sert korumacılık klasik merkantilizme evrilmiştir.

Sonuç olarak; 1929 ve 2008 ekonomik krizlerinin aşırı sağın yükselişi üzerindeki etkileri karşılaştırıldığında, 1929 krizi aşırı sağın yükselişinde en önemli sebep iken, 2008 krizinin yaşandığı günümüzde aşırı sağın yükselişinde ekonomik sebeplerin yanında başka konjonktürel etkilerin de rol oynadığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla; “Siyasal sonuçları açısından bu iki kriz aşırı sağın yükselişinde etkili olmuş

olsalar da gerek yapısal gerek konjonktürel farklardan (göç, terör, Brexit, Trump'ın başkanlığı, popülizm) dolayı söz konusu etkilerin dereceleri farklılık göstermektedir.”

KAYNAKÇA

- Ahamed, L. (2010). *Lords of Finance: 1929, The Great Depression, and the Bankers who Broke the World*. London: Cornerstone.
- Akbaş, M. E. (2017). 1800'lerin Küresel Krizleri, Büyük Depresyon ve 2008 Krizi. *İGÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 91.
- Akbay, O. S. (2011). Küresel Finansal Krizin Kökenleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Namik Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri*, 3.
- Aktaş, M. (2018). Avusturya'da Aşırı Sağ'ın Meşrulaşması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Aracı, K. A. (2010). 1929 Büyük Ekonomik Buhran'dan 2008 Ekonomik Krizi'ne Dünya Ekonomik Krizleri ve Türk Tekstil Sektörüne Etkileri. *Yüksek Lisans Tezi*. Tekirdağ.
- Aras, İ., & Sağıroğlu, A. (2018). Almanya İçin Alternatif Partisi'nin (AfD) Göç Karşıtlığı. *Uluslararası Toplumsal ve İktisadi Araştırmalar Kongresi: Ortadoğu'da Göç Hareketleri ve Değişen Dinamikler*. Nevşehir.
- Armaoğlu, P. D. (2018). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Kronik Kİtap.
- Aslan, M. Ç. (2016). Dış Politika Alanında Oluşan İdeolojik Bağ: Fransız Milliyetçi Cephe Partisi Örneği: 2011-2015. *Akademik Bakış*, 234.
- Atakişi, A. (2009). Krizden Çıkışın Doğru Adresi IMF mi?, *Güncel Ekonomik Sorunlar: Global Kriz*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Ateş, D. (2011). Ekonomik Kriz Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşmenin Geleceği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 1-2.
- Atik, S. (2012). Neo-Klasik Teoriden, Neo-Merkantilist Sisteme; Küresel Ekonomik Kriz Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Türkiye Ekonomi Kurumu 3. Uluslararası Ekonomi Konferansı*. İzmir.
- Atikkan, Z. (2014). *Avrupa Benim "Batı Avrupa'da Aşırı Sağın Yükselişi"*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Ay, H., & Uçar, Ö. (2015). Üç Küresel Ekonomik Krizin Analizi. *DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15.
- Aydemir, Y., & Güneş, D. (2006). Merkantilizmin Ortaya Çıkışı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14.

- Bakırtaş, İ., & Tekinşen, A. (2004). Dünya Savaşları ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politikası. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 61-62.
- Balibar, E., & Wallerstein, I. (2000). *Yeni Irkçılık Var mı? "İrk Uus Sınıf"*. İstanbul: Metis Kitapevi.
- BBC Türkçe. (2017, 03 16). Hollanda'da Başbakan Rutte, Wilders'i nasıl yendi?
- BBC Türkçe. (2018, 09 11). *Avrupa'da milliyetçilerin yükselişi devam edecek mi?* <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45474089> adresinden alındı
- Berend, I. T. (2011). *20. Yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Berkkan, K. (2017). *Hitler ve Siyonizm*. İstanbul: Eftalya Kitap.
- Bettelheim, C. (1982). *Nazizm Döneminde Alman Ekonomisi*. Ankara: Savaş yayınları.
- Bilgili, Y. (2014). *Karşılaştırmalı İktisat Okulları*. İstanbul: İkinci Sayfa Yayınları.
- Bolat, G. (2018). 1929 ve 2008 Ekonomik Krizlerden Sonra Yükselen Aşırı Sağ. *Yüksek Lisans Tezi*. Kocaeli.
- Boyce, R., & Robertson, E. (1989). *Paths to War: New Essays on the Origins of the Second World War*. London: Macmillan Education.
- Breuer, S. (2010). *Milliyetçilikler ve Faşizmler Fransa, İtalya ve Almanya Örnekleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bulut, Y. D. (2003). 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye'de Devletçiliğe Geçiş. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 79-80.
- Callinicos, A. (2012). *Yanılsamaların Şenlik Ateşi "Liberal Dünyanın İkiz Krizleri"*. İstanbul: Habitus Yayıncılık.
- Cevizliler, E., & Öncü, A. (2013). Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Avrupa Barışı İçin Önemli Bir Adım: Locarno Konferansı. *Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Çakı, C. (2018). Almanya İçin Alternatif Partisi'nin Göçmen Karşıtı Propaganda Faaliyetlerini 2017 Alman Federal Seçimleri Üzerinden Okumak. *Erciyes İletişim Dergisi*.
- Çelik, A. (2014). 2008 Ekonomik Krizinin AB üyesi ve Eski Doğu Bloğu Üyeleri Arasından Litvanya ve Türkiye Örneğinde Karşılaştırmalı Analizi. *Yüksek Lisans Tezi*. Aydın.

- Çelikçi, A. S., & Kakışım, C. (2013). İtalyan Faşizmi ve Tarihsel Gelişimi. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Çetin, İ., & Özcan, M. (2018). Popülist Siyaseti Besleyen Cemaatleşme ve Ötekiler. *Sosyoloji Dergisi*.
- Çolak, Ö. F. (2017, 04 07). *Yeni korumacılık değil, yeni Merkantilizm*. Dünya: <https://www.dunya.com/kose-yazisi/yeni-korumacilik-degil-yeni-merkantilizm/357120> adresinden alındı
- Çöpoğlu, M. O. (2017). Avrupa'da Yükselen Popülist Aşırı Sağ Partiler: Özgürlükler ve Uluslar Avrupası (ENF) Grubu Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4.
- David, C. (1991). *Hitler ve Nazizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Davies, P. (1999). *The National Front in France: Ideology, Discourse and Power*. New York: Routledge.
- Demirdizen, C. (2011). 1929 Krizi ve 2008 küresel ekonomik krizlerinin karşılaştırmalı analizi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara.
- Demirkan, T. (2017, 12 18). *Avusturya'da yeni hükümete aşırı sağ damga: 'Mültecilerin İslami örgütlerle bağlantıları soruşturulacak'*. BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42394719> adresinden alındı
- Deutsche Welle Türkçe. (2017, 03 15). Beş Soruda Hollanda Seçimleri.
- Dinç, İ. (2002). *Benito Mussolini*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Doğan, S. (2009). Küreselleşme, Finansal Kriz Olgusu ve İstikrar. E. S. Uzunoğlu içinde, *Güncel Ekonomik Sorunlar: Global Kriz* (s. 17-18). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Doğruer, E. (2009). Merkantilizm, Farklı Merkantilist Anlayış ve Uygulamaları Etkileyen Unsurların Ülkeler Bazında Analizi. *Doktora Tezi*. Ankara.
- Doruk, Ö. T. (2014). Gölge Bankacılık ve Türkiye. *Türkiye Bankalar Birliği*, 5.
- Duman, E. (2011). Krizlerin Anatomisi: 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Karşılaştırılması. *yüksek lisans tezi*.
- Elmas, F., & Kutlay, M. (2011). Avrupa'yı Bekleyen Tehlike: Aşırı Sağın Yükselişi. *USAK Analiz*.
- Engin, C., & Göllüce, E. (2016). 2008 Küresel Finans Krizi ve Türkiye Üzerine Yansımaları. *KSÜ İİBF Dergisi*, 30.

- Erdönmez, P. A. (2009). Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi . *Bankacılar Dergisi*, 89.
- Eren, S. (2012). Küreselleşme Tartışmaları Ekseninde AB Şüphenciligi ve Popülarizmin Avrupa Bütünleşmesine Etkisi. *İktisadi Kalkınma Vakfı*.
- Eren, S. (2017). Güç Kazanan Sağcı Popülist Söylemlerin Nedenleri ve Etkileri: Hollana ve Fransa Örneği. *İktisadi Kalkınma Vakfı*.
- Erman, A. (2010). *Küresel Ekonomik Kriz 'Sermaye Birikiminin Analizi'*. İstanbul: Truva Yayınları.
- Ersoy, A. (2008). *İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ertan, A. E., & Özgün, T. (2016). I. Dünya Savaşı'nın Ardından Yeni Dünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı. *Türkiye Sosyal Arastirmalar Dergisi*, 557-559.
- Eurobarometer. (2000). *Attitudes Towards Minority Groups in the European Union* . European Commission.
- Gourvish, T. R. (2018). *The European Yearbook of Business History*. New York: Routledge.
- Göçkün, S. (2018). Avrupa'da Aşırı Sağ'ın Yükselişi ve Avrupa Parlamentosuna Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Konya.
- Gözcü, A. (2013). *1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Guerin, D. (2014). *Faşizm ve Büyük Sermaye*. İstanbul: Habitus Yayıncılık.
- Guibernau, M. (1997). *Milliyetçilikler 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Güngör, K. (2016). İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler. *DEÜ İİBF Dergisi Çağdaş İktisadi Düşünceler*, 8.
- Hançer, Ö. (2005). Avrupa da Aşırı Sağın Yükselişin Nedenleri Üzerine Bir İnceleme: Fransa ve Almanya Örnekleri. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara.
- Haugen, B. (2007). *Benito Mussolini Fascist İtalian Dictator*. Minneapolis: Compass Point Books.
- Heaton, H. (1985). *Avrupa Siyaset Tarihi 2*. Ankara: Teori Yayınları.
- Hitler, A. (2005). *Kavgam*. İstanbul: Emre Yayınları.
- Huntington, S. P. (1993). *Medeniyetler Çatışması*. Ankara: Vadi Yayınları.

- IMF. (2008, Nisan). *World Economic Outlook*.
<https://www.imf.org/external/error.htm?URL=http://www.imf.org/external/pubs/ft> adresinden alındı
- IMF, I. (2013). *World Economic Outlook*. IMF.
- Kadıoğlu, B. (2010). 2008 Ekonomik Krizi. *Yüksek Lisans Tezi*. Mayıs.
- Kakıncı, T. (1967). *Hitler ve Nazizm*. İstanbul: Akk.
- Kakıncı, T. (1968). *Mussolini Kimdir? Faşizm Nedir?* İstanbul: Kitapçılık Ticaret LTŞ Yayınları.
- Karaca, K. (2015, 06 16). *AP'de aşırı sağcı grup kuruldu*. Deutsche Welle Türkçe:<https://www.dw.com/tr/apde-a%C5%9F%C4%B1r%C4%B1-sa%C4%9Fc%C4%B1-grup-kuruldu/a-18520981> adresinden alındı
- Karaca, M. (2018). WAFFEN SS PROPAGANDA FAALİYETLERİ. *International European Journal of Managerial Research Dergisi*, 103-105.
- Karadağ, C. T. (2015). Alman Federalizmin Tarihsel Gelişimi. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 128-129.
- Kaya, Ç. (2018). Örgütsel Leke Artık Bir Tabu Değil: Volkswagen Örneği. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Kaymaz, T. (2014). Seçimler Işığında Avrupa'nın Geleceği. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*.
- Kazgan, G. (2002). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keneş, H. (2014). Yeni İrkçi Söylemlerin Eklemliliği ve Medyanın İşlevi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 411.
- Kershaw, I. (2007). *Hitler*. İstanbul: İthaki yayınları.
- Keskin, K., & Boyraz, H. (2017). Fransa'da Aşırı Sağın Yükselişi ve Cumhurbaşkanlığı Seçimleri. *SETA*.
- Kırcı, H. (2016). 2008 Küresel Krizin Kökeninde Yatan Hatalar ve Dodd-Frank Kanunu Düzenlemeleri. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*.
- Kırık, A. M., Öztürk, F. E., Saltık, R., & Orujova, A. (2018). Bir Tutum ve Davranış Biçimi Olarak İrkçiliğin Pekleştirilmesinde Reklamcılığın Rolü. *Asya'dan Avrupalıya Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Knight, P. (2003). *Mussolini and Fascism*. New York: Routledge.

- Kumbaracıbaşı, O. (1976). *Ekonomik Doktrinler ve Ekonomik Düşüncenin Evrimi*. Ankara : Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Kurnaz, A. (2017, 10 18). *Avusturya 2017 Parlamento Seçimleri*. SAÜ Diaspora Araştırmaları Merkezi: <http://diam.sakarya.edu.tr/tr/icerik/13920/67382/avusturya-2017-parlamento-secimleri> adresinden alındı
- Mazower, M. (2003). *Karanlık Kıta Avrupa'nın 20. Yüzyılı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Meç, S. N. (2018). Göçün Güvenikleştirilmesi:Almanya'da Aşırı Sağ Parti AfD'nin Yükselişi ve Suriyeli Mülteci Krizi. *Disiplinlerarası Karşılaşmalar*.
- Miles, R. (2000). *İrkçilik*. İstanbul: Sarmal Kitapevi.
- Milton, Y. B. (1992). Correspondence: "Gypsies and the Holocaust". *The History Teacher*, 514.
- Mussolini, B. (2006). *My Autobiography with The Political and Social Doctrine of Fascism*. New York: Dover Publications.
- Nere, J. (1980). *1929 Krizi*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- NSDAP Parti Programı. (tarih yok). *Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) Programı*. <http://www.serenti.org/nasyonal-sosyalist-alman-isci-partisi-nsdap-programi/> adresinden alındı
- Overy, R. (2012). *Goering: Hitler's Iron Knight*. New York: I.B. Tauris and Co Ltd.
- Overy, R. (2018). The Four Year Plan. T. Gourvish içinde, *The European Yearbook of Business History*. New York: Routledge.
- Önsoy, M. (2012). 1939-1944 İngiliz- Alman İktisadi Harbi: Türk Kromu Üzerine Pazarlıklar. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.
- Örs, H. B. (2010). Faşizm Modernitenin Karanlık Yüzü. H. B. Örs içinde, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojler* (s. 498-499). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özgül, A. T. (2017). Rezerv Para Birimi Olan ABD Doları'nın Rezerv Para Konumunun Sürdürülebilirliği. *Doktora Tezi*. İstanbul.
- Panitch, L., Albo, G., & Chibber, V. (2010). *Bu Defaki Kriz*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Parlak yıldız, A. (2012, 05 05). *Fransa 2012 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri: 2. Tura Doğru*. BİLGESAM: <http://www.bilgesam.org/incele/741/-fransa-2012-cumhurbaskanligi-secimleri--2--tura-dogru/#.XKiGb1UzbX6> adresinden alındı

- Pollard, J. (1998). *The Fascist Experience in Italy*. New York: Routledge.
- Pozhddayeva, N. (2011). Alman Siyasal Sisteminde Weimar Cumhuriyeti Sonrası Nasyonal Sosyalist Partisinin İktidari ve Nazizm. *Yüksek Lisans Tezi*. İzmir.
- Ray, M. (2019, 01 30). *Why Was Nazi Germany Called the Third Reich?* <https://www.britannica.com/story/why-was-nazi-germany-called-the-third-reich> adresinden alındı
- Reich, M. (2010, Haziran). *High Unemployment after the Great Recession: Why? What Can We Do?* <http://irle.berkeley.edu/files/2010/High-Unemployment-After-the-Great-Recession.pdf> adresinden alındı
- Roberts, J. (2006). *Benito Mussolini*. Minneapolis: Twenty-First Century Books.
- Rommelse, G. (2006). *The Second Anglo-Dutch War (1665-1667): Raison D'état, Mercantilism and Maritime Strife*. Amsterdam: Hilversum Verloren.
- Russo, T., & Katzel, A. (2010). *The 2008 Financial Crisis and its Aftermath: Confronting the Next Debt Challenge*. Washington: Published by Group of Thirty.
- Saç, S. (2017). Front National: Radikal (Popülist) Sağdan (İlmlı) Neo-Popülist Sağa. *Mülkiye Dergisi*, 269.
- Sağlam, E. (2017). Avusturya'daki Türk Göçmenlerin Entegrasyon Algıları. *Göç Araştırmaları Dergisi*.
- Sander, O. (2016). *Siyasi Tarih* 1. cilt. İstanbul: İmge Kitapevi.
- Sarı, S. (2016). 2008 Ekonomik Krizinin ABD Hegemonyasına Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Bursa.
- Savaş, V. (2007). *İktisadın Tarihi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Shirer, W. L. (2002). *Nazi İmparatorluğu I*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Sinanoğlu, N. H. (2006). *Faşizm ve Onun Devlet Sistemi*. İstanbul: Ankara Matbaası.
- Soytürk, M. (2018). AfD Örneğinde Almanya'da Siyasal İrkçılık ve İslamofobi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*.
- Sönmez, C. (2009). Küresel Krizin Çıkış Kaynağı: Mortgage Kredileri. E. S. Uzunoğlu içinde, *Güncel Ekonomik Sorunlar: Global Kriz* (s. 83-84). İstanbul: Literatür yayıncılık.
- Sönmez, S. (1998). *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm: Sömürgecilikten Küreselleşmeye*. Ankara: İmge Kitapevi.

- Stockemer, D. (2017). *The Front National in France: Continuity and Change Under Jean-Marie Le Pen*. Cham: Springer International Publishing.
- Şahin, Ç. E. (2019, 01 26). *Tüketim Toplumu”Mükemmele Evrilen Politika”*. https://www.researchgate.net/publication/258993867_Tuketim_Toplumu_Mukemmele_Evrilen_Politika adresinden alındı
- Şahin, N., & Bakırtaş, İ. (2000). İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Dünya Ekonomik ve Siyasi Dengelerindeki Değişmeler . *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 67.
- Şen, Y. F. (2004). *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus Devlet*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Şimşek, F. (2006). Popüler Milliyetçilik. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara.
- Tansoy, Z. (2018). Kısa Birinci Dünya Savaşı Tarihi. *Tarih Kritik Dergisi*, 57-60.
- Taş, M. (1999). *Avrupa’da Irkçılık*. Ankara: İmge Kitapevi.
- TDK. (2018, 10 17). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT.S.5bc6e63c067375.99286451 adresinden alındı
- Tokatlı, A. (2009). *Uluslararası İlişkiler Tarihi (Diplomasi Tarihi) 3*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Toker, Y. (1998). *Faşizm Faşist Devlet*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Townley, E. (2002). *Mussolini and Italy*. London: Heinemann Educational Publishers.
- TRT HABER. (2016, Ağustos 26). Aşırı sağcı Wilders’ten camileri kapatma vaadi.
- Uçar, H. A.-Ö. (2015). Üç Küresel Ekonomik Krizin Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11-32.
- Ülman, H. (2014). Alman Nasyonal Sosyalist Partisi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 159.
- Ünay, S., & Dilek, Ş. (2018). Yeni Korumacılık ve Ticaret Savaşları. *SETA*.
- Üste, A. N. (2018). Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa’da Güç Dengesi ve Hitler’in Güç Dengesi Politikası. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 76.
- Valk, I. V. (2017). 2016 Avrupa İslamafobi Raporu “Hollanda’da İslamafobi”. *SETA*.
- Vural, H. S. (2005). *Avrupa’da Radikal Sağın Yükselişi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yanık, C. (2013). Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi. *Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi*, 230.

- Yardımlı, M. (2017). Aşırı Sağ ve Çokkültürlük: Avrupa’da Ötekileştirilen “Göçmenler”. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 217.
- Yavaş, Y. D. (2017). İkinci Dünya Savaşı Sonrası İtalya’nın Dış Politikası (1948-1990): Atlantikçilik ve Avrupalılık. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 116.
- Yetkin, B. (2016). Popülizmin Gölgesinde Siyaseti ve Siyasal İletişimi Anlamak. *Ersiyes İletişim Dergisi*.
- Yıldırım, S. (2010). 2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 47.
- Yılmaz, B. E. (2013). *Küresel Krizin Avrupa’da Borç Çıkmazına Dönüşümü*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Yılmaz, F. (2008). *Avrupa’da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı*. Ankara: USAK yayınları.
- Yılmaz, N. (2013). Weimar Dönemi ve Öncesinde Meydana Gelen Siyasi Çekişmeler ve Ekonomik Krizlerin Alman Sosyal Demokrat Partisi Bağlamında Bir Değerlendirmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 83.
- Yiğenoğlu, K. (2016). İktisadi Milliyetçilik ve Artan Korumacılık Eğilimleri: ABD Otomotiv Sektöründe Artan Korumacılığın Ekonomi Politikası, *JOMELIPS*, 1(2), 17-37.